

Anniina Poikonen

Juopumuksia, siveettömyyttä ja ilmiantoja
Kymmenen irtolaisen elämänkulun tarkastelu sodanjälkeisessä
Jyväskylässä

Maisterintutkielma
Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesä 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Anniina Poikonen	
Työn nimi Juopumuksia, siveettömyyttä ja ilmiantoja. Kymmenen irtolaisen elämänkulun tarkastelu sodanjälkeisessä Jyväskylässä	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika 14.7.2020	Sivumäärä 111
Tiivistelmä	
<p>Tutkielman tarkoituksena oli tutkia irtolaisia Jyväskylän kaupungissa aikavälillä 1944-1951. Irtolaisella tarkoitettiin vuonna 1937 voimaan tulleen irtolaislain määrittelemää irtolaista, ja henkilöä, jonka Jyväskylän kaupungin huoltoviranomaiset tämän lain turvin irtolaiseksi määrittivät. Menetelmänä toimi mikrohistoriallinen lähestymistapa irtolaisuuteen. Keskiössä oli irtolaistuomitun elämänpolku ja merkittävät elämäntapahtumat niiltä osin, kun lähdeaineistoa on ollut saatavilla. Maininta irtolaistuomiosta huoltolautakunnan pöytäkirjassa toimi tutkielmassa eräänlaisena ”kurkistusikkunana” muun aineiston etsinnässä. Irtolaisten elämistä jäi jälkiä irtolaishuollon asiakirjojen lisäksi tuomiokirjoihin rikostapausten yhteydessä, työlaitoksen hoidokkitietoihin tai lääninhallituksen tietoihin työlaitoksia koskien.</p> <p>Jyväskylässä oli vuosina 1944-1951 25 irtolaista, joista tarkasteltiin lähemmin kymmentä tapausta. Aineistosta nousi tarkastelun myötä esiin kolme teemaa: prostituutio, työn välttely sekä perhesuhteiden heikentyminen, joiden pohjalta alaluvut muodostettiin. Valtakunnallisen linjan mukaisesti irtolaisuuden syyt olivat sukupuolittuneita. Naisten irtolaisuuteen liittyi haureuden harjoittamista, miesten irtolaisuuteen kuljeksintaa ja työn välttelyä. Väistämättä jokaisen irtolaisen elämään kuului runsas alkoholinkäyttö, joka tuli ilmi esimerkiksi pidätysten yhteydessä humalatilana tai juopumussakkoina. Myös huono seura edesauttoi irtolaismaisen elämäntavan omaksumista.</p> <p>Irtolaisen yhdeksi mittavaksi ongelmaksi voidaan tämän tutkielman perusteella luonnehtia sopeutumisen puutetta yhteiskunnan vallitseviin normeihin. Irtolainen elämäntapa määriteltiin irtolaislain nojalla, ja viranomaiset sovelsivat lakia irtolaishuollossa. Irtolaiset olivat ”irti” useassa tapauksessa perinteisistä instituutioista, kuten avioliitosta, perheestä ja työpakoista, sekä käyttäytyivät julkisilla paikoilla aiheuttaen paheksuntaa, mikä sai yhteisön jäsenet ottamaan yhteyden viranomaisiin. Sinänsä irtolainen itsessään ei ollut ongelma tai valituksen aihe, vaan tämän epätoivottu käytös julkisessa tilassa, kuten siveettömyys, juopottelu, varkaudet tai ulkopaikkakunnalla oleskelu ilman työnhakuaikkeitä. Tässä tutkielmassa irtolaiset kävivät irtolaislain mahdollistamat prosessit välillä läpi useaankin otteeseen, ja erityisesti työlaitoksiin tuomituilla oli matala kynnyks joutua laitoshuoltoon uudelleen sieltä vapauduttuaan.</p>	
Asiasanat irtolaisuus, irtolainen, sosiaalihuolto, marginaalihistoria, prostituutio, työttömyys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusasetelma.....	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	3
1.3	Lähteet ja lähdekritiikki.....	8
1.4	Menetelmät ja teoriat	11
1.5	Tutkimusetiikka	16
1.6	Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset.....	17
2	TAUSTAA.....	22
2.1	Vuoden 1936 irtolaislaki irtolaisuuden määrittäjänä	22
2.2	Irtolaisuus sotienjälkeisessä Suomessa ja Jyväskylässä	24
3	IRTOLAISNAISIA.....	29
3.1	Haureutta Harjulla.....	30
3.2	Matkustajakodissa tapahtunutta	39
3.3	Prostituoidun leimasta eroon avioitumalla	47
4	TYÖN VÄLTTELIJÖITÄ.....	56
4.1	Paikkaansa etsivä levoton nuorimies	58
4.2	Äitinsä luona asuva sekatyömies	67
4.3	Kunnalliskotiin työtä odottamaan.....	74
5	PERHESUHTEET KOETUKSELLA.....	81
5.1	Onni on oma sisko	82
5.2	Raastuvassa tavataan	91
5.3	Vapaus vain vastuullisille	95
6	PÄÄTÄNTÖ	99
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	105

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusasetelma

“Ei tarvitse mennä menneisyydessä kauemmas kuin maailmansodan 1914-1918 päättymisen jälkeisiin vuosiin, eikä paikallisuudessa kauemmas kuin kolmeen eurooppalaiseen suurvaltaan, jotka eivät ainakaan sodassa mitään voittaneet. Kirjallisissa kuvauksissa on selostettu, että eräät paheet, lähinnä alkoholismi ja epäsiiveellisyys eri muodoissa näissä maissa pääsivät sodan jälkeisinä vuosina sellaiseen valtaan, että ne olivat tuhota koko kansat ja valtakunnat. Vain erittäin radikaaleilla keinoilla saatiin nuo paheet kansoista hävitetyksi, keinoilla, jotka olivat eräänlaisia hevoskuureja ja monen mielestä paholaisen ulosajamista toisilla paholaisilla. Edellä kuvatulla on haluttu sanoa huoltolautakunnalle: Velttous ja läpi sormien katsominen alkoholisti- ja irtolaishuollon alalla pois huoltolautakunnista! Tätä vaatii ehdottomasti kansamme onni ja menestys ja isänmaamme tulevaisuus.¹”

Jatkosota päättyi 19.9.1944 Moskovan välirauhaan Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Nimimerkillä E.T. toiminut kirjoittaja kirjoitti edellisen sitaatin muutamaa kuukautta ennen sodan päättymistä huoltoväelle suunnattuun Huoltaja-lehteen. Kirjoituksessa tiivistyi huoli sotatilan kokeneen yhteiskunnan sisäisestä levottomuudesta.² Vaikka ulkoinen vihollinen osoitti voimiaan ja Suomen rintamalinjan pettämistäkin pelättiin, kirjoittaja maalaili sen sijaan uhkakuvia sodan jälkeisestä

¹ Huoltaja n:o 14, 1.7.1944, 339. Huoltaja oli huoltotyöntekijöille kahdesti kuussa tilattu ammattilehti, jota tuli myös Jyväskylän huoltolautakunnalle. Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnan pöytäkirja, 3.12.1945, 222 §.

² Erikoista lainauksessa on, että se on kirjoitettu aikana, jolloin Neuvostoliiton suurhyökkäys Suomen suuntaan oli yhä käynnissä; toki on todennäköistä, että juttu on kirjoitettu jo ennen hyökkäyksen alkamista, mutta se on joka tapauksessa julkaistu sen aikaan.

rauhasta ja rauhaan palaamisesta. Kirjoittaja ehdotti huoltolautakuntien toimien kiristystä alkoholisti- ja irtolaishuollon aloilla kansallisen edun nimissä. Hannu Soikkasen mukaan toinen maailmansota oli murrosvaihe, joka nopeutti yhteiskunnallista muutosta niin Pohjoismaissa kuin Suomessakin. Heti sodan jälkeen muutos näkyi negatiivisessa mielessä rikollisuuden ja alkoholinkäytön lisääntymisenä, sekä sukupuolikäyttäytymisen muutoksina³. Pelko yhteiskunnan degeneraatiosta, johon kytkeytyi muun muassa kaupungistumisen aiheuttama rauhattomuus, rikollisuus ja prostituutio, olivat pitkään olleet paheksuttuja ilmiöitä.⁴

Sosiaalihuollossa oltiin myös huolissaan siitä, että irtolaisaines voi saada jälleerakennuksen epäonnistumaan, ja että sotilaiden kotiinpaluu ja motivaatio laskisi jos "kuriton" ja "vetelehtivä" aines nauttisi muiden työn tuloksista. Irtolaishuollon tehtävä oli saada irtolainen pois huikentelevasta ja epäsiiveellisesti elämäntavasta yhteiskunnan edun mukaiseen kunnialliseen kansalaisuuteen. Pyrkimyksenä oli irtolaisen saaminen kunniallisen elämäntavan piiriin, sillä kansakunnan eloonjäämiskamppailuun kannalta nähtiin olennaisena, että mukana olisi tarpeeksi terveitä, työtä tekeviä yksilöitä.⁵

Jyväskylän yliopiston Suomen historian emeritusprofessori Toivo Nygård esitti, että on arvostuskysymys, ketkä ovat aikansa huono-osaisia. Hän muistutti anakronismin vaaroista - menneisyyden kriteerit eivät ole nykyhetken verrattuna samanlaisia. Esimerkiksi piika saattoi 1600-luvulla olla sääty-yhteiskunnan normien puitteissa suhteellisen hyvässä asemassa, kun taas irtolainen ja prostituoitu kuului jo pitkälti 1800-luvulla marginaaliväestöön, jonka osa oli huono. Ihmisten

³ Soikkanen 1987, 149–151, 153–157; Tarjamo 2006, 343.

⁴ Nygård 1998, 17–20.

⁵ Tarasti 1944, 393–394, mukaillen.

elämistä on jäänyt jäljelle asiakirja-aineistoa, joiden avulla on mahdollisuus seurata henkilön elämää yksilötasolle saakka.⁶ Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, keitä irtolaiset olivat sotien jälkeisessä Jyväskylän kaupungissa ja mikä heidän osansa aikanaan oli.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Suomen irtolaisia koskeva historiantutkimus ei ole mainittavan laajamittaista. Kaiken kaikkiaan sotienjälkeisille vuosille sijoittuva irtolaisuus- ja marginaalihistorian tutkimuksen näkökulmat painottuvat pitkälti irtolaislainsäädännön, työlaitosten ja prostituution käsittelyyn. Teoksissa on pääasiassa sosiaalishistoriallinen ote. Käytännössä irtolaisten tutkiminen on lähtenyt kunnolla käyntiin irtolaislain kumoamisen myötä 1980-luvun puolivälin jälkeen, ja tutkimus tarkastelee ajallisesti lähinnä 1800-lukua. Myöskään irtolaisuutta ja sodanjälkeistä tilannetta kaupunkiyhteisössä tai Jyväskylän kaupungissa ei ole ennen tätä tutkimusta tutkimuksellisesti "törmäytetty", ja tämä uusi teemojen yhdistely luo tutkielmani myötä uutta näkökulmaa historiantutkimuksen alalle.

Toivo Nygård paneutui tuotannossaan marginaaliryhmien, kuten irtolaisten, tutkimiseen. Teoksessa *Erilaisten historiaa* (1998) hän määritteli Suomen väestön marginaaliryhmät 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Toivo Nygård mainitsi teoksessaan, että vaikka yhteiskunnat ovat paljolti toimineet ylä- ja keskiluokan ehdoilla, on aina löytynyt niin sanottuja huono-onnisia, jotka ovat joutuneet yhteiskunnan järjestämien laitosten kanssa tekemisiin. Termi "erilaisryhmä" kuvaa tätä ihmisryhmää Nygårdin mukaan kuvaavasti. Ryhmä on poikennut muusta yhteiskunnasta niin paljon, että sen pelkkä olemassaolo on koettu ongelmana. Yhteiskunnan valtaapitävien intresseihin on kuulunut sopeuttaa, eristää tai assi-

⁶ Nygård 1996, 81.

miloida tämän ryhmän jäsenet. Kun yhteisö määrittelee tietyn ryhmän poikkeavaksi itsestään, se määrittelee samalla itseään ja tavoitteitaan. Jokaisella yhteiskunnalla on ongelmaryhmänsä, jotka vaihtelevat aikojen saatossa - köyhyys on liittynyt elimellisesti kaikkiin näihin sosiaalisiin ongelmaryhmiin.⁷

Köyhyyden tutkimisen traditio näkyy myös Antti Häkkisen, Panu Pulman ja Miika Tervosen teoksessa *Vieraat kulkijat – tutut talot* (2005), jossa tarkasteltiin suomalaisen talonpoikaisen yhtenäiskulttuurin vähemmistöryhmiä, kuten romaneja. Jouko Jaakkolan, Panu Pulman, Mirja Satkan sekä Kyösti Urposen *Armeilaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (1994) tarkasteltiin suomalaisen hyvinvointivaltion pitkälinjaista kehitystä ja sen pääpiirteitä suurien linjojen ja instituutioiden tasolla, ei kuitenkaan henkilöhistorioiden tai pienien yhteisöjen kautta.

Tutkimuksessa *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa* (1985) Nygård tarkasteli irtolaisten asemaa ja sen kehitystä agraarisen Suomen yhteiskunnassa. Hänen mukaansa 1800-luvulla irtolaisuuden kontrollissa paikallisyhteisö oli tärkeämmässä roolissa kuin viranomaiset.⁸ 1800-luvun irtolaisuutta käsitteli myös Päivi Pukeron väitöskirja *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860-1885* (2009). Tutkimuksessa käsiteltiin suljettuja laitoksia irtolaisväestön näkökulmasta, sekä irtolaislainsäädäntöä poikkeavuuden tuottajana. Pukeron mukaan suomalaisen yhteiskunnan mittavin ongelma 1800-luvulla oli irtolaisuus ja muu huono-osaisuus. Irtolaisia ei autettu auttamisenhalusta itsessään, vaan myös ympäristön suojelemisen vuoksi. Artikkelissaan ”Harhaantuneiden parantaja”. Luostanlinna irtolaisten kasvatuskokei-

⁷ Nygård 1998, 12–16.

⁸ Nygård 1985, 85.

luna 1859-1880 (2008) Pukero tarkasteli Kuopion läänin työlaitoksen kasvatustoimintaa ja työlaitostoiminnan periaatteita. Käytännössä tämä artikkeli kytkeytyy osaksi työlaitosten ja suljettujen laitosten tutkimisen näkökulmaa.

Turun yliopiston Suomen historian professorin Kirsi Vainio-Korhosen tutkimus Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa (2018) tarkasteli pienoiselämäkertojen kautta 164 turkulaisen prostituoidun elämänsä. Siinä käsiteltiin lapsuutta ja nuoruutta, ongelmia perhesuhteissa, prostituutioon päätyminen edellytyksiä, sukupuolitauteja ja naisten saamia rangaistuksia; eli elämäntapahtumia. Vainio-Korhonen havaitsi naisten olleen tosiasiasa seksityötä muiden toimiensa lomassa tekeviä yhteisönsä täysivaltaisia jäseniä, mutta joukosta löytyi myös rikollisuuteen, juoppouteen ja irtolaisuuteen taipuvaisia yksilöitä. Antti Häkkisen väitöskirja Rahasta, vaan ei rakkaudesta: prostituutio Helsingissä 1867-1939 (1995) avasi nuorten naisten syitä prostituutioon päätymiselle kyseisenä ajanjaksona. Prostituutio tuli 1900-luvun alun Suomessa aiempaa paheksuttavammaksi, ja Häkkinen tarkasteli naisia ilotaloissa, paritusta ja asiakaskuntaa Helsingin kaupungissa. Myös Häkkisen aineistot olivat pääasiassa viranomaisten tuottamia, kuten irtolaisuuden tutkimuksessa on pitkälti ollut. Häkkisen, Vainio-Korhosen ja Pukeron tutkimukset keskittyivät prostituution tutkimuksessa alueellisesti Turkuun, Helsinkiin ja Itä-Suomeen.

Suomen tasavallan ensimmäinen presidentti K.J. Ståhlberg teki oikeustieteellisen väitöskirjan Irtolaisuus Suomen lain mukaan (1893) irtolaisista, ja siinä tarkasteltiin irtolaislainsäädännön merkitystä irtolaisen määritelmälle. Irtolaislaeilla helpotettiin tilallisten työvoiman saantia ja ylläpidettiin yhteiskuntarauhaa maaseutuvaltaisessa maassa. Mikäli henkilö ei itse omistanut maata, oli hän palveluspakon alainen. Teos oli oikeustieteellisen väitöstutkimuksen lisäksi Ilkka Taipaleen mu-

kaan osa suomalaiseen köyhälistöön kohdistuvan kontrollin historiantutkimusta.⁹ Teoksen pääaineistona olivat kirjallisuuden lisäksi entiset ja aikanaan voimassa olleet kotimaiset ja ulkomaiset irtolaislait. Työnteon ohelle, irtolaisuuden määrittäjiksi 1800-luvun lopulla tulivat myös juopottelu ja epäsiiveellinen käytös, jotka alkoivat kytkeytyä enenevässä määrin sosiaalisiin ongelmiin kaupunkien ja väestön kasvaessa Suomessa, tuoden mukanaan lieveilmiöitä. Yleisenä tavoitteena halki ajan on ollut saada yksilön elämäntapa yhteiskunnan edun mukaiseksi irtolaislakien avulla.¹⁰ Myös prostituution kontrolli irtolaislain keinoin on ollut yhteinen piirre kaikille pohjoismaille.¹¹

Tuula Tuneströmin opinnäytetyössä Irtolaisuus Vaasan läänin kaupungeissa 1880-luvulta 1930-luvulle (2008), tarkasteltiin nimensä mukaisesti irtolaisia Vaasan läänissä tuona aikana, tutkielmastani poiketen makrotasolla. Vuoden 1883 irtolaisasetuksen mukaan irtolaiseksi lukeutuivat kuljeksinnan, epäsiiveellisuuden ja työtä tekemättömien työkykyisten lisäksi henkilöt, joilla ei ollut toimeentuloon riittävää, vähintään yhden vuoden elantoon riittävää omaisuutta.¹² Veera Hakkaraisen pro gradu -tutkielma Irtolaisten elämäntarinoita: Ilmajoen työlaitoksen naiset 1962-1972 (2015) on menetelmällisesti samankaltainen tutkimukseni kanssa. Hakkarainen käytti aineistoinaan Ilmajoen työlaitoksen aineistoja, kuten huollettavien henkilötietoja, rangaistusluetteloita sekä erilaisia laitoksen pöytäkirja-aineistoja. Työlaitos oli irtolaisten kohtaama ankarin irtolaisuudesta annettu rangaistus, ja tutkimuksessa tarkasteltiin irtolaisia elämäntarinoineen irtolaisen "leiman" takana.

Margaretha Järvinen tutki väitöskirjassaan (1990) prostituutiota ja naisten kontrollia Helsingissä vuoden 1936 irtolaislain voimassaolon ajalla. Järvisen mukaan

⁹ Taipale 1995, 1-2.

¹⁰ Komiteamietintö 1986:46, 5-7.

¹¹ Komiteamietintö 1986:46, 84; Silfverberg & Kauppinen 1992, 8-9.

¹² Ståhlberg 1893, 116-117; Tuneström 2008, 10.

sosiaaliset ongelmat kytkeytyivät prostituutioon vahvasti. Alkoholien väärinkäyttö ja lasten adoptiot olivat monen uran lieveilmiöitä. Lähes kahdella kolmesta naisesta oli ongelmia alkoholien kanssa.¹³ Jarmo Peltolan *Lama pula ja työtömyys – Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928-1938* (2008) käsitteli ihmiskohtaloita vaikeissa taloudellisissa tilanteissa, myös prostituoitujen eli käytännössä irtolaisten kannalta. Sinikka Selinin *pro gradu -tutkielma Häiritsevän erilaiset. Työnvieroksunta Helsingissä 1946-1948* (2009) tarkasteli sotienjälkeisten sosiaalisten ongelmien kontrollia pinnarilain kautta, joka oli voimassa vuosina 1946-1948, ja hän tarkasteli henkilöaktien kautta rikollisia, alkoholiongelmaisia, irtolaisnaisia ja ”tavallisia” kansalaisia.

Ilkka Taipaleen *Asunnottomuus ja alkoholi: sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977* (1982) valotti irtolais- ja alkoholistimiesten ongelmia kaupunkiympäristössä. Tutkimuksen mukaan poliisien näkemys asunnottomista alkoholinkäyttäjistä oli irtolaisvaltaisempi kuin muiden viranomaisten – poliisit pidättivät irtolaisuudesta epäiltynä enemmän henkilöitä kuin huoltoviranomaiset lopulta käsittelevät irtolaisina. Huoltopoliisi pidätti irtolaisepäilyn vuoksi enemmän miehiä, kun taas huoltoviranomaiset ottivat helpommin naisia toimiensa kohteeksi. Taipaleen mukaan tämä johtui siitä, että irtolaislakia sovellettiin herkemmin naisiin, alkoholistolakia miehiin. Myös naisiin kohdistuvat sukupuoli-tauditarkastukset toimivat todisteena irtolaisuudesta päätettäessä.¹⁴

Maija Urposen teoksessa *Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä* (2010) tarkasteltiin 1950-luvun alun kansainvälisyydelle hiljalleen avautuvan, vielä arvoiltaan agraarisen Suomen kansalaisten huolta ja kontrollia, joka kohdistui nuoriin naisiin. Teoksessa tarkasteltiin suomalaisten naisten ja ulkomaalaisten kisavieraiden, sekä Armi Kuuselan ja hänen

¹³ Järvinen 1990, 236–237.

¹⁴ Taipale 1982, 137.

ulkomaalaisen aviomiehensä suhteita sekä erityisesti muiden tuomitsevaa suhtautumista kyseisiin ilmiöihin. Aikanaan oltiin erityisen huolissaan naisten siiveellisyyden vaarantumisesta ja seksuaalisuuden vaikutuksista kansakunnan tulevaisuuteen.

Jyväskylän kaupunkia laajasti käsittelevä, monen kirjoittajan yhteistyössä tehty, Ilkka Nummelan toimittama Jyväskylän kirja: katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle (1997) antaa tutkimukseni avuksi paikallista otetta. Teoksessa käsitellään esimerkiksi Jyväskylän kaupungin nuorisotoimintaa, rikollisuutta ja sosiaalihuoltoa sotien jälkeen. Käytin teosta relevanttien kontekstien muodostamisen apuna, esimerkiksi Jyväskylän kaupungin nuorisotoiminnasta ei ole muutoin 1950-luvulta kirjallista tietoa. Janne Haikarin Halssilan seudusta kertova Nakertaen XVI kaupunginosa: Tuohimutkan-Kivistön-Halssilan historia (2001) historiateos käsittelee kyseisen Jyväskylän lähialueen paikallis- ja muun muassa sosiaalishistoriaa sekä avasi sodanaikaista prostituutiota Jyväskylän seudulla.

Jyväskylän seudun irtolaistilannetta sotien jälkeen ei ole vielä tutkittu. Jyväskylää koskevat historiateokset käsittelevät lähinnä kaupunkikuvan muutoksia tai ovat yleisteoksia kaupungin kehityksestä. Monet historian alan opinnäytteet käsittelevät Jyväskylän paikallisyhteisön tapahtumia ja sosiaalisia ongelmia, kuten henkirikollisuutta, juopumuksia ja avioeroja.

1.3 Lähteet ja lähdekritiikki

Marginaaliryhmien ensisijainen suhde aikansa yhteiskuntaan on ollut valvonta tai huolto¹⁵, minkä vuoksi yhteiskunnan harjoittamasta valvonnasta ja huollosta jääneet lähteet ovat avainasemassa myös irtolaisten elämien tutkimiselle. Tut-

¹⁵ Nygård 1998, 17–20.

kielmani keskeisin alkuperäisaineisto muodostuu Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnan ja tämän alaisuudessa toimineen irtolaistoimikunnan pöytäkirjoista liitteineen ajalta 1944-1951, sekä sosiaalilautakunnan¹⁶ päihde- ja irtolaishuollon henkilöakteista. Pöytäkirja-aineisto on luonteeltaan kaavamaista ja toteavaa, virkamiestyylisiin laadittua pykälä pykälältä etenevää pöytäkirjatekstiä.¹⁷

Pöytäkirjat liitteineen sisältävät vaihtelevan määrän informaatiota Jyväskylässä kirjoilla olleista irtolaisista. Kaikki asiakirjoista välittyvä tieto ei ole rinnastettavissa toisiinsa samanarvoisena lähteenä ja näin ollen ne eivät tarjoa kattavaa työkalua Jyväskylän irtolaisten elämäntarinoiden määrittelyyn, toki yleistyksiä on pakko tehdä niillä lähteillä mitä saatavilla on. Esimerkiksi joistain irtolaisista mukana pöytäkirjoissa on tiedot aina kotiosoitteista lasten lukumäärään ja syntymäaikaan, toisista sen sijaan pelkkä nimi ja irtolaishuollon toimenpiteiden laatu sekä syy.

Irtolaisen nimi ja syntymäaika ovat tunnistetietoina mahdollistaneet tutkimuksen laajentamisen monipuolisempaan lähdeperheeseen. Tämän vuoksi olen tehnyt tutkimuksellisen valinnan ja tarkastella nimenomaisesti kymmentä irtolaista Jyväskylän seudulla – heistä ylipäänsä löytyi huoltolautakunnan pöytäkirjaan kirjattun nimen ja syntymäajan lisäksi tarpeeksi aineistoa sosiaalisista taustoista tai rikoksista. Olen tutkimuseettisistä syistä systemaattisesti pseudonymisoinut irtolaiset valmiiseen tutkimustyöhöni, eivätkä he ole tunnistettavissa.

Jyväskylän kaupungin tuomiokirjoista, Vaasan lääninhallituksen arkistoista koskien työlaitostuomioita, poliisiraporteista ja työlaitosten hoidokkien henkilötiedoista olen saanut mahdollisuuden tutustua irtolaisten elämäntarinoihin tai oi-

¹⁶ Huoltolautakunnat uudelleennimettiin sosiaalilautakunniksi vuonna 1951, jonka vuoksi nimenvaihdos vaikuttaa myös arkiston nimeen.

¹⁷ Pöytäkirjat noudattelevat Kaava n:o 2 asiakirjamallia. Ks. myös esim. Toivola 1943, 292–293.

keastaan muodostaa niitä historian tutkimuksen keinoin. Esimerkiksi rikostapauksen tai irtolaista koskevan henkilöaktin yhteydessä on monessa tapauksessa löytynyt arkistoituna irtolaista koskeva henkilötietolomake. Lomakkeella on esimerkiksi ollut tietoja henkilön perhesuhteista, varallisuudesta, aiemmista rikkomuksista, asuinpaikasta, liitteenä poliisiraportteja, tietoja juopumuspidätyksistä, ja niin edelleen. Dokumentteja on ollut mahdollista tarkastella elämäkertamateriaalin tavoin.

Toivo Nygårdin mukaan marginaaliryhmien historiaa tutkittaessa tulee ottaa huomioon, että lähdeaineisto on syntynyt yhteisön valvonta-, huolto-, ja hoitotarkoituksiin. Viranomaiset ovat kuuluneet usein aikansa yläluokkaan, ja huollon kohteet, eli viranomaisten kanssa tekemisiin päätyneet ihmiset ovat harvoin päässeet omin sanoin valitsemaan mitä tietoja heistä kirjataan ylös.¹⁸ Tässä tapauksessa aineistoihin on jäänyt sellaista tietoa, jonka viranomaiset ovat tulkinneet irtolaisuudeksi ja katsoneet irtolaisuuden tai muun rikostapauksen kannalta olennaisiksi tiedoiksi. Tämän huomioiden irtolaisista välittyvä kuva kaupungin arkistojen kautta on kovin passiivinen - kaupungin huoltolautakunnalle ei valittu vääristä tuomioista tai huonosta kohtelusta, se ei jäänyt niin sanotusti paperille.

Tutkielman teon apuna on hyödynnetty myös virallisjulkaisuja. Vuoden 1936 irtolaislaista on voinut tarpeen mukaan tarkistaa irtolaisuuden tunnusmerkistön, asiaan liittyvät viranomaistahot, sekä lainmukaiset irtolaismenettelyt. Suomen hallituksen kertomuksista sosiaaliministeriön alaisuudessa toimivasta irtolaishuollosta on saatu osviittaa aikansa irtolaishuollon kokonaiskuvasta. Suomen virallisen tilaston huoltotilastot ovat mahdollistaneet tilastotietojen hyödyntämisen Suomen irtolaisista, kuten irtolaisuuden syistä ja esimerkiksi irtolaisten keskittymisestä eri paikkakunnille. Lisätietoa irtolaisuudesta tutkimusajanjaksolta

¹⁸ Nygård 1998, 15.

olen saanut myös irtolaislain kumoamiseen kytkeytyvästä komiteamietinnöstä vuodelta 1986, jossa on tarkasteltu irtolaisuuden historiaa, lainsäädäntöä ja irtolaislain aikana tapahtuneita yhteiskunnallisia muutoksia.

Aikalaiskirjallisuudesta välittyy tietoa aikansa viranomaisten suhtautumisesta huollon kohteina oleviin irtolaisiin ja irtolaisten huoltoa koskevasta käytännön yksityiskohdista. Erityisesti Huoltaja-lehden julkaisut sekä Osmo Toivolan teos Alkoholisti- ja irtolaishuolto: lainsäädäntö ja käytännöllinen huoltotyö (1943) sisälsi irtolais- ja alkoholistolakeja kattavammin tietoa ja ohjeita alojen huollosta, jota viranomaiset ovat aikanaan hyödynsivät. Tulee lisäksi huomioida, että aikansa viranomaisten käsitykset irtolaisista poikkeavat nykytutkijoiden näkemyksistä huomattavasti.

Tutkimuksen keskiöön nousevat irtolaistuomitun elämäntapahtumat niiltä osin, kun lähdeaineistoa on säilynyt. Osin lähdeaineiston puutteellisuus ja irtolaisten vähyys Jyväskylässä sotien jälkeen ohjaavat tutkielmaa laadulliseen ja mikrohistorialliseen lähestymistapaan, yksittäisten ihmisten tarkasteluun. Tarkastelun alla tutkimuksen taustoitukseksi on irtolaishuollon edellytykset Jyväskylässä ja kaupungin erityispiirteet niin väestössä kuin alueissa, sodanjälkeinen yhteiskunnallinen tilanne, aina makrotasolle kuten sosiaaliministeriön kertomuksiin ja tilastolliselle tasolle saakka. Tällaisella alhaalta ylöspäin -menetelmällä voidaan saada melko ehyt kuva sodan jälkeen Jyväskylässä kirjoilla olleiden irtolaisten elämänkuluista.

1.4 Menetelmät ja teoriat

Tämä tutkimus lukeutuu osaksi laadullisen tutkimuksen tutkimuskenttää, ja se on alkuperäislähteiden ja menetelmien puolesta yhdistelmä sosiaalihistoriaa ja

marginaalihistorian tutkimusta. Tutkimus sivuaa myös aate- ja mentaliteettihistoriaa sekä instituutioiden historiaa. Mentaliteettihistoria sen puolesta, miten irtolaisiin suhtauduttiin ja miten heitä aikanaan kohdeltiin, sillä tällä oli luontaisesti ratkaiseva vaikutus heidän elämänsä kulkuun.¹⁹ Mikrohistoria mahdollistaa uusia löytöjä ja näkökulmia tarkastelun konkreettisuuden avulla. Näissä tilanteissa tutkija voi löytää uusia yhteiskunnallisia tasoja, joita mikään valmis teoria ei ole vielä tunnistanut.²⁰ Matti Peltosen mukaan mentaliteettien historia kuvaa enemmän tutkimuskohdetta, kun taas mikrohistoria kuvaa menetelmää. Nämä eivät suinkaan sulje toisiaan pois.²¹ Peltosen mukaan mikrohistorian vaikuttavaa menetelmällisen valinnan ohella tutkimuksen lähtökohtiin, ratkaisuihin ja koko työhön vaikuttaviin valintoihin.²²

Päällimmäisenä menetelmänä tutkimuksessani on täten mikrohistoriallinen lähestymistapa irtolaisten elämäntapahtumiin. Irtolaisten määrän ollessa Jyväskylässä vähäinen on hankalaa ja hedelmätöntä tehdä kvantitatiivista tutkimusta tilanteesta. Täten tutustun irtolaisten elämäntapahtumiin Jyväskylässä siinä määrin, mitä heistä on viranomaisten asiakirjoihin jäänyt ”jälkiä”. Mikrohistoria on usein marginaalisten ryhmien tutkimisen menetelmä. Tunnetuin lähestymistapa on Carlo Ginzburgin ”johtolangat”, jossa pieni osan kokonaisuudesta paljastaa olennaisella tavalla jotain suuresta ilmiöstä.²³ Tutkimus pohjautuu Jyväskylän huoltolautakunnan alaisuudessa olleen irtolaistoimikunnan tietoihin. Tutkielmassa on hyödynnetty myös tilastollista menetelmää siinä määrin, että olen koonnut irtolaisten määrät Suomesta ja Jyväskylästä tutkimusajanjaksolta kuvaajiksi. Tilastointi kertoo toki volyyymista, mutta sen avulla ei ole mahdollista saada otetta yksittäisen ihmisen elämästä.

¹⁹ Lönnqvist 1998, 33–34.

²⁰ Peltonen 1999, 38.

²¹ Peltonen 1999, 13.

²² Peltonen 1999, 21. Bo Lönnqvist määritteli mentaliteettihistorian tiedostettuina ja tiedostamattomina ajatussuuntauksina, joiden kautta ihmiset ovat toimineet ja jäsentäneet maailmankuvaansa. Lönnqvist 1998, 33–34.

²³ Ginzburg 1996, Peltonen 1999, 131.

Valikoin tarkastelemani kymmenen irtolaista mukaan sillä perusteella, että lähdeaineistoa henkilöiden elämästä oli jäänyt jäljelle riittävästi. Pääosin alkuperäislähteiden sisältö painottuu luonnollisesti irtolaisuuteen ja sen käsittelyyn. Systemaattisen lähiluvun avulla olen pyrkinyt selvittämään irtolaisten taustoja ja elämäntapahtumia, rivienkin välistä. Irtolaisten nimi- ja syntymäaikatietojen avulla olen selvittänyt kaupungin tuomiokirjoista ja Vaasan lääninhallituksen arkistoista irtolaisten elämäntapahtumia. Pääasiassa tapahtumat painottuvat rikoksiin.²⁴ Systemaattisen lähiluvun avulla olen pyrkinyt selvittämään henkilöiden taustoja ja elämäntapahtumia, rivienkin välistä. Vaikka tietyt asiat eivät nouse dokumenteissa viranomaisten silmissä tärkeimmiksi tiedoiksi, ovat sivuhuomautukset esimerkiksi siitä, kenen seurassa irtolainen oli rikoksen tehdesään ollut, nousseet merkittävään rooliin tutkielmassa.

Vaikka tietyt asiat eivät nouse dokumenteissa viranomaisten silmissä tärkeimmiksi tiedoiksi, on irtolaisen perhesuhteilla, päihteidenkäytöllä, työpaikoilla ja omilla lausunnoilla tutkijalle tässä tutkimuksessa merkittävä tutkimuksellinen hyöty. Tämä tutkielma on luonteeltaan hermeneuttinen. Keräsin systemaattisesti tarkastelemani kymmenen irtolaisen nimet, syntymäajat ja muita tunnistetietoja itselleni talteen salatuksi tietokannaksi. Näiden tietojen avulla olen mm. selvittänyt kaupungin tuomiokirjoista ja Vaasan lääninhallituksen arkistoista irtolaisten elämäntapahtumia.

Vastaukseksi kritiikkiin mikrohistorian epätyypillisyydestä tutkija joutuu usein luomaan uudenlaista dokumentaatiota historiasta yhdistellen erilaisia lähdesarjoja. Uutta tutkimustraditioon tuo lähdeaineiston uusi käyttötapa.²⁵ Esimerkiksi

²⁴ Haider 204, 226–227: Suki Haider nostaa esiin huomion, että historioitsijat ovat usein keskittyneet prostituoitujen rikoksiin ja rikolliseen käyttäytymiseen. Itse valikoin tuomiokirjat ja niiden kautta rikosten tarkastelun tämän tutkielman lähdeaineistoksi, sillä rikokset kertovat paljasta-
vasti irtolaisuuteen kytkeytyneistä tapahtumasarjoista ja elämäntavasta.

²⁵ Peltonen 1999, 63.

tuomiokirjoista on aiemmin tutkittu vaikkapa rikollisuuden ilmenemistä Jyväskylässä sotien jälkeen, mutta ei itsessään irtolaisten tekemiä rikoksia tai irtolaisuuden syitä, rivien välistä lukemalla. Mitkä sitten ovat uutta näkökulmaa ja "poikkeuksellisia tyypillisyyksiä", täytyy tutkijan itse ratkaista.²⁶ Matti Peltosen mukaan esimerkiksi Carlo Ginzburg nostaa tuotannossaan esiin pitkän keston "rakenteen" ja lyhytkestoisen tapahtuman yhteentörmäyksen – mikrohistoriallinen tarkastelu erityisesti alleviivaa tätä tarkastelukulmaa.²⁷

Olen pyrkinyt ymmärtämään aineistoa aikalaiskontekstien ja paikallisten erityispiirteiden tuotteena. Kontekstointi on tapahtunut viranomaisten kertomusten, irtolaislain sekä aiemman tutkimuksen avulla, käsittäen temaattisen, paikallisen ja teoreettisen tutkimuksen. Koska historiantutkimuksen luonteeseen kuuluu elimellisesti selittäminen ja tutkijan vastuulle jäävä tulkintojen konstruointi, ei ole olemassa primäärejä konteksteja, joita voisi automaattisesti käyttää tutkimuksen tekemiseen.²⁸ Mikrohistoriassa olennaista on keskittyminen erikoiseen tapahtumaan, joka on tuottanut lähdeaineistoa. Tavanomaisesta poikkeavat tilanteet voivat tuoda myös esiin aikansa ajattelumalleja ja normeja, joita ei ole itsensä selvyyksinä kirjattu ylös.²⁹

Vain pieni osa menneisyyden todellisuudesta on säilynyt, ja tämän avulla tutkijan tulee rakentaa kuva menneestä. Harvoin on olemassa helppoja työkaluja vaiettujen ja salattujen asioiden tutkimiseen. Lähteet voivat olla hajanaisia ja piilossa, eikä suoranaisesti vaikean ilmiön tutkimiseen mahdollistavia relevantteja aineistoja ole olemassa käyttövalmiina, vaan tutkijan oma rekonstruktio on tärkeässä avainasemassa.³⁰

²⁶ Peltonen 1999, 63.

²⁷ Peltonen 1999, 54–55.

²⁸ Hyrkkänen 2008, 55.

²⁹ Peltonen 2010, 138.

³⁰ Häkkinen & Salasuo 2015, 10–13.

Tutkimuksen apuna on käytetty myös sosiaalisen kontrollin teoriaa, ja sovellettu sitä vielä suhteellisen agraarisessa, sodanjälkeisessä pikkukaupungin kaupunkiyhteisön käytännöissä. Kyseisen teorian mukaan jokainen ihminen on taipuvainen sekä hyviin että pahoihin tekoihin, ja että rikollisuuden poluille joutuvat ne, joiden sosiaaliset suhteet ovat tavallista löyhempiä konventionaalisina pidettyihin yhteiskunnan instituutioihin, kuten perheeseen, kaupunkiyhteisöön, työpaikkaan tai kouluun.³¹ Historiantutkijat ovatkin nähneet viranomaisten irtolaisiin kohdistuvan avun tai valvonnan osana sosiaalista kontrollia.³²

Sosiaalinen kontrolli voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen kontrolliin: virallisen kontrollin piiriin kuuluvat viranomaisten toimet, säännöt ja toimenpiteet, kuten poliisien harjoittamat pidätykset; epäviralliseen kontrolliin sisältyvät virallisen kontrollin ulkopuolelle jäävät normit, joita ihmiset noudattavat ja joiden noudattamatta jättämisestä seuraa mahdollisesti paheksuntaa – kuten toveripiirin arvonto ja vanhempien rangaistukset.³³

Tarkastelen erityisesti virallisen kontrollin keinoja, joita irtolaisongelman ratkomiseksi käytettiin. Virallisella kontrollilla tarkoitan tutkimuksessani niitä viranomaisten instituutioita ja institutionaalisia keinoja, joita heillä käytössään oli. Käytännössä tämä tarkoittaa huoltolautakunnalle ja poliisille irtolaislain edellyttämiä valtuuksia ja toimintakenttää. Teorian keskeinen idea on, että mikäli yksilöllä on heikot suhteet primaariryhmäänsä, hän ei ole voinut sisäistää yhteiskunnallisia normeja. Sosiaalisen kontrollin teoriassa huomioidaan myös alkoholin negatiivinen vaikutus ihmisen itsekontrolliin sekä rikosten lisääntymiseen.³⁴

³¹ Laitinen & Aromaa 2005, 65.

³² Pukero 2009, 14. Ks. myös Nygård 1985.

³³ Rikoksentsorjunta, Teorioita rikollisuuden syistä; Kivivuori 2008, 188–189.

³⁴ Rikoksentsorjunta, Teorioita rikollisuuden syistä.

1.5 Tutkimusetiikka

Monesti vanhemmasta ajasta kirjoitettaessa on hyväksyttävää olla häivyttämättä henkilön tunnistetietoja - esimerkiksi 1600-luvun tutkimuksessa voidaan mainita aviorikoksen tekijä nimeltä. Sen sijaan käsittelemistäni irtolaisista osa saattaa olla vielä elossa, ja henkilön nimen mainitseminen voisi olla haitallista myös hänen mahdollisille jälkeläisilleen ja sukulaisilleen³⁵. Henkilön identiteetin paljastaminen olisi ongelmallista erityisesti Jyväskylän kaltaisessa pienessä kaupungissa, jossa varsinkin kaikki harvinaisemmat nimet olisivat vaarassa tulla tunnisteiksi. Vaikka henkilötietolaki mahdollistaa arkaluontoisten tietojen käyttämisen tutkimuksellisiin tarkoituksiin, en historioitsijana voi jättää huomiotta henkilötietojen käsittelyn perusperiaatteita³⁶ tai eettisten kysymysten pohtimista.

Tutkimusaihe on lähtökohtaisesti arkaluontoinen, minkä vuoksi jouduin menetelmien ja lähteiden valinnassa erityiseen tarkkuuteen. Tutkimuslupani on määrittänyt tutkimustyön reunaehdot. Tutkimusteemaan kytkeytyvät irtolaiseksi määritellyt ja heidät määritelleet viranomaiset Jyväskylässä, enkä ole maininnut tapausten asianomaisia oikealta nimeltä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että olen systemaattisesti vaihtanut irtolaisten ja heidän lähipiirinsä nimet toisiksi ja häivyttänyt muut tunnistetiedot³⁷. Perustiedot irtolaisista, kuten ikä, sosiaalinen asema, siviilisääty, ammatillinen tausta on kuitenkin mukana lopullisessa työssä tietojä muuttamatta, sillä nähdäkseni ne eivät tarjoa mahdollisuutta henkilöiden tunnistamiseen.

Huomionarvoinen seikka on myös omat juureni Jyväskylässä. Olen käytännössä toisen sukupolven jyväskyläläinen, ja on mahdollista, että tutkimuksen edetessä törmään tuttuihin sukunimiin tai muuten lähipiirini sukulaisten tietoihin. Olen

³⁵ Frigren 2017, 53–54.

³⁶ Kokko 2017, 72.

³⁷ En ole maininnut esimerkiksi tarkkoja kotiosoitteita, syntymäpaikkoja tai vanhempien nimiä.

ehdottoman vaitiolovelvollinen tutkimistani henkilöistä, enkä nimen lisäksi myöskään mainitse muita tunnistetietoja, kuten tarkkoja kotiosoitteita tai syntymäaikoja.

Myös eräs tutkimuseettinen seikka on viimeistään tässä kohdin hyvä kirjoittaa auki. Raiskauksen määritelmä on muuttunut 1940-luvun lopulta ratkaisevasti, ja dokumentit joita olen lukenut, ovat nykyvalossa kyseenalaisia. Historiantutkijan tarkoitus ei ole kuitenkaan tuomita, vaan pyrkiä ymmärtää aikalaisten viranomaisten harjoittamaa hallinto- ja tuomiovallan käyttöä, sekä nähdä aikansa moraalisen ilmaston ratkaisevasti erilaisena suhteessa nykypäivään.

Marginaalihistorian tutkimus tuottaa tärkeää tietoa aikansa yhteiskunnasta. Reflektoidulla menneisyydellä voidaan pohtia suhdettamme nykyisyyteen. Joidenkin ihmisten elämäntyyli oli aikanaan nähty uhkana yhteiskunnalliselle järjestykselle ja yhteiskunnan kehitykselle - voisiko näin olla nykyäänkin? Kodittomuutta, syrjäytymistä ja vähäosaisuutta esiintyy tänäkin päivänä Suomessa. Työttömät, rikkolliset ja prostituoidut ovat yhä yhteiskuntamme marginaalissa. Yhteiskunnan suhde yksilöön ja päin vastoin on aina pohdittavissa ja historiallista muutosta ja jatkuvuutta tarkastelemalla voimme pohtia suhdettamme ympäröivään yhteiskuntaan.

1.6 Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset

Historiantutkimuksessa rajauksia on välttämätöntä tehdä ajallisesti, mutta myös paikallisesti, vaikka Pentti Renvallin mukaan paikallisuuden käsite voikin olla häilyvä. Vaikka käsitellään paikallista aihetta, ei voida tarkoittaa yksinomaan maantieteellisesti (tässä tapauksessa Jyväskylään) rajattua ilmiötä. Merkittävä historian tapahtuma voi tapahtua alueella sattumalta ilman, että se kytkeytyisi

olennaisesti kyseisen alueen historiaan. Tutkimuksessa tulee olla käytössä enemmänkin sosiaalinen rajaaminen, sillä tarkasteltavana on nimenomaan alueella oleva ihmisjoukko,³⁸ joka tässä tapauksessa käsittää Jyväskylän huoltolautakunnan pöytäkirjoissa 1944-1951 käsitellyt irtolaiset. Tutkimukseni irtolainen on henkilö, jonka viranomaiset määrittivät irtolaislain puitteissa irtolaiseksi. Irtolaisen elämäkululla tässä tutkimuksessa niitä elämäntapahtumia ja sosiaalisia taustoja, jotka olivat henkilön irtolaiseksi päättymisen ja irtolaisuuden kannalta olennaisia, ja joista on jäänyt merkintä eri viranomaisten asiakirjoihin.

Irtolaishuollon piiriin joutumisen sukupuoliset syyt olivat erilaisia. Naiset määriteltiin irtolaisiksi sukupuolikäyttäytymisen-, miehet työn teon ja sen välttelyyn liittyvien seikkojen vuoksi.³⁹ Näiden tyypillisyyksien ohelle otin tarkasteluun "poikkeuksia" irtolaisuudessa, kuten yhden työnvälttelijä -naisen, sekä nuoren miehen ja vanhemman naisen.⁴⁰ Tutkimuksessa tarkastellut henkilöt on valikoitu ja ryhmitelty näiden, sekä monessa irtolaisen tarinassa yleisen seikan – perhesuhteiden heikentymisen ympärille. Tämä ilmiö näkyy muissakin tutkimuksissa. Antti Häkkisen mukaan prostituution syytä on pyritty selittämään, sillä se on koettu yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Syytä ilmiölle ovat olleet mm. huono seura, taloudelliset huolet, sulhasen hylkäys, häpeä aviottomasta lapsesta tai sukupuolitaudista.⁴¹ Järvisen mukaan prostituoitu nainen nähtiin huonona äitinä. Perinteinen perhejärjestys järkkäsi nuorten naisten jättäessä lapsuudenperheensä suunnaten kaupunkiin, elättäen itsensä prostituutiolla.⁴²

Rajasin tutkimusalueen paikallistasolla Jyväskylän kaupunkiin monestakin syystä. Jyväskylä oli 1940-luvun lopulla kasvava kaupunki siirtokarjalaisineen ja

³⁸ Renvall 1983, 262–264.

³⁹ Suomen hallituksen kertomus 1949, sosiaaliministeriö: Irtolaishuolto.

⁴⁰ Irtolaismiesten keski-ikä oli esimerkiksi vuonna 1950 30-49 vuotta, irtolaisnaisten puolestaan 20-29 vuotta. SVT XXI A Huoltotilasto 1950, Taulukko 12. Huollon alaisten henkilöiden ikä, 23.

⁴¹ Häkkinen 1995, 148.

⁴² Järvinen 1990, 252–254.

vuosikymmenen alussa tehtyine alueliitoksineen. Irtolaisuus keskittyi kaupunkikeihin⁴³, joten väestön ja kaupungin kasvaessa Jyväskylän alue sopii tarkasteluun. Jyväskylän valinta tarkastelualueeksi luo tutkimuskentälle myös uuden paikallisen näkökulman, sillä irtolaisuutta on tutkittu lähinnä Itä-Suomeen, Turkuun sekä Helsinkiin keskittyen.⁴⁴

Vaasan läänissä, johon Jyväskyläkin kuului, irtolaisten määrä oli verrattuna läänin muihin vuosiin suurin vuonna 1951, jonka jälkeen irtolaisten määrät lähtivät laskuun.⁴⁵ Vuonna 1952 Jyväskylässä järjestettiin ensimmäiset suurajot, ja olympialaiset Helsingissä. Myös sotakorvaukset Neuvostoliitolle saatiin maksetuksi tuolloin. Moni tutkija on määritellyt Suomen kansainvälistymisen alkaneen olympialaisista, jolloin ”iloinen 1950-luku” pääsi kunnolla vauhtiin. Sodista seurannut rauhankriisi tarkoitti yhteiskunnallisella tasolla sitä, että sodan päättyminen ei suinkaan poistanut sodan aikana syntyneitä ongelmia, vaan itse asiassa kärjisti niitä.⁴⁶ Suomen talouselämä oli kurimuksessa toisen maailmansodan jälkeen, mikä saattoi lisätä sosiaalisia, poliittisia ja kulttuurisia haasteita.⁴⁷ Iikka Nummelan mukaan sodan vaikutus talouden tilanteeseen päättyi noin vuonna 1952.⁴⁸

Määrittelyn tutkimuksen Jyväskylän alueeksi, joka käsittää kaupungin vuosien 1944-1951 rajat. Jotakuinkin alueellisia rajoja tärkeämpi määritelmä on termi Jyväskylän irtolaiset. Tässä tapauksessa Jyväskylän irtolaisilla tarkoitetaan sitä joukkoa, joka kotipaikkansa puolesta oli Jyväskylän asukas ja täten käsiteltiin Jy-

⁴³ Esim. Suomen virallisen tilaston mukaan irtolaisista vuonna 1948 88,1 % keskittyi kaupunkikeihin, 11,9 % maalaiskuntiin. SVT 1948, 31.

⁴⁴ Ainoastaan Tuula Tuneströmin gradu sivuaa Jyväskylän kaupungin irtolaisia, mutta se rajautui ajallisesti 1880-luvulta 1930-luvulle ja siinä liikuttiin makrotasolla.

⁴⁵ SVT XXI A Huoltotilasto 1944–51; koko Suomen osalta irtolaisuuden huippuvuosi oli 1953.

⁴⁶ Holmila & Mikkonen 2015, 102; ks. Myös Karonen & Tarjamo 2006 18–20.

⁴⁷ Soikkanen 1987, 134–139; Holmila & Mikkonen 2015, 102.

⁴⁸ Karonen 2015, 205; Nummela 1993, 39–40.

väskylän kaupungin huoltolautakunnassa irtolaisena. Tommilan mukaan Jyväskylän kaupungin alkoholisti- ja irtolaishuolto on koostunut pääosin miehistä. Joukko on sisältänyt hiljalleen kasvavan joukon normaalista elämänmuodosta suistuneita kansalaisia.⁴⁹

Irtolaisuus ei sinänsä ollut rikos, josta olisi joutunut käräjille, vaan enemmänkin rangaistava rikkomus vallitsevia yhteiskunnallisia normeja vastaan. Ilmiötä kontrolloitiin irtolaislain keinoin vuodesta 1937 aina vuoteen 1986 saakka. Tutkimus sulkee ulos paikallisyhteisön silmissä irtolaismaista elämää viettäneet henkilöt, jotka kuitenkin välttivät viranomaisten seulan ja näin ollen viranomaisten kontrollitoimenpiteet ja rangaistukset.⁵⁰ Kotipaikkaoikeuden perusteella heidät tuli palauttaa kotipaikkakunnalleen ja näin ollen heidän asiansa käsiteltiin paikallisissa huoltolautakunnissa. Tämän tutkimuksen lähdeaineisto ei tavoittanut irtolaismaista elämää salassa viettäneitä, tai ulkopaikkakuntalaisia, jopa väliaikaisesti kaupungissa esimerkiksi tuttaviansa luona asuvia⁵¹ irtolaismaisia henkilöitä, vaikka nämä saattoivatkin värittää kaupungin katukuvaa, Jyväskylän huoltolautakunnan arkistoista heitä ei löydy. Näin ollen tässä työssä käsittelemäni käsite ”Jyväskylän irtolaiset” tarkoittaa käytännössä Jyväskylässä kirjoilla olleita irtolaisia, ei ulkopaikkakuntalaisia, Jyväskylässä kiinnijääneitä irtolaisia.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Mitä tapahtumia tai rikoksia Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnassa vuosien 1944-1951 välillä irtolaiseksi katsotuilla henkilöillä oli ennen irtolaishuollon piiriin joutumista tai sen jälkeen? Miten ihmisestä tuli irtolainen, eli mitä olivat irtolaisten sosioekonomiset taustat ja muu irtolaisuuteen kytkeytyvä elämäntyyli? Toisin sanoen, minkä tyyppinen elä-

⁴⁹ Tommila 1972, 639.

⁵⁰ Irtolaisten määrä olivat todellista pienemmät virallista mittapuuta käytettäessä. Ks. esim. Toivola 1943, 173.

⁵¹ Ts. eivät ole virallisesti kirjoilla kaupungissa.

mäntäpa edesauttoi irtolaisen leiman saamista ja mitä siitä seurasi? Kuinka paljon irtolaisia Jyväskylässä oli verrattuna valtakunnalliseen tilanteeseen kyseisenä ajanjaksona, ja mitä toimia viranomaiset ja paikallisyhteisö kohdistivat irtolaisina pitämiinsä henkilöihin?

2 TAUSTAA

2.1 Vuoden 1936 irtolaislaki irtolaisuuden määrittäjänä

Irtolaisuus on pitkään yhdistetty huonoon käytökseen, sosiaalisiin ongelmiin, köyhyyteen, liikkuvaiseen elämäntapaan ja yhteiskunnallisten normien noudattamatta jättämiseen. Helsingin kaupungin huoltotoimen apulaisjohtaja Osmo Toivola totesi vuonna 1943 tutkielmassaan Alkoholisti- ja irtolaishuolto, että irtolaislaki ja irtolaisuuden vastustaminen ovat samalla taistelua sairautta, köyhyyttä, rikoksia, siveettömyyttä ja juoppoutta sekä muita yhteiskuntaa horjuttavia voimia vastaan. Irtolaishuollon tehtävänä on palauttaa irtolainen säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan, saaden hänestä jälleen hyödyllinen ja työtehokas kansalainen. Huoltotoiminta on pääasiassa suojelevaa ja ennaltaehkäisevää toimintaa, jonka tehtävänä on myös yhteiskunnan edun turvaaminen.⁵²

Irtolaisuus ei ennen 1936 säädettyä irtolaislakia ollut varsinaisesti sosiaalinen ongelma, vaan enemmänkin rikollisuutta, johon poliisilaitosten tuli puuttua kunnallisen viranomaisen ilmoituksen myötä. Vuoden 1937 alusta irtolaisten asioiden käsittely sen sijaan lankesi kunnallisen sosiaalitoimen vastuulle.⁵³

Irtolainen oli vuoden 1936 irtolaislain⁵⁴ mukaan:

- ”1) työhön kykenevä henkilö, joka toimeettomana, riittäviä elatusvaroja vailla, kuljeksii paikkakunnalta toiselle, elleivät asianhaarat osoita hänen hakevan työtä;
- 2) sellainen työhön kykenevä henkilö, jolla on tapana vieroksua työtä ja sen vuoksi joutuu köyhäinhoidon tarpeeseen tai tulee ylivoimaiseksi rasitukseksi toiselle henkilölle ja siten ilmeisesti saattaa tämän vaaraan joutua tarvitsemaan köyhäinhoitoa itselleen tai sille, josta hänen lain mukaan on pidettävä huolta;

⁵² Toivola 1943, 167–174; Savela 1994, 44.

⁵³ Komiteanmietintö 1986:46, 9.

⁵⁴ Vuonna 1936 säädetty laki astui voimaan vuonna 1937.

- 3) henkilö, jolla on tapana kerjätä tai käyttää toista kerjuuseen taikka sallia, että hänen hoidossaan oleva kahdeksaatoista vuotta nuorempi henkilö kerjää; sekä
- 4) henkilö, joka pitämällä tapanaan hankkia tuloja hyvien tapojen vastaisilla ja siveellisesti hylätävillä keinoilla taikka muulla elämäntavallaan tuottaa ilmeistä vaaraa yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai siveellisyydelle.⁵⁵

Käytännössä irtolaisen tyypit oli jaettu laissa karkeasti neljään luokkaan: työtä vältteleviin työkykyisiin, työkykyisiin jotka työtä välttelemällä joutuvat köyhäinhoidon varaan, kerjäläisiin ja prostituoituihin. Irtolaiseksi ei kuitenkaan luettu alaikäisiä, työkyvyttömiä tai mieleltään sairaita henkilöitä.⁵⁶ Täten kyseiset ryhmät rajautuvat tästä tutkielmasta ulos.

Viranomaisien toimet irtolaisten suhteen olivat neliportaisia. Alkuvaiheessa irtolaista varoiteltiin ja ohjailtiin. Mikäli nämä keinot eivät riittäneet, joutui irtolainen valvontaan. Jos tästäkään toimenpiteestä ei ollut apua, voitiin irtolainen sijoittaa työlaitokseen tai pakkotyöhön.⁵⁷ Aineiston perusteella toimenpiteet työlaitoksen suhteen etenivät siten, että poliisipäällikkö tai huoltolautakunta teki lääninhallitukselle esityksen irtolaisen määräämisestä työlaitokseen, ja lääninhallitus viime kädessä päätti, kuinka irtolaisen kanssa meneteltiin. Lievemmissä tapauksissa huoltolautakunnan alainen irtolaistoimikunnan kokous päätti irtolaisepäilyn alla olevien henkilöitä koskevista toimenpiteistä.

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen yhteiskunnallista vakautta heikentäviksi voimiksi katsottiin asuntopula, sotalapsikysymys, sotainvalidien, -leskien ja -orpojen huolto, työvoimapoliittiset kysymykset, köyhyys, alkoholismi, irtolaisuus ja prostituutio.⁵⁸ Tuula Tuneström tuo ilmi pro gradu -tutkielmassaan Irtolaisuus

⁵⁵ Irtolaislaki 1936, 1 §.

⁵⁶ Toivola 1943, 189–190; alaikäisellä tarkoitettiin alle 18-vuotiaita henkilöitä, ja irtolaiselta edellytettiin normaalia mielentilaa. Lääkäri antoi lausunnon irtolaiseksi epäillyn mielentilasta, ja mielisairaat sekä tylsä- ja vähämieliset henkilöt sijoitettiin irtolaishuollon sijaan itselleen sopiviin hoitolaitoksiin. Tylsä- ja vähämielisyys olivat aikalaistermejä, joilla tarkoitettiin älyllistä kehitysvammaisuutta.

⁵⁷ Irtolaislaki 1936, 2 §, 5 § & 6 §.

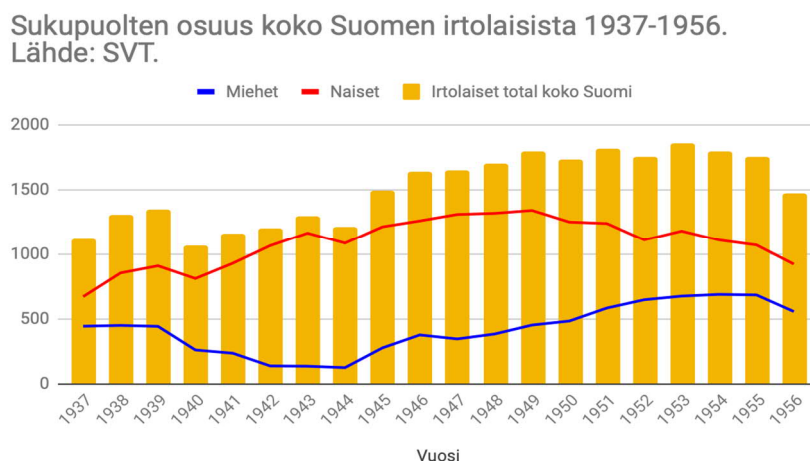
⁵⁸ Tarjamo 2006, 342–343.

ja sen kontrolli Vaasan läänin kaupungeissa 1880-luvulta 1930-luvulle, että irtolaisien määrä on lisääntynyt niin sanottujen vaikeiden vuosien jälkeen⁵⁹, tai ainakin sen kontrollia on lisätty. Tämä on ollut nimenomaisesti viranomaisten aktiivisen toiminnan aikaansaannosta. Myös tarve kansalaisten käyttäytymisen homogoinnille on kriisien jälkimainingeissa ollut suuri - erilaista ja normeista poikkeava käytöstä on suvaittu tavanomaista rauhan aikaa huonommin.⁶⁰ Ajan haasteet laittoivat kansalaiset sopeutumaan heistä riippumattomiin olosuhteisiin, kuten puutteeseen, ahtauteen ja ei-toivottuihin elämänmuutoksiin.⁶¹

2.2 Irtolaisuus sotienjälkeisessä Suomessa ja Jyväskylässä

Seuraavasta kaaviosta voidaan tarkastella irtolaisten määrän kehitystä ja jakautumista sukupuolien kesken ennen sotavuotia, niiden aikana ja jälkeen.

Kuvaaja 1. Sukupuolten osuus koko Suomen irtolaisista 1937-1956.⁶²

⁵⁹ Hänen tutkimuksessaan vaikeat vuodet tarkoittivat ensimmäistä ja toista sortokautta, sisällissotaa ja 1930-luvun sisäpolitiikan kriisiä.

⁶⁰ Tuneström 2008, 83.

⁶¹ Malinen 2014, 24.

⁶² Kuvaaja on tarkoituksella rajattu tutkimusajanjaksoa (1944-1951) laajemmaksi, jotta voidaan vertailun vuoksi tarkastella irtolaisuuden määrän kehittyminen verraten sotavuosiin tai niiden välittömään läheisyyteen.

Naisten osuus irtolaisten määrästä oli jatkuvasti miehiä korkeampi. Sotatilanne luonnollisesti vähensi miesten osuutta, sillä suuri osa työikäisistä miehistä oli rintamalla sotilaskurin alaisuudessa. Huippuvuosi koko maan irtolaisten määrässä oli vuonna 1953, mutta on kuitenkin perusteltua tarkastella 1940-luvun loppu irtolaisia, sillä sodanjälkeinen aika oli muutakin kuin menestyvää maan jälleenrakennusta yhteistuumin. Näitä vuosia leimasivat sisäiset levottomuudet ja epävarmuus Suomen tulevaisuuden suunnasta.⁶³ Numeerisesti irtolaisten määrä ei sotien myötä lisääntynyt kovinkaan radikaalisti.

Ilmajoen työlaitoksen johtaja Erkki Pulkkinen ilmaisi huolensa maan irtolaistilanteesta ja tunnusti sen kytköksen sodan jälkeiseen aikaan. Hänen mukaansa sodan luomat olot ja yhteiskunnan lisääntynyt valppaus ja kiristynyt ote toimetomia ja irtolaiselämää viettäviä jäseniään kohtaan ovat olleet syynä irtolaisten määrän lisääntymiselle.⁶⁴ Toisin sanoen, irtolaisia kohtaan kohdistettu sosiaalinen kontrolli on ollut tiukempaa. Sotien jälkimainingeissa viranomaiset panivat merkille ”yleisen siveellisen höltymisen” uhkan yhteiskuntarauhaa horjuttavana voimana. Tämän vuoksi sosiaaliministeriö kiristi vuodesta 1944 alkaen huolto-toimenpiteitä.⁶⁵ Antero Holmila ja Simo Mikkonen kirjoittavat teoksessa Suomi sodan jälkeen, että julkinen keskustelu korosti jälleenrakennuksen hengessä yksilön onnen uhraamista yhteisen edun alttarille. Sodan tuomat henkiset koettelemukset, kuten uskottomuus ja alkoholiongelmat piti vain kestää - ja tarvittaessa piilottaa.⁶⁶ Moraalin höllentyminen sodan myötä tuli konkreettisesti esiin esimerkiksi sukupuolitauditartuntojen runsaana lisääntymisenä.⁶⁷

⁶³ Holmila & Mikkonen 2015, 242–243.

⁶⁴ Pulkkinen 1943, 492.

⁶⁵ Karonen 2015, 180.

⁶⁶ Holmila & Mikkonen 2015, 118–119.

⁶⁷ Näre 2008, 363–365.

Jyväskylä on tullut tunnetuksi koulu- ja teollisuuskaupunkina. Kaupungin väestöstä noin puolet työskenteli teollisuuden piirissä vuonna 1950.⁶⁸ Vuoden 1941 alueliitoksessa kaupungin väestö kolminkertaistui. Sotien aikana väkiluku pysyi noin parinkymmenen tuhannen paikkeilla, mistä se alkoi tasaisesti nousta. 1950-luvulle tultaessa kaupunkiin oli muuttanut noin 4000 karjalaista evakkoa, ja kaupungissa oli ylitetty 30 000 asukkaan raja.⁶⁹ Sotakorvausten maksaminen edisti teollisuuden työpaikkojen täyttämistä. Esimerkiksi puolustuslaitoksen tehtaat Jyväskylässä otettiin siviilikäyttöön, ja kaupungin asuttamistoiminta työllisti väkeä runsain mitoin. 1950-luvun alussa kaupungissa alkoi esiintyä suhdannetyöttömyyttä ja kausityöttömyyttä.⁷⁰

Jyväskylän irtolaisten määrä verrattuna muihin kaupunkeihin oli aikanaan sanalla sanoen vähäinen. Irtolaisia oli enemmän suurissa kaupungeissa, esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella, joissa oli $\frac{2}{3}$ koko maan irtolaisista ja määrä oli suuri myös asukaslukuun suhteutettuna. Myös satamakaupungeissa, kuten Turussa, Kotkassa ja Vaasassa irtolaisia esiintyi enemmän kuin pienillä paikkakunnilla ja maaseudulla.⁷¹ Läänitasolla esimerkiksi Vaasan läänissä oli vuonna 1949 yhteensä 89 irtolaista. Tilanne oli läänin väkilukuun suhteutettuna rauhallinen. Suomen virallisen tilaston huoltotilastossa ei ilmoiteta taulukossa irtolaisten määrää kaupungeittain vaan lääneittäin, joten olen koostanut laskelman Jyväskylän irtolaisista pohjautuen kaupungin kunnallishallinnon vuosikertomuksiin.

⁶⁸ Tommila 1972, 578.

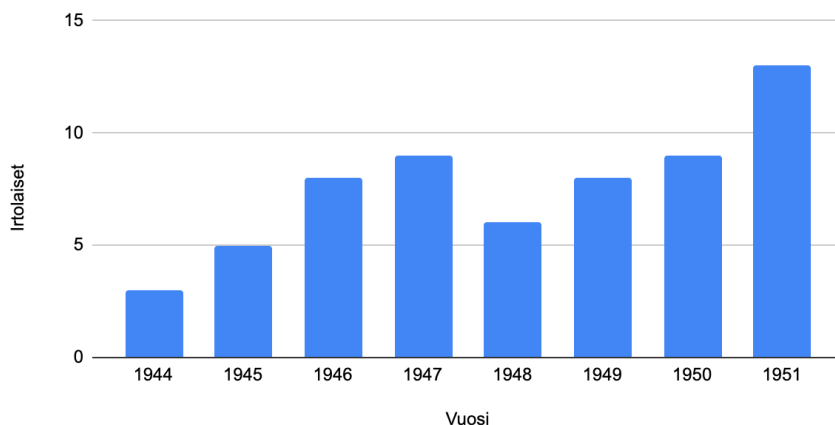
⁶⁹ Tommila 1972, 580–583.

⁷⁰ Tommila 1972, 643–644.

⁷¹ Ks. esim. SVT Huoltotilasto XXI A 1950, 23.

Kuvaaja 2. Irtolaisten lukumäärä Jyväskylässä vuosina 1944-1951.

Irtolaiset Jyväskylässä 1944-51. Lähde: Kertomus Jyväskylän kaupungin hallinnosta, huoltotoimi.

Tilastosta voidaan havaita kaupungin irtolaisten määrä pysyvän vuosittain lukuun ottamatta vuotta 1951 alle kymmenessä tapauksessa. Vaikka yhteenlaskettuna aikavälillä 1944-1951 irtolaisia esiintyi Jyväskylässä 60 henkilöä, ei irtolaisten absoluuttinen määrä ollut todellisuudessa näin suuri. Usein sama irtolainen joutui uudestaan irtolaiskäsittelyyn, ja tutkimuksen henkilöiden nimien perusteella, jotka olen koonnut huoltolautakunnan pöytäkirjoista, irtolaisten määrä Jyväskylässä 1944-1951 käsittää tosiasiasa 25 henkilöä. Näistä henkilöistä kuusi oli miehiä, 19 naisia. Valtakunnallisen linjan mukaisesti myös Jyväskylässä naiset olivat enemmistönä irtolaisista.

Tuula Tuneström tarkasteli Suomen historian pro gradussaan Vaasan läänin kaupunkien irtolaistilannetta vuosina 1880-1930 ja irtolaisuuden kontrollia kyseisessä läänissä ennen irtolaislain voimaantuloa. Irtolaisten määrä Jyväskylässä mainittiin tuolla aikavälillä melko vähäiseksi. Muut rikokset, kuten näpistyksen, ovat voineet vähentää irtolaisten tilastollista määrää, kun heitä ei olekaan kuulusteltu irtolaisuudesta vaan muista seikoista. Vain joka neljännessä irtolaisesta

löytyy kuulustelupöytäkirja, ja syyksi tälle Tuneström esittää inhimillistä erehdystä.⁷² Tuneströmin mukaan irtolaisnaisten kohtelu Vaasan läänissä tarkasteltuna ajanjaksona oli paikallistasosta lähtien miehiä tiukempaa. Suhteessa kuulustelujen määrään naisia oli lähetetty useammin lääninkanslian rangaistavaksi, ja lääninkanslian heille asettamat rangaistukset olivat keskimääräisesti miesten rangaistuksia ankarampia.⁷³

Irtolainen on voinut saada varoituksen, jonka jälkeen hän on muutaman vuoden elänyt rauhassa joutuakseen työlaitokseen ja myöhemmin jälkivalvonnan piiriin. Elämä on ollut irtolaisleiman saamisen jälkeen matkaamista työlaitosten, valvonnan ja vankilan välillä, ja tästä syystä sama irtolainen voi näkyä irtolaislaskennassa monesti. Käytännössä viranomaisten pelkäämä paheellisen elämäntavan lisääntyminen ei numeerisesti näy Jyväskylän tasolla. Tilastointi kertoo toki irtolaisten lukumäärästä muttei sen syvemmistä syistä, tai vaikutuksista ihmisten elämään, joten seuraavissa luvuissa tarkastellaan irtolaisten elämänkulkuja yksittäisten ihmisten kautta.

⁷² Tuneström 2008, 52–55.

⁷³ Tuneström 2008, 86.

3 IRTOLAISNAISIA

Irtolaislain 1 § 4. momentti oli tarkastelemieni naisirtolaisten irtolaisuuden pääsyy, ja sama ilmiö näkyi naisirtolaisilla myös valtakunnallisesti.⁷⁴ Prostituoitumisen harjoittamiseen viittaavia yksityiskohtia, kuten tapahtumapaikkaa tai asiakkaita tai saatuja rahasummia ei Jyväskylän irtolaistoimikunnan kokouksien pöytäkirjoista löytynyt, joten kyseisten asiakirjojen kautta irtolaiselämän ehtoihin on vaikea päästä käsiksi. Tuomiokirjoista ja poliisiraporteista liittyen muihin rikoksiin löytyi kuitenkin sivujuonteita, joita lähilukemalla pääsi käsiksi naispuolisten irtolaisten elämiin ja niihin syihin, jotka ajoivat prostituution pariin.

Sodan loppuminen muutti nuorten käytöstä vapaamielisempään suuntaan - koitettiin saada takaisin sodan murheen ja huolen täyttämään nuoruutta.⁷⁵ Vuosien 1944-1946 välillä Suomen hallituksen sosiaaliministeriön kertomuksissa todettiin naisirtolaisiin kohdennettavien toimenpiteiden kiristämisestä, "yleisen siveellisen höltymisen" vuoksi.⁷⁶ Rikosoikeudellisen menettelyn lisäksi irtolaislait ovat muodostaneet Suomessa prostituution kontrollipolitiikan kulmakiven.⁷⁷ Vapaamista sukupuolisuhteista seuranneet lieveilmiöt, sukupuolitaudit olivat sodan jälkeen Vaasan läänin maaherran mukaan valloillaan etenkin kaupungeissa. Tämän vastustamiseksi maaherra mainitsi käytettävän kaikkia mahdollisia keinoja, joiden käytön sukupuolitautilaki mahdollisti.⁷⁸

Avioliittoa edeltävät sukupuolisuhteet ja niiden negatiiviset seuraukset olivat haitallisia niin yksittäisten naisten elämänkulun kannalta, kuin myös kansanterveydelliseltä katsantokannalta. Väestönkasvu ja koko suomalaisen kansakunnan

⁷⁴ Esimerkiksi vuonna 1948 naisten irtolaishuollon perusteeksi mainittiin ammattihaureus 86 % tapauksista. SVT XXI A Huoltotilasto, Irtolaishuolto, 34; Taulukko 24. Irtolaishuollon perusteet.

⁷⁵ Holmila & Mikkonen 2015, 113.

⁷⁶ Suomen hallituksen kertomukset, Sosiaaliministeriö: Irtolaishuolto 1944, 1945 & 1946.

⁷⁷ Silfverberg & Kauppinen 1992, 8-9.

⁷⁸ Vaasan läänin maaherran kertomus vuodelta 1945.

väestöllisen olemassaolon nähtiin vaarantuvan. Naisia pyrittiin kasvattamaan ymmärtämään tilapäisten sukupuolisuhteiden haitalliset seuraukset – sukupuolitaudit tai aborteista aiheuttama lapsettomuus oli seurausta hetkellisen nautinnon tavoittelusta ja kytköksissä niin naisen itsensä, kuin koko kansan tulevaisuuteen.⁷⁹

3.1 Haureutta Harjulla

Alma⁸⁰ oli 42-vuotias nainen, joka asui Jyväskylän Keljossa. Hän oli viettänyt talven 1950-1951 Korpilahdella karjanhoitajana.⁸¹ Kyseisen ajan hän asui aviomiehensä Kaukosta erossa. Mies oli työtön ja pariskunta vähävarainen. Avioliitto Kaukon kanssa oli lapseton. Almalla oli takanaan vielä aiemmin yksi avioliitto, joka oli mennyt pieleen syystä tai toisesta. Naiselta oli otettu yksi, noin kymmenvuotias poika huostaan.⁸²

Eräänä keväisenä viikonloppuna vuonna 1951 Alma lähti Jyväskylään palveluspaikastaan lopullisesti mukanaan 3000 markkaa säästöjä⁸³, joka vastasi nykyrahasa noin sataa euroa⁸⁴. Kyseinen summa vastasi keskimäärin naispuolisen maataloustyöläisen viikon palkkaa vuonna 1950.⁸⁵ Kaikki rahat menivät poliisitutkintapöytäkirjan mukaan viinaan. Maaliskuun viimeisenä päivänä vuonna 1951 Alma vietti iltaa yhdessä työkaverinsa, sekatyömies Unton ja Koskisten pariskunnan kanssa Keljossa Koskisten yhden hellahuoneen käsittävällä asunnolla.

⁷⁹ Urponen 2010, 90.

⁸⁰ Kaikkien henkilöiden nimet muutettu.

⁸¹ Luontaisetujen ja ylläpidon lisäksi Alma sai kuukaudessa 2000mk palkkaa, mikä on vuoden 2018 rahassa 68 euroa. Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin.

⁸² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

⁸³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

⁸⁴ Tilastokeskuksen rahanarvomunnin

⁸⁵ Vattula & Lampivuo 1983, 409.

Veikko ja Ida Koskisella oli kaksi lasta, jotka olivat sillä hetkellä hoidettavina lastenkodissa.⁸⁶ Talon isäntä oli käyttänyt kaikki viikkoa aikaisemmin saamansa lopputilirahat juomiin. Ahtaassa asunnossa oli tiivis tunnelma, ja viina ja kotitekoinen kilju virtasivat. Sitten poliisi keskeytti illanvieton.⁸⁷

Almaa, Untoa ja pariskuntaa epäiltiin paikallisen pienviljelijän, 68-vuotiaan Joosepin hevosen myynnistä saatujen rahojen viemisestä. Rahaa oli viety 20 000 markkaa maaliskuun lopulla.⁸⁸ Jooseppi oli markkinoilta päästyään onnistuneiden hevoskauppojen päätteeksi ostanut useita viinapulloja menneiden juhlistamaan kauppvoja kauppakumppaninsa asunnolle Kauppakadulle. Miehet pyrkivät myöhemmin illalla Keskimaan Syrjälän ravintolaan, mutta heille ei enää tarjottu.

Joosepilla ei ollut muistikuvia illasta rankasta alkoholinkäytöstä johtuen, ja hän kertoi poliisikuulusteluissa hämärästi muistavansa, että hänet oli viety Keljoon "johonkin asuntoon". Hän oli siirtynyt paikalle hevosreellä vanhan tuttunsa, Alman työkaverin Unton kanssa, joka toimi ajurina vanhan isännän ollen vahvassa humalassa. Vanha isäntä vaati, että mentäisiin paikkaan, josta saa "viinaa ja tyttöjä". Reen kyytiin hyppäsi myös Alma ja näin he suuntasivat Keljoon Koskisten luo. Perillä Jooseppi antoi tupakka- ja kaljarahaa talon emännälle, joka kävi hänen puolestaan asioilla. Paikalla oli nautittu Koskisten kotivalmisteista kiljua ja Unton ostamia viinoja. Miehen herättyä myöhemmin tyttärensä luota Muurat-salosta oli koko hevosraha muutamia pennejä lukuun ottamatta hävinnyt taivaan tuuliin. Mies epäili rahojen anastajiksi nelikkoa.

⁸⁶ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

⁸⁷ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

⁸⁸ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540. Summa vastaa maatalouden hevospäivätyöstä saatua kolmen päivän palkkaa. Vattula & Lampivuo 1983, 409.

Alma kertoi poliisikuulusteluissa olleensa samalla asunnolla missä vanha isäntä oli puolisammuksissa kyseisenä iltana sängyllä maannut. Alma kertoi nähneensä illan aikana asunnossa vilaukselta talon isännän kädessä Joosepin lompakon. Isäntä oli ilmeisen humalassa, sillä hän ei saanut itse puettua ulkovaatteita päälle.⁸⁹ Miehet lähtivät taluttamaan Jooseppia asunnosta ulos ja jättivät tämän maantien laitaan. Naisten saapuessa paikalle seurue lähti yhdessä linja-autolla kaupungille juhlimaan. Naiset suuntasivat Syrjälään Mäki-Matin⁹⁰ ravintolaan, jonne miehet tulivat ilman vanhaa isäntää myöhemmin mukaan. Miehet eivät samalla ovenavauksella ravintolaan tulleet, sillä he pohtivan poliisien alkavan epäillä, jos he löytävät vanhan isännän Keljosta pyörimästä ja tulevat tämän vuoksi heti Koskisten ovelle.⁹¹ Koskiset olivat hyvinkin mahdollisesti jo poliisin vanhoja tuttuja, kummallekin oli kertynyt rikosrekisteritietojen mukaan aiempia rikoksia.

Ravintolassa Ida epäili, että Alma puhuisi varkaudesta jollekin, joten hän käskytti miestänsä Veikkoa antamaan Almalle 5000 markan setelin ja pitämään suunsa kiinni. Alkoholia juotiin lisää illan kuluessa: työväentalolta ostettiin pimeästi kaksi pulloa jaloviinaa ja kaupungilta ostettiin vielä kaksi pulloa kirkasta ravintolan sulkeuduttua. Alma oli ostanut pariskunnan emännältä kaksi puoliksi juotua viinapulloa.⁹² Poliisit pistivät silmälle Alman epätavallisen rahankäytön. Hän oli käynyt esimerkiksi kaupunginvoudinkonttorilla maksamassa kaksi 1500 markan juopumussakkoaan, ja oli ostanut olutta ja ruokaa yli tarpeen, monestakin paikasta. Kuulusteluissa selvisi, että Alma lähinnä istui kertomansa mukaan autossa, kun rouva Koskinen kävi tämän puolesta ostoksilla ja kulutti rahaa.⁹³

⁸⁹ Humalatila oli ilmeisen kova, jos ei itse kyennyt näitä päälle pukemaan.

⁹⁰ Aluksi tarkoituksena oli mennä elokuviin, mutta porukka suuntasikin näytösten mennessä ohi Mäki-Matin ravintolaan, jonka valintaa Ida ihmetteli. Hän pohti poliisikuulusteluissa, että sinne oli toisaalta helpoin päästä humaltuneena sisään.

⁹¹ Pariskunta oli todennäköisesti poliisin vanhoja tuttuja.

⁹² Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

⁹³ ⁹³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

Todennäköisesti Alma otti rahapulansa vuoksi rahan mielellään vastaan, ja tämän vuoksi syyllistyi varastetun tavaran kätkemiseen. Varattomuus, huono seura ja alkoholin runsas käyttö tuskin edesauttoivat Almaa tekemään järkeviä elämänvalintoja.

Poliisit pitivät epäuskottavana myös rakennustyömies Veikon äkillistä rikastumista, hänet kun tunnettiin vähävaraisena miehenä. Mies oli maksellut Mäki-Matin ravintolassa vahtimestarille avokätisesti rahaa ja ostellut juomia. Myös Veikon vaimo Ida oli varaton eikä hän ollut ollut viime aikoina ansiotyössä. Jokaisella henkilöllä oli rikosrekisteri, joka nyt täydentyi. Miehet saivat tuomion törkeästä varkaudesta⁹⁴, Alma varastetun tavaran kätkemisestä, sekä Ida väkijuomien luvattomasta myynnistä. Alma sai kuuden kuukauden ehdollisen vankeustuomion, ja hänen pyynnöstään omaisille⁹⁵ ei ilmoitettu tapauksesta.⁹⁶

Ei mennyt kauaakaan, kun Alma oli jälleen poliisien kanssa tekemisissä. Irtolaisuuden henkilöaktien Alman kansista löytyi poliisitutkintapöytäkirja, jossa Almaa epäiltiin irtolaisuudesta. Konstaapeli todisti olleensa päivystysvuorossa maanantaina toukokuun lopussa vuonna 1951, jolloin hän oli saanut puhelinilmoituksen sivulliselta, että erästä naista – Almaa - ollaan raahaamassa Harjun takana rinnettä ylös kahden miehen voimin. Myöhemmin poliisin puhelin soittoistamiseen, ja huolestuneen sivullisen mukaan nainen ja mies käyttäytyivät ”siivottomasti” Harjun rinteellä.⁹⁷

⁹⁴ Kumpikin miehistä oli rikoksenuusijoita, joista Unto oli vielä rikoksen tekoaikaan ehdonalaissa.

⁹⁵ Tässä tapauksessa vanhalla vielä elossa olevalle äidille ja aviomiehelle.

⁹⁶ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja huhtikuu 1951, § 129 Ccc:95 sekä liitteenä oleva poliisiraportti 14.4.51 N:o 540.

⁹⁷ PAV- ja irtolaisuuden henkilöaktit Ha:1.

Poliisiauto kävi tarkistamassa tilanteen toisen ilmoituksen myötä. Seurue sai jotenkin puhuttua itsensä pinteestä ulos poliiseille. Kolmannen puhelinilmoituksen myötä tilanne alkoi jo olla tukala, ja huolestunut kansalainen kertoi jopa lasten seuraavan naisen puuhia kahden miehen seurassa. Myös nuorempi konstaapeli vahvisti tullessa tapahtumapaikalle aktin aikaan. Poliisin saapuessa toinen miehistä napitti housujaan naisen ollessa toisen päällä. Reisiä oli näkyvissä ja havaittavissa ”hyväilyasentoa”, eli kyse oli eittämättä seksuaalisesta kanssakäymisestä julkisessa tilassa.

Poliisiauto kävi noukkimassa kyytiinsä Alman ja jämsäläiset metsätyömiehet, 31-vuotiaan Taunon ja 48-vuotiaan Einon⁹⁸. Koko seurue oli humalassa joista Alma kuitenkin näkyvimmin, ja heidät laitettiin yöksi putkaan selviämään. Naiset trikoohousut oli löydetty toisen miehen housujen sisältä, ja raskauttavana todistena katsottiin, kun mies antoi ne Almalle aamulla takaisin putkasta lähtiessä takaisin. Tämän katsottiin olevan lopullinen osoitus siveettömästä toiminnasta.⁹⁹

Harjun tapausta käsiteltiin Jyväskylässä käräjillä myös juopumustapauksena heinäkuussa 1951.¹⁰⁰ Juopumuspäätöksiä oli runsaasti Suomen kaupungeissa, ja ne koskivat etenkin miespuolista väestönosaa.¹⁰¹ Alma sai rangaistuksena 35 päiväsakkoa, jotka varojen puutteessa muunnettiin 35 vankeuspäiväksi.¹⁰² Käytännössä asia käsiteltiin siis raastuvanoikeudessa juopumuksena, mutta poliisit totesivat hänet irtolaiseksi sillä hän oli ollut sukupuoliyhteydessä miesten kanssa.

⁹⁸ Tuomioluettelo 1951, § 673-674.

⁹⁹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1, Poliisitutkintapöytäkirja, Jyväskylän kaupungin poliisilaitos N:o 11/51 Ilm. pvk. N:o 16/51.

¹⁰⁰ Naisen sukupuoliyhteyttä avioliittoa rikkovassa mielessä edellä mainittujen miesten kanssa ei voida löytää Jyväskylän kärjäkunnan tuomiokirjoista, sillä huoruus poistui rikoslaista vuonna 1948. Huoruudella tarkoitettiin muuta kuin aviopuolisoiden välistä seksuaalista kanssakäymistä, ja tämä oli erityisen rangaistavaa, jos vähintään yksi osapuoli oli naimisissa. Sen sijaan Alman tapausta käsiteltiin käräjillä juopumuksena, joka oli kriminalisoitu rikoslain 43 § 6. mukaan.

¹⁰¹ Peltonen 2002, 25.

¹⁰² Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden rangaistusmääräysten sakkoluettelo, 1951, II osaston sakkoluettelot 1951 Bbb:16, § 664.

Epäselvää on, tunsiko Alma miehet jo entuudestaan ja missä he olivat sinä iltana tavanneet, mutta tilanteen keskeyttänyt konstaapeli muisti tavanneensa Alman humalassa muidenkin miesten seurasta eräältä kerralta aiemmin – Mattilan-niemestä vuonna 1948. Alma puolustautui Harjutapauksen poliisikuulusteluissa kertoen olleensa sukupuoliyhteydessä aina vain mieheensä. mutta myönsi joutu-neensa pidätetyksi kolme vuotta sitten vuonna 1948 harrastamassa sukupuoliyh-teyttä humalaisen miehen seurasta, aviomiehen ollessa toisaalla. Nainen sai tuol-loin syytteen julkisesti ryhtymisestä sukupuoliuria loukkaavaan tekoon.¹⁰³ Sa-
kon samasta tapauksesta sai 54-vuotias maanviljelijä Martti.¹⁰⁴

Alman irtolaiselle ominainen yhteiskunnalle epäedullinen elämäntapa oli tosi-asiassa alkanut siis jo vuosia aiemmin. Alma oli aiheuttanut myös muunlaista julkista pahennusta. Vuonna 1939 nainen syyllistyi Jyväskylässä ensikertalais-varkauteen, josta hän sai kolme vuotta ehdollista vankeutta, ja vuonna 1940 nai-nen sai Vaasan hovioikeuden päätöksellä avunannosta törkeään varkauteen ja väärennykseen puolentoista vuoden kuritushuonerangaistuksen.¹⁰⁵ Vuonna 1947 Alma oli joutunut pidätetyksi juopumuksesta ollessaan juopuneena junassa Vaajakosken asemalla aiheuttaen häiriötä ja pahennusta ympäristölleen.¹⁰⁶ Ym-päristön paheksunta ja ilmiannot saattoivat Alman kerta toisensa jälkeen tekemi-siin virkavallan kanssa. Kaupungin poliisilaitos totesi elokuussa 1951 Alman ir-tolaislain ammattihaureus-pykälän perusteella irtolaiseksi ja hänen katsottiin

¹⁰³ RL 20:14 § Joka julkisesti ryhtyy haureelliseen tekoon ja sillä saattaa pahennusta aikaan, ran-gaistakoon sakolla taikka vankeudella korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi.

¹⁰⁴ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomi-, rangaistus- ja sakkoluettelot 1948, Bbb:10, § 792. Alma oli 6.7.1948 tuomittu 3000 markan sakkoihin ja mies 4000 markkan sakkoihin, kumpikin sai 50 päiväsakkoa. RL 20:14.

¹⁰⁵ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja 1951 huhtikuu Ccc:95, § 129.

¹⁰⁶ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja, syyskyyän I. istunto 1947, I Ca:196 § 122.

viettävän irtolaiselle ominaista elämäntapaa.¹⁰⁷ Alma todettiin irtolaiseksi poliisien todistusten nojalla ja huoltolautakunnassa naiselle annettiin varoitus irtolaisuudesta ja ohjeita jatkoa varten.¹⁰⁸

Lähteistä ei käy ilmi, oliko kyse suoranaisesti prostituutiosta, sillä rahan liikkumisesta ei löydy lähteistä mainintaa. Enemmänkin voitaisiin puhua sukupuolten välisestä intiimistä kanssakäymisestä, jossa yhdistyi alkoholi, useampi henkilö ja aviosäädyn ulkopuoliset suhteet. Vaikka suoranaista rahaliikenteestä ei ole mainintaa dokumenteissa Almaa koskevissa dokumenteissa, voidaan hänet lukea ammattihaureuden harjoittajaksi sen seikan nojalla, että hän oli tyydyttänyt sukupuoliviettiään epänormaalilla tavalla, tässä tapauksessa usean miehen kanssa joista kukaan ei ollut hänen laillinen aviomiehensä. Myöskään kertaluontoista hairahdusta ei irtolaislainsäädännön mukaan voitu laskea ammattihaureudeksi, vaan toimen piti olla muodostunut tavanomaiseksi.¹⁰⁹ Alman kolme vuotta sitten tapahtunut toiminta Mattilanniemessä saattoi puoltaa toimen tavanomaiseksi muodostuneisuutta.

Alman seurassa Harjulla tai Mattilanniemessä olleita miehiä ei kuitenkaan rangaistu vuosina 1948 tai 1951 ammattihaureuden "asiakkuudesta". Prostitoidun asiakas katsottiin taloudellista hyötyä tavoittelevan ammattihaureuden harjoittajan toiminnan välikädeksi, eikä heihin näin ollen kohdistettu mitään huolto- tai rangaistustoimenpiteitä¹¹⁰. Sen sijaan Alma todettiin ammattihaureuden harjoittajaksi todennäköisesti siitä syystä, että hän oli ollut useasti julkisesti muussakin kuin aviollisessa sukupuoliyhteydessä toistuvasti, jolloin hän sai irtolaisen leiman. Kysymyksiä herättää poliisiraportin sanavalinta, Alman "raahaaminen"

¹⁰⁷ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1, liitteenä oleva poliisitutkintapöytäkirja. Jyväskylän kaupungin poliisilaitos N:o 11/51, Ilm. pvk. N:o 16/51.

¹⁰⁸ Jyväskylän huoltolautakunnan irtolaistoimikunnan pöytäkirjat (jatkossa ITP) 4.9.1951, 81 §.

¹⁰⁹ Toivola 1943, 203–204.

¹¹⁰ Toivola 1943, 206.

Harjua ylös miesten toimesta sekä hänen rankka humalatilansa sukupuoliyhteyden aikana.

Sota-ajan poikkeusolosuhteet lisäsivät pysyvästi epäsovinnaisia sukupuolisuhteita, kuten irtosuhteita ja prostituutiota. Pula-aikana seksin vaihtaminen tavaaraan tuli tavalliseksi osaksi arkea.¹¹¹ Aineistojen perusteella Alma oli tapahtumaiikaan varaton sillä viimeisetkin rahat olivat kuluneet alkoholiin, juopumussakoihin ja vahingonkorvaukseen vanhalle isännälle. Alma oli taipuvainen alkoholin suurkulutukseen, joten voi hyvinkin olla miesten antaneen hänelle juomisia vastineeksi läheisyydestä, jota hänellä ei aviomiehensä kanssa ollut.

Vaikka poliisikuulusteluissa Alma kertoi itse olevansa epäluotettava kertoja yksityiskohtia koskien alkoholinkäyttönsä vuoksi, paljastaa tämä tieto jo itsessään paljon hänen elämästään. Naisen alkoholinkäyttö oli alkanut hänen kertomuksensa mukaan vuonna 1944, ja hänellä oli useita pidätyksiä takanaan kyseisen ”harrastuksen” vuoksi. Sota-aika oli totuttanut niin miehet kuin naisetkin reippaaseen alkoholinkulutukseen¹¹². Harjun pidätys tapahtui maanantai-iltana, mikä on eittämättä epäedullinen ajankohta juhlinnalle, mikäli henkilö kävisi arkena päivätyössä. Alma oli kevään 1951 aikaan työttömänä, ja epäselvää on, miksei hän autellut enää maatilalla karjakkona. Nainen oli joutunut huonoon ja epämääräiseen seuraan, joita esimerkiksi Koskisten pariskunta edusti juopotteleineen ja lasten heitteillejättöineen. Kaiken lisäksi Alma oli muuttanut loppukevällä vuonna 1951 lähestulkoon Idan ja Veikon naapuriin Keljoon¹¹³, ja tuttu seura tuskin edesauttoi raittiutta.

¹¹¹ Näre 2008, 378.

¹¹² Peltonen 2002, 12.

¹¹³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja 1951 huhtikuu Ccc:95, § 129.

Sinikka Selin kiinnitti huomiotaan pro gradussaan Häiritsevän erilaiset - työnvieroksunta Helsingissä 1946-1948, miten viranomaiset valvoivat eri tavalla miehiä ja naisia. Naisten kohdalla huomio kiinnittyi ennen kaikkea seksuaalikäyttäytymiseen. Myös heidän väkijuomien väärinkäyttöään siedettiin huonommin. Irtolaisnaisten joukossa oli sellaisia henkilöitä, joiden irtolaisuus oli käytännössä alikoholin väärinkäyttöä.¹¹⁴ Myös Suomen hallituksen kertomuksissa todettiin, kuinka "rajanveto työtä vieroksvien, irtolaisten ja alkoholistien välille on ollut vaikeaa eräissä tapauksissa."¹¹⁵

Jatkuva alkoholinkäyttö ja aviottomat sukupuolisuhteet, joka värittivät Alman elämää, saattoivat hänet lopulta irtolaishuollon piiriin. Tukevat ja ohjaavat toimenpiteet, joita irtolaislaissa edellytettiin viranomaisten toimiksi huollettavan auttamiseksi olivat auttaminen vapautumaan epäedullisesta ympäristöstä, hankkimaan työpaikka ja sopiva asunto.¹¹⁶ Alman työttömyys oli vuoden 1951 syksyn tullessa ohitse, ja rakennustyöläisen työt alkanee. Epäselvää on, pääsikö Alma irtautumaan Keljosta Koskisten naapurista, vai jäikö hän vielä sinne viettämään kosteita iltoja. Käytännössä asunnon hankkiminen jäi usein irtolaishuollettavan omaksi asiaksi.¹¹⁷

Alman tarinassa epätyypillistä oli myös irtolaisnaiseksi korkea ikä, 40 vuotta. Useimmiten irtolaiseksi katsotut naiset olivat vuonna 1951 iältään 18-29 -vuotiaita.¹¹⁸ Käytännössä irtolaismainen, pahennusta herättävä elämäntapa oli jatkunut Alman tapauksessa pitkään, mutta irtolaishuollon piiriin hän päätyi vasta verrattain myöhään. Osmo Toivola totesi teoksessaan Alkoholisti- ja irtolaishuolto

¹¹⁴ Selin 2009, 99.

¹¹⁵ Suomen hallituksen kertomus 1946, sosiaaliministeriö: Irtolaishuolto.

¹¹⁶ Toivola 1943, 59, 218. Mitä toimet konkreettisesti olivat, ei selviä alkuperäislähteistä huolto-
lautakunnan aineistoista.

¹¹⁷ Taipale 1982, 142.

¹¹⁸ SVT XXI A Irtolaishuolto, 23.

- käytännöllinen huoltotyö (1943) irtolaishuollon tuloksista irtolaishuoltoon päätyvän runsaasti jo pidemmän aikaa irtolaismaista elämää viettäneitä henkilöitä, joiden paranemismahdollisuudet ovat heikot, etenkin naispuolisilla irtolaisilla.¹¹⁹ Irtolaismainen elämäntapa sai jäädä hetkeksi ainakin viranomaisilta pimentoon, kunnes Alma pidätettiin irtolaisuudesta jälleen 15 vuoden kuluttua.¹²⁰ Pimentoon jääneestä elämänjaksosta ei ole tässä työssä käytettyyn lähdeaineistoon jäänyt jäljelle tietoja.

3.2 Matkustajakodissa tapahtunutta

Kuten Alman tapauksessa, ei naisen täytynyt aina saada seksuaalisesta kanssakäymisestä rahallista korvausta tullakseen irtolaiseksi. Tässä tapauksessa rahanliikenteestä on kuitenkin monen kuulustellun taholta viitteitä. Millaista oli siis maksullisen seksin ostaminen Jyväskylässä 1950-luvun alussa?

Jäätään kiinni maksullisen seksin tarjoamisesta Maria oli 26-vuotias nuori nainen. Hän oli syntynyt Sonkajärvellä ja asui vuonna 1951 Jyväskylän Halssilassa. Maria kertoi huoltoviranomaisille asuneensa välillä äitinsä luona ja "milloin missäkin". Nainen oli käynyt kansa- ja rippikoulun, ja saanut lapsen seitsemän vuotta aikaisemmin. Lapsen isästä hän asui erossa miehen väkivaltaisuuden vuoksi. Pari ei ollut kuitenkaan laillisesti eronnut. Lapsi oli sijoitettuna Marian äidille, ja nainen lähetti äidille elatusrahaa lasta varten 2000 markkaa¹²¹ kuukaudessa.

¹¹⁹ Toivola 1943, 279.

¹²⁰ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

¹²¹ Tilastokeskuksen rahanarvomuuntimen mukaan summa vastaa nykyrahassa 68,90 euroa. Vuoden 1950 rahassa summa vastasi noin neljän päivän naispuolisen maataloustyöläisen palkkaa. Vattula & Lampivuo 1983, 409.

Maria oli ammatiltaan rakennustyöläinen, mutta työt olivat jääneet tauolle noin viikkoa ennen irtolaispidätystä. Nainen oli varaton, säästöjä työstä oli jäljellä noin 3000 markkaa, mutta hän oli kuitenkin terve ja työkykyinen. Marialla ei ollut rikosrekisteriä tai aiempaa irtolaistaustaa. Myöskään väkijuomat eivät olleet mainittavasti maistuneet aiemmin.¹²² Mikä siis sai Marian yllättäen harjoittamaan sukupuoliyhteyttä humaltuneena maksua vastaan Jyväskylän keskustassa sijaitsevassa matkustajakoti Emauksessa?

Maria oli ollut tuttavansa Ainon kanssa Jyväskylän keskustassa työnvälitystoimistossa torstaisena aamupäivänä helmikuussa 1951. Töitä ei tällä kertaa ollut tarjolla. Työnvälitystoimistosta naiset menivät kahvilaan Asemakadulle, kunnes muuan tuntemattomat miehet pyrkivät heidän seuraansa. Miehet pyytelivät kovasti naisia Suomi-kahvilaan treffeille yhdeksi iltapäivällä. Ennen tapaamista naiset kävivät vielä Elsan siskon luona kylässä ja vierailivat Kilpisenkadun lukusalissa. Lukusalin edessä miehet jo odottivatkin heitä, ja he suuntasivat yhdessä matkustajakoti Emaukseen. Matkustajakoti sijaitsi Vapaudenkatu 40:ssä, aivan kulman takana lukusalilta. Vielä tässä vaiheessa etenkin Elsa epäröi miesten seuraan liittymistä, sillä hän ei ollut "halukas mihinkään sellaisiin seikkailuihin, joista olisi voinut seurata jotain pahennusta." Maria ja miehet saivat tämän puhuttua kuitenkin ympäri, ja viimeistään lupaukset väkijuomista ja rahasta saivat naiset lähemmään miesten matkaan.¹²³

Matkustajakodilla juominen alkoi jo varhain iltapäivällä. Miehistä vanhempi kävi välillä täydentämässä juomavarantoja apteekista haetulla pirtulla. Seurue nautti sitä portterilla laimennettuna, ja joukkio alkoi humaltua, naisista mainittavammin Maria. Raha astui kuvioihin mukaan nuoremman miehen anellessa nai-

¹²² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹²³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

sia jäämään heidän seurakseen. Mies lupasi päivapalkan naisille, jos nämä olisivat heitä viihdyttämässä iltaan asti.¹²⁴ Maria myöntyi, sanoen "kyllä kannattaa istua, jos siitä kerran palkka maksetaan". Maria lupautui jäämään istumaan huoneeseen iltakymmeneen saakka. Ehdotus arvelutti Elsa, joka halusi lähteä paikalta nopeasti pois. Lopulta naiset taipuivat ja ottivat vastaan 1000 markan setelin, josta kummankin osuus oli 500 markkaa.¹²⁵ Elsa kävi hakemassa miehille rautatieasemalta syötävää, jotta nämä selviäisivät pahimman humalan ylitse. Tilanne ei kuitenkaan tästä rauhoittunut, ja nuorempi mies alkoi nyt vaatia rahoilleen oikeaa vastinetta.

Nuorempi mies oli 30-vuotias sähköasentaja Yrjö, kotoisin Jyväskylän Lohikoskelta. Hän halusi harrastaa sukupuoliyhteyttä naisten kanssa. Yllättäen Elsa juoksi huoneesta pois ottaen myös Marian kantokassin mukaansa. Maria juoksi hänen peräänsä, ilman ulkotakkia. Hän huusi anellen, ettei tämä jättäisi häntä yksin. Matkustajakodin emäntä näki Marian itkevän ja tivasi, minkä vuoksi nainen juoksee käytävällä. Outo käytös herätti huomion nopeasti. Elsa ehti kaikesta huolimatta jo kauas, eikä Maria enää saanut tätä kiinni. Maria palasi noutamaan takkia miesten huoneesta, mutta matkustajakodin emäntä usutti koiransa hänen kimppuunsa. Maria sai tilanteesta verisiä haavoja oikeaan sääreensä.

Nähdessään tuttavansa Reinon huoneen avoinna matkustajakodin käytävällä Maria juoksi koiraan pakoon huoneeseen ja pyysi Reinolta apua päällystakkinsa noutamisessa. Reino asui matkustajakodissa vakituisesti, ja matkustajakodin emäntää ihmetytti, miksi mies yllättäen koetti lukita huoneen ovea - se ei ollut hänen tapaistaan. Matkustajakodin emäntä avasi huoneen oven avaimellaan ja alkoi solvata Mariaa kovasanaisesti, tosin kuulusteluissa Maria ei enää muistanut

¹²⁴ Antti Häkkisen mukaan prostituoidun saama korvaus oli vuosina 1920-1941 keskimäärin ammattimiehen päivapalkan verran. Häkkinen 1995, 48-49.

¹²⁵ 500 markkaa vastasi vuoden 1950 rahassa noin päivän palkkaa naispuoliselle työntekijälle. Vattula & Lampivuo 1984, 409.

tarkkoja haukkumanimiä. Emäntä kävi Mariaa käsiksi ja poisti hänet huoneesta käskien naista poistua matkustajakodista välittömästi.¹²⁶

Matkustajakodin emännällä oli Mariaan tiukka suhtautuminen, vaikka Maria ei ollut tunnettu prostituoitu paikkakunnalla¹²⁷. Voi olla, että matkustajakodin emäntä halusi suojella majoituspaikkansa mainetta. Todennäköisesti matkustajakodin emäntänä monen vuoden aikana hän oli ruvennut epäilemään miesten seuraan huoneisiin lyöttäytyneitä nuoria naisia. Emännän ajaessa naisen pois Reinon huoneesta, mainitsi mies emännälle olleensa Marian kanssa aiemmin sukupuoliyhteydessä. Viimeistään tämä sai emännän puuttumaan tilanteeseen, jonka jälkeen emäntä soitti poliisit paikalle.¹²⁸ Päivi Pukeron mukaan irtolaisia valvottiin muidenkin kuin paikallisten viranomaisten taholta. Esimerkiksi ilmiantajat saattoivat ilmiannollaan harjoittaa sosiaalista kontrollia yhteisön sisällä. Erityisen herkästi juurikin naiset ilmiantoivat prostituoiduksi epäilemänsä naiset, sillä naisten sukupuolimoraalin vaateet olivat miehiä tiukempia.¹²⁹

Maria poikkesi nopeasti Yrjön huoneessa noutaakseen takkinsa. Takki oli tarpeen, sillä helmikuussa pihalla oli vielä kylmä, ja koti sijaitsi noin viiden kilometrin päässä matkustajakodilta.¹³⁰ Tämä pieni yksityiskohta vaikutti suurissa määrin Marian irtolaisuuteen. Marian mukaan huoneeseen tullessaan mies tarttui häntä käsistä ja kielsi lähtemästä ennen kuin saisi 1000 markkaansa takaisin – olihan Maria rikkonut lupauksensa olla poistumatta huoneesta. Maria ei niitä voinut kuitenkaan antaa takaisin, sillä rahat olivat Elsan mukana lähteneen laukun si-

¹²⁶ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹²⁷ Jyväskylän huoltolautakunnan tiedoista ei löydy Mariasta aiempia irtolaispidätyksiä tai tietoja veneerisistä taudeista.

¹²⁸ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹²⁹ Pukero 2009, 67, 167, 182; Häkkinen 1995, 159.

¹³⁰ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

sällä. Tästä tuhtuneena mies oli paiskannut hänet sängylle ja ruvennut repimään housuja pois alkaen harjoittaa sukupuoliyhteyttä. Samalla ovi aukesi ja sisään astui virka-asuinen poliisi, joka keskeytti aktin.¹³¹

Kuulusteltujen kertomukset erosivat melko tavalla toisistaan. Miehen puoli tarinasta korosti naisen aloitteellisuutta asiassa ja hän kiisti täysin käyttäneensä pakotusta tilanteessa. Maria oli vaikuttanut Yrjöstä jo kahvilassa ”kevytkenkäiseltä naiselta”, minkä vuoksi hän oli pyytännyt tätä ystävänsä kanssa seuraansa. Yrjön kertomuksesta puuttuvat monet yksityiskohdat miehen rankasta humalatilasta johtuen, mutta hän korosti kuulustelujen edetessä toistamiseen Marian omaa aloitteellisuutta sukupuoliyhteydessä. Nainen oli miehen puheiden perusteella avannut sängyllä housunsa omatoimisesti ja tällöin vaatinut vielä 100 markkaa lisää, johon Yrjö suostui. Akti loppui kuitenkin alkuunsa poliisin tullessa sisään.

Mies oli vaatinut rikospoliisiosastossa Marialta rahojaan takaisin, mutta tämä ei niitä suostunut antamaan. Aktin aikana seurueessa ollut vanhempi mies makasi sängyllään huoneen toisella puolella ja kertoi Yrjön ja Marian riidelleen keskenään ennen sänkyyn menoa, muttei ottanut kantaa kumman aloite sukupuoliyhteyteen ryhtymisestä oli. Rikososastoon vietäessä Maria oli horjunut kovasti humalansa takia.¹³² Aikansa moraali-ilmaston mukaisesti alkoholista juopunut nainen saatettiin katsoa prostituoiduksi, vaikka tilanne ei aina näin ollutkaan.¹³³ Poiketen prostituutiotutkimuksen perinteestä, jossa asiakas oli usein yläluokkainen, virka- tai liikemies¹³⁴, tässä tapauksessa asiakas oli ”vain” sähkömies.

Kun naisten taloudelliset ja sosiaaliset olot ovat epävarmoja, syntyy edellytys prostituutiolle. Myös seksuaalijärjestelmät joissa sukupuolielämä on kytketty

¹³¹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹³² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹³³ Peltola 2008, 111.

¹³⁴ Vainio-Korhonen 2018, 152–153.

tiukasti avioliittoon, ovat luoneet prostituutiolle kysyntää. Yhteiskunnalliset taustatekijät olivat kuitenkin vain edellytyksiä naisten tehdessä yksilöllisiä valintoja.¹³⁵ Jarmo Peltolan mukaan työmarkkinoiden tilanne heijastui vahvasti prostituution harjoittamiseen.¹³⁶ Poliisitutkintapöytäkirjoista ei lopulta selviä, suosituiko Maria tosiasiallisesti sukupuoliyhteyden miehen kanssa rahasta vai ei. Töitä ja toimeentuloa hän oli kuitenkin vailla - aamuinen käynti työnvälitystoimistoksen sen osoittaa. Hänellä oli myös alaikäinen lapsi elätettävänä. Poliisikuulusteluissa naiskonstaapelin suorittama Marian, Elsan, matkustajakodin emännän ja Yrjön kuulustelutodistukset olivat yhteneväisiä ja puolsivat täten Marian irtolaisuutta¹³⁷, ja poliisi totesi naisen irtolaiseksi ammattihaureus-pykälän nojalla huhtikuun lopussa 1951. Maria selvisi huoltolautakunnan kuulemisesta varoituksella.¹³⁸

Irtolaiseksi ei aina tultu valinnan kautta tai syntymässä kuten muihin sosiaali-ryhmiin, vaan kyseessä oli yhteiskunnan asettama luokitus epätoivotulle käytökselle, jota ei sinänsä kuitenkaan oltu kriminalisoitu. Irtolaisuudessa ei myöskään tehty konkreettisia valintoja vaan henkilö saattoi tulla tahattomasti irtolaiseksi, jos hän oli pidättyshetkellä ilman omaisuutta tai työtä. Nygård totesi irtolaisten oikeudellisen aseman olleen käytännössä rikollistakin huonompi - rikollinen sai sentään ennen tuomiotaan puolueettoman oikeudenkäynnin. Irtolaishuollossa tehtiin nopeampia ja epäobjektiivisempia päätöksiä hallintovallan puitteissa.¹³⁹ Irtolaislakia suunniteltaessa pohdittiin sitä, pitäisikö irtolaisuus nähdä kelvottomana elintapana vai rikoksena. Kun irtolaisuus nähtiin paheksuttavana elämän-

¹³⁵ Häkkinen 1995, 215.

¹³⁶ Peltola 2008, 149.

¹³⁷ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹³⁸ ITP 27.4.1951, 47 §.

¹³⁹ Nygård 1985, 12.

tapana, päätyi sen käsittely yhteiskunnallisen huollon piiriin. Vaakakupissa olivat tuomioistuinkäsittelyn tuoma parempi oikeusturva ja toisaalta hallinnollisen menettelyn mahdollistama yksilökohtainen käsittely ja joustavuus.¹⁴⁰

Historiantutkijana tehtäväni ei ole sinänsä tuomita ja arvioida täyttikö tapaus nykymittapuulla raiskauksen määritelmän tai että oliko irtolaistuomio väärinkäsitys. Huomionarvoista on kuitenkin se, että vaikka nainen ei ollut prostituoitu sen määritelmän mukaan, että hän itsensä toimella päivätyönomaisesti elättäisi, saattoi irtolaisnaisen leima langeta oikeastaan tämänkaltaisten "surkeiden sattumusten sarjalta" kuulostavan tapausketjun sekä varattoman naisen rahan vastaanottaminen seksuaaliaktin ajallisessa läheisyydessä. Viranomaiset katsoivat tämän kuitenkin riittäväksi näytöksi prostituution harjoittamisesta, irtolaislain puitteissa.

Huoltolautakunnan varoituksen jälkeen nainen teki eläkseen milloin mitäkin. Hän toimi liikeapulaisena, keittiöapulaisena ja makeismyyjänä junassa sekä polttoturvetyömaalla.¹⁴¹ Sinikka Selinin mukaan vuosien 1946-1948 Helsingin irtolaisnaisista suurin osa teki töitä, joihin ei tarvittu erityistä ammattitaitoa. Yleisimpiä irtolaisnaisen toimia oli keittiö- ja ravintola-apulaisen tehtävät, ja ravintolatyö oli omiaan herättämään viranomaisten epäilykset naisen elämäntavan turmiollisuudesta - huvi- ja ravintolaelämä yhdistettiin monen mielikuvissa prostituoidun ammattiin.¹⁴² Myös 1800-luvun Turussa julkisissa tiloissa työskentelevät naiset kantoivat osin seksityöläisen leimaa, vaikka heidän työnkuvansa keskittyi ruuan ja juoman tarjoiluun.¹⁴³

¹⁴⁰ Kinnunen 2019, 21; Haatanen 1992, 145.

¹⁴¹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:6.

¹⁴² Selin 2009, 68–69.

¹⁴³ Vainio-Korhonen 2018, 165.

Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän komitean mietintö vuodelta 1986 summasi sen, kuinka irtolaisia koskevilla huoltotoimenpiteillä ei ollut välttämättä positiivisia vaikutuksia irtolaisen tilanteeseen. Irtolaislain avulla ei pystytty puuttumaan henkilöiden syvempiin ongelmiin, kuten asunnottomuuteen, rahallisiin vaikeuksiin ja päihteiden väärinkäyttöön.¹⁴⁴ Jälkeenpäin tarkasteltuna Maria ei ollut dokumenttien perusteella ainakaan päivätyökseen ammattiaan harjoittava prostituoitu sinänsä, vaan enemmänkin väärässä paikassa väärään aikaan oleva vähävarainen ja epätoivottua huomiota herättänyt nainen, joka joutui poliisien kanssa tekemisiin tilanteessa, joissa pinnalle nousivat kysymykset toimeentulosta, vaihtuva miesseura ja runsas alkoholinkäyttö sekä sivullisten huolestuminen yhteisön normeista poikkeavasta käytöksestä.

¹⁴⁴ Komiteanmietintö 1986:46, 67.

3.3 Prostitoidun leimasta eroon avioitumalla

Miina oli 25-vuotias nainen, kun hänen irtolaisvalvontansa loppui vuonna 1947.¹⁴⁵ Miinalla oli kansakoulusivistys muttei työtä, sillä irtolaistoimikunnan pöytäkirjassa hänen mainitaan olleen "toimeton nainen". Taloudelliset olot olivat huonot. Merkittävää ja paljastavaa irtolaisuuteen liittyen oli irtolaistoimikunnan pöytäkirjassa irtolaisvalvonnan lopetuksen yhteydessä oleva maininta naimisiinmenosta.¹⁴⁶ Avioliiton avulla Miina onnistui viimeinkin palata viranomaisten suosimaan kunnialliseen elämäntapaan ja täten valvonta voitiin lopettaa. Näin lähes vuosikymmenen pituinen, jo alaikäisenä alkanut irtolaismainen elämäntapa tuli sormuksia vaihdettaessa päätökseen. Tämä tuskin tarkoitti tuoreen aviomiehen patriarkaalista valvontaa, vaan enemmänkin sitä, että viranomaiset olivat vihdoinkin saaneet varman takeen siitä, että Miina ei enää harjoittaisi prostituoidun ammattia eikä siten aiheuttaisi vaaraa yleiselle siveellisyydelle tai hankkisi tuloja hyvien tapojen vastaisilla keinoilla.

Miina oli muuttanut nuorena maaseudulta Ähtärin pitäjältä Jyväskylän kaupunkiin.¹⁴⁷ Vuoden 1947-1948 huoltotilaston perusteella 90 % kaupunkien irtolaisnaisista harjoitti ammattihaureutta, kun taas irtolaismainen kuljeksinta oli yleisempää maaseudulla ja kauppaloissa.¹⁴⁸ Kaupungistuminen nähtiin vaarallisena ilmiönä erityisesti naissukupuolelle. Esimerkiksi Helsingin olympiakisojen aikaan vuonna 1952 naisten irtolaispidätykset lisääntyivät, ja maaseutu nähtiin naisille edelleen idyllisenä ja turvallisenä paikkana.¹⁴⁹ Kaupungistuminen yhdistettiin

¹⁴⁵ ITP 4.6.1947, 55 §.

¹⁴⁶ ITP 4.6.1947, 55 §.

¹⁴⁷ Vaasan lääninhallituksen arkisto 1944, Daka:8 § 2398–2401, 2478–2479, 2267.

¹⁴⁸ SVT XXI A Huoltotilasto 1947-1948, 34–35.

¹⁴⁹ Urponen 2010, 72, 130–131.

sosiaalisiin ongelmiin. Maaseudulta lähteneelle, erityisesti nuorelle talonpoikaisväestölle kaupunki muuttui ansaksi, jossa sukupuolitaudit, alkoholismi ja lopulta ihmiskunnan rappio pesivät.¹⁵⁰

Myös Miina oli kaupunkiin muuttamisensa jälkeen saanut osansa tästä epätoivottavasta kehityksestä. Syksyllä 1939 Jyväskylän yleisestä sairaalasta tapahtui neljän naisen joukkopako ikkunan kautta. Mukana oli myös tuolloin 17-vuotias Miina. Naisten karkaamista käsiteltiin Jyväskylän raastuvanoikeudessa lokakuussa 1939. Naisia velvoitettiin korvaamaan särkyneet ikkunat sairaalalle. Miinan lisäksi mukana olleista kolmesta naisesta yksi oli jyväskyläläinen, kaksi naista Vaasasta, kaikki iältään nuoria. Nämä kolme naista olivat karanneet sairaalasta myös aiemmin, syyskuun puolivälissä, ja Miina liittyi nyt käsittelyn alla olevaan toiseen pakoyritykseen, jonka ajankohta oli muutamaa viikkoa myöhemmin.¹⁵¹ Huono seura vaikutti jälleen irtolaisen käyttäytymiseen, tosin Miinaa ei vielä tuolloin voitu lukea irtolaiseksi hänen alaikäisyytensä takia.

Naiset karkasivat noin puoli yhdeksältä illalla kaupungille, josta poliisi heidät myöhemmin pidätti. Miina oli kertomansa mukaan ollut hoidettavana veneeristen tautien osastolla Jyväskylässä 21.9.1939 alkaen, josta hän viikkoa myöhemmin karkasi. Miina sai rangaistukseksi kuppataudin hoidon vastustamisesta ja vahingonteosta viisi päiväsakkoa, mutta maksukykyisyyden puutteessa tuomio sovitettiin kymmenellä päivällä vankeutta.¹⁵² Kuppaa valvotaan edelleen esimerkiksi äitiysneuvoloissa, mikä kertoi Kirsi Vainio-Korhosen mukaan olennaisesti taudin luonteesta. Sen tuhovoima näyttäytyi aikanaan esimerkiksi korkeina lapsikuolleisuuslukuina – naisen kuppa oli omiaan tuhoamaan tulevia sukupolvia.¹⁵³ Aikanaan prostituoiduille suoritettiin säännöllisesti lääkärintarkastuksia

¹⁵⁰ Harjula 2007, 26, 134.

¹⁵¹ Jyväskylän yleinen sairaala toimi kyseisessä osoitteessa vuoteen 1954 saakka.

¹⁵² Jyväskylän raastuvanoikeus Cca: 238 tuomiokirja 1939, Syys-lokakuu, § 1433 liitteineen. Tuomiokirjan liitteenä, Poliisilaitoksen rikososasto N:o 210.

¹⁵³ Vainio-Korhonen 2018, 113–114.

sukupuolitaudin poissulkemiseksi. Mikäli sukupuolitauditarkastusta ei läpäissyt "puhtain paperein", voitiin henkilö passittaa sakkorangaistuksen uhalla kuppasairaalaan.¹⁵⁴ Sukupuolitauditapaukset kaikissa yhteiskuntaluokissa viittasivat sukupuolimoraalin höllentymiseen, vaikka naisilta odotettiin edelleen pidättyvyyttä. Muutosta voidaan luonnehtia kaksinaismoralismin ajaksi, kun naisia ja miehiä kohdeltiin eri säännöin - sukupuolitauditarkastukset kohdistettiin pääasiassa naisiin.¹⁵⁵

Sukupuolitautilain pohjana oli alun alkaen sukupuolitauteihin sairastuneiden luokittelu siveellisiin ja siveettömiin. Siveellisillä henkilöillä oli mahdollisuus saada hoitoa "anonymisti", ilmoittamatta henkilöllisyyttään.¹⁵⁶ Prostituoituilla tartuntatautihoito muotoutui tavallisiin kansalaisiin verraten enemmänkin pakkohoidoksi, ja sitä alleviivasivat sairaaloiden lukitut ovet ja suljetut ikkunat.¹⁵⁷ Naiset olivat hoidettavana sairaalassa kuppataudin vuoksi ilman poistumislupaa, mikä on suhteellisen varma merkki prostituution harjoittamisesta. Etenkin tässä tapauksessa voidaan puhua varmasti prostituutiosta, sillä he eivät noin vain voineet lähteä kaupungille niin halutessaan, vaan asia vietiin tuomioistuimeen taudin hoidon vastustamisesta.

Jarmo Peltola kuvaili tutkimuksessaan *Lama, pula ja työttömyys - Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928-1938 irtolaisnaisten elämää Tampereella samankaltaiseksi kuin tässä jyvaskyläläisessä tapauksessa*. Yleisesti ottaen lähes kaikki irtolaisuudesta pidätetyt naiset sairastivat sukupuolitauteja, mutta kiistivät tauditartunnan. Lääkärintarkastusta ei kuitenkaan läpäisty kovinkaan usein puhtain paperein, jolloin heidät laitettiin pakkohoitoon ja protestoidakseen he kirjaimellisesti pake-

¹⁵⁴ Harjula 2010, 57. Vuonna 1942 voimaan tuli sukupuolitautilaki, joka korvasi tämän asetuksen. Toivola 1941, 3.

¹⁵⁵ Näre 2016, 265.

¹⁵⁶ Harjula 2015, 58; Häkkinen 1995, 179–182.

¹⁵⁷ Harjula 2015, 58; Tahvanainen & Nirikko 2000, 94–95.

nivat "akkunasta ulos". Heikot työmahdollisuudet lisäsivät prostituution harjoittamista ja laman aikana kaupunkiin muualta tulleet ihmiset joutuivat heitteille. Heiltä myös saattoi puuttua kiinteä yhteisö ympäriltään, jolloin rikoksen tielle oli helpompi luisua.¹⁵⁸

Miinakin oli Jyväskylässä kuppasairaalassa hoidossa ollessaan vasta 17-vuotias, jolloin merkittävää irtolaishuollon kannalta oli hänen alaikäisyytensä. Näin ollen häntä ei voitu käsitelty vuonna 1939, vielä irtolaisena. Aineiston perusteella jäi epäselväksi, oliko Miinalla sukua Jyväskylässä, ja ylipäänsä se mikä sai hänet lähtemään uudelle paikkakunnalle alaikäisenä ilman työpaikkaa – hän ei myöskään asunut sukulaisten luona missään kohtaa asiakirjojen mukaan. Suvun ja perheen sosiaalisen kontrollin puuttuessa näyttäisi siltä, että irtolaiselämä mahdollistui, tosin sosiaalista kontrollia kohdistui Miinan toimintaan tässä tapauksessa ulkopuolisten ihmisten ja viranomaisten taholta. Irtolaismaiseen elämäntapaan todennäköisesti kuitenkin vaikutti sosiaalisten kontaktien puuttuminen kaupungissa, naisen ollessa vielä alaikäinen.

Muutaman vuoden päästä, vuonna 1941, Miina oli alkanut kutoa työkseen. Hän oli asettunut pysyvästi Jyväskylään, ja asui talonmiehen luona Seminaarinkadulla. Elämä oli näiltä osin raiteillaan, kunnes Miina oli melunnut yleisellä maantiellä juopuneena ja hänet pidätettiin kesäkuussa vuonna 1941 yöaikaan Halssilan poliisiaseman edestä. Tapahtuma-aikaan nainen oli yksin eikä ollut esimerkiksi naisporukassa, kuten sairaalapaon aikaan. Hän sai käräjillä juopumuksesta 20 päiväsakkoa eli 10 markkaa päivältä, ja kokonaisuudessaan summaksi muodostui 200 markkaa.¹⁵⁹ Kutojan työ ei ollut vielä jatkunut kauaa tai tuottanut

¹⁵⁸ Peltola 2008, 149–150.

¹⁵⁹ 200 markkaa vastasi vuoden 1941 rahassa noin viiden päivän palkkaa naispuoliselle maataloustyöläiselle. Vattula & Lampivuo 1984, 409.

säästöjä, sillä maksukykyisyyden puutteessa nainen sovitti rangaistuksensa 20 päivänä vankeutta.¹⁶⁰

Epäselvää on, millä asioilla Miina Halssilassa oli, sillä nainen asui tapahtumai-
aikaan kaupungissa. Kuitenkin vuoden 1940 alussa Halssilassa ja Kivistöllä maa-
lauskunnan¹⁶¹ poliisit puuttuivat monesti prostituution harjoittamiseen ja ihmi-
sille tuli syytteitä parituksesta. Pikaisia toimia toivottiin, jotta alueelle saataisiin
oma poliisilaitos.¹⁶² Tuohimutkan-Kivistön-Halssilan alueilla asui runsaasti työ-
väestöä¹⁶³, ja viinankulutus kuului työläiskulttuuriin vahvasti¹⁶⁴, mikä saattoi
osaltaan lisätä kaupungin reuna-alueiden rauhattomuutta. Heikki Wariksen mu-
kaan kasvavien kaupunkien ongelmana on ollut teollistumisen myötä esikau-
punkien ns. "kurjalistoalueet", jotka ovat olleet sosiaalisena velvoitteena ja rasi-
tuksena.¹⁶⁵ Janne Haikarin mukaan Halssila oli 1930-luvun lopulla olevan "epä-
luotettavan ja arveluttavan ihmisaineksen" tyyssija. Kivistöltä sai nimeen viita-
ten "kivestä päähän", ja kaupunkilaisen sanomana se kuulostaa ilman muuta
epäluuloiselta suhtautumiselta alueeseen. Myös viinakauppa rehoitti kieltoain
aikaan ja sen jälkeen alueella. Viinakauppaan liittyi sivujuonteena prostituutio.
Ennen sotavuosia Kivistö-Tuohimutka-Halssila -akselilla oli ainakin kolme ilota-
loksi luonnehdittavaa paikkaa.¹⁶⁶

Prostituoidut olivat paikallisia sekä muualta tulleita huonomaineisia naisia, jotka
harjoittivat ammattiaan ympäri Jyvässeutua. Moni prostituoitu oli alueellaan
tunnettu, usein huonossa valossa. Prostituoidut toivat asiakkaita taloihin ja tar-

¹⁶⁰ Jyväskylän raastuvanoikeuden tuomiokirja 1941, elo-syyskuu Cca: 249 § 808.

¹⁶¹ Halssilan alue liitettiin osaksi Jyväskylän kaupunkia vuonna 1941.

¹⁶² Haikari 2001, 167. Vertailun vuoksi: vuonna 1950 Halssilassa asui 3500 henkeä, Haikari 2010, 197.

¹⁶³ Haikari 2001, 75–76.

¹⁶⁴ Haikari 2001, 154.

¹⁶⁵ Waris 1968, 57; Waris mainitsi kurjalistoalueiksi mm. Helsingin Punavuoren ja Tampereen Pispalan.

¹⁶⁶ Haikari 2001, 158.

jolla oli myös viinaa. Alue muuttui levottomaksi ilotalojen ympärillä. Lisäksi humalaisten pakkautuminen yhdelle alueelle aiheutti väkivaltaisuuksia, varkauksia ja yleistä rauhattomuutta. Myös Tourulassa ja Taulumäellä oli ilotalotoimintaa, eikä vain haureellisia naisia, prostituoituja, ole syyttäminen moraalittomuudesta - taksiautoilijat toivat halukkaat asiakkaat paikalle tietoisina laittoman liiketoiminnan luonteesta. Halssilan alueen asukaskunta muotoutui työläisistä ja viranomaisten tiedossa oli alueen rauhattomuus.¹⁶⁷

Myös terveydenhuoltoviranomaisten sukupuolitautilien tehovalvonta kohdistettiin erityisesti köyhiin ja työläisten suosimiin asuinalueisiin ja esikaupunkeihin, jotka nähtiin tautipesinä¹⁶⁸. Alueen prostituoitujen elämään liittyi usein väkivalta, sukupuolitaudit ja runsas alkoholinkäyttö. Halveksunnan ja moralisoinnin lisäksi prostituoidun elämä oli vaarallistakin - eräs nainen ammuttiin rakastajansa toimesta Aittovuoren metsässä.¹⁶⁹

Miinankin tapaus muistutti tyypillistä aikansa prostituoidun elämää sukupuolitautilien, varattomuuden ja alkoholinkäytön vuoksi, väkivaltaa lukuun ottamatta. Antti Häkkisen mukaan 1900-luvun alkupuoliskolla prostituoitujen elämään kuului väistämättä alkoholinkäyttöä. Juomista rahoitettiin prostituutiolla ja prostituutiota kestiin paremmin alkoholin avulla. Prostituutiopidätykset ja juopumuspidätykset vuorottelivat naisten elämässä ja näin ollen kytkeytyivät toisiinsa.¹⁷⁰ Myös sodan aiheuttama kuolemanpelko muutti seksuaalikäyttäytymistä peruuttamattomalla tavalla. Läheisyyden ja kumppanin kaipuu lisäsi suhteiden solmimista ja niiden vaihtumista. Ihanteena oli edelleen sukupuolinen pidättyvyys, mutta poikkeusolot antoivat myös oikeutuksen normaalista poikkeaa-

¹⁶⁷ Haikari 2001, 158.

¹⁶⁸ Harjula 2015, 60.

¹⁶⁹ Haikari 2001, 158.

¹⁷⁰ Häkkinen 1995, 210–211.

vaan käytökseen. Keskiluokkainen tapakulttuuri edellytti tiukempaa pidättyvyyttä kuin työväenluokkainen, mikä näkyi esimerkiksi lottatoiminnassa ja lottien korkeassa siveysihanteessa.¹⁷¹

Jyväskylän poliisilaitos pidätti Miinan epäiltynä irtolaisuudesta viimein toukokuun lopulla vuonna 1944. Poliisi esitti työlaitos- tai pakkotyömahdollisuutta Miinan tilanteeseen, eli käytännössä vakavinta hoitokeinoa irtolaisuuden kitkemiseksi. Pidätyksen jälkeen Miina sijoitettiin Vaasan vankilaan odottamaan sosiaaliministeriön päätöstä työlaitospaikasta.¹⁷² Miinan tapaus on poikkeuksellinen siinä mielessä, että hän oli yksi harvoista Jyväskylän irtolaisista, joka valitti tuomiostaan. Miina antoi kirjallisen selityksen lääninhallitukselle tilanteestaan. Selityksessä hän muun muassa kirjoitti, että kertomukset hänen irtolaiselämästään ovat vääristettyjä ja liioiteltuja. Selityksestä ei kuitenkaan selvinnyt, kuka kertomuksia on värittänyt tai liioitellut, mutta luultavasti viranomaiset. Lisäksi Miina toivoi myös, ettei häntä tuomittaisi ainakaan pakkotyöhön. Päätös saapui muutamaman viikon kuluttua ja pantiin täytäntöön valituksesta huolimatta. Kesäkuun lopussa hän sai paikan Ilmajoen naisille suunnatusta työlaitoksesta.¹⁷³

Kuten Veera Hakkarainen gradussaan Ilmajoen työlaitoksen naiset 1962-72 mainitsi, ei naisten omaa kokemusta työlaitoksista ole juurikaan tutkittu. Kuitenkin valitukset lääninhallitukselle ja turhautuminen hallinnon päätöksiin ovat yksi lähde irtolaisten aktiiviseen vastarintaan, kun työlaitokseen päätyminen ei miellyttänyt.¹⁷⁴ Työlaitokseen joutuminen saattoi aiheuttaa negatiivisen leiman irtolaisen tulevaisuuteen, esimerkiksi eräässä tapauksessa kotipaikkakunnalle palaaminen

¹⁷¹ Näre 2008, 335–337.

¹⁷² Vaasan lääninhallituksen lääninkanslian II ja yleisen osaston arkisto / kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto Daka:8, § 2398.

¹⁷³ Vaasan lääninhallituksen lääninkanslian II ja yleisen osaston arkisto / kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto Daka:8, § 2398.

¹⁷⁴ Hakkarainen 2015, 97.

oli Hakkaraisen mukaan mahdotonta - huonomaineinen nainen ei sieltä päästyään enää viranomaisten mukaan voinut saada töitä.¹⁷⁵ Pitkäksi venynyt työlaitostuomio saattoi myös katkaista sosiaalisia suhteita ja prostituutiosta saadut tulot tyrehtyivät. Nämä seikat saattoivat aiheuttaa edelleen kierteen, johon sisältyi elämänlaadun heikentymistä ja asunnottomuutta.¹⁷⁶

Ilmajoella Miina oli työlaitoksessa noin vuoden verran, kunnes kesällä 1945 hän joutui jälleen Jyväskylän kaupungin poliisin passittamana huoltolautakunnan kuulemiseen. Hän oli ollut jo useita kertoja¹⁷⁷ työlaitoksessa, eikä työlaitoshoito ollut tuottanut toivottua tulosta paheellisen elämäntavan korjaamiseksi. Miina oli aineistosta päätellen prostituoitu ja häntä pyrittiin kontrolloimaan viranomaisten tahoilta pidätyksin, huoltolautakuntakuulemisin, pakkohoidolla ja viimein työlaitostuomioilla. Hänet määrättiin nyt työlaitosta lievempään huolto-
muotoon, irtolaisvalvontaan, ja hänelle määrättiin henkilökohtainen valvoja.¹⁷⁸ Irtolaisvalvonnan kesto oli tavallisesti yhden vuoden, tarvittaessa kahdesta kolmeen vuotta ja se voitiin lakkauttaa, mikäli henkilö oli valmis kunnialliseen ja säännölliseen elämäntapaan.¹⁷⁹ Valvonta oli käytännössä aikansa avohuoltoa. Irtolaishuollon avulla pyrittiin hillitsemään myös sukupuolitautilien leviämistä.¹⁸⁰

Prostituutiosta luopuminen oli usein hankalaa. Kun elämäntapaan kuului alkoholin väärinkäyttöä, sukupuolitauteja, huonoa mainetta ja katkenneita sosiaalisia suhteita, seurasivat ne mukana monesti loppuelämän ajan. Pia Lemisen mukaan 1900-luvulla pitkänkin "uran" tehneet prostituoidut kykenivät kuitenkin palaamaan normaaliin elämään ainakin ulkoisten mittapuiden mukaan. Avioituminen, oikean työn saaminen ja leppoiset vanhuuden päivät olivat hyvinkin mahdollisia.

¹⁷⁵ Hakkarainen 2015, 71.

¹⁷⁶ Häkkinen 1995, 210.

¹⁷⁷ Epäselvää on, oliko Miina työlaitoksessa 1941-1943 välisenä aikana, sillä Vaasan lääninhallituksen irtolaisuutta koskevista diaarikorteista ei häntä koskevia tietojaan tältä ajalta löytynyt.

¹⁷⁸ ITP 14.6.1945, 50 §.

¹⁷⁹ Toivola 1943, 221.

¹⁸⁰ Järvinen 1990, 75–76.

Suurin ero prostituoidun elämään 1800-luvulla ja 1900-luvulla oli kuolleisuuden väheneminen, jonka mahdollisti elintason yleinen nousu ja sosiaaliturvan kehittyminen. Myös terveydenhuolto oli parempaa, esimerkiksi juuri sukupuolitauteihin puututtiin tehokkaammin.¹⁸¹

Jyväskylän viranomaiset vaikuttivat ainakin välillisesti interventioillaan siihen, että Miina onnistui välttämään Halssilan prostituoidun kohtalon, joka päättyi traagiseen, väkivaltaiseen kuolemaan. Miina oli viranomaisten puuttumisten myötä kuppataudin pakkohoidossa, putkassa, irtolaisvalvonnassa ja työlaitoksessa, mutta merkittävin pelastus Miinalle irtolaisuuden ikeestä oli hänen oma aktiivinen toimintansa elämänsä parantamiseksi - oman kumppanin löytäminen, jonka kanssa jakaa elämä ja elää yksiavioisesti, edistäen täten yhteiskunnankin parasta.

Tarinan loppu ei kuitenkaan muuttunut täysin onnelliseksi. Miinan uusi aviomies, 43-vuotias kirvesmies, oli käyttänyt väkijuomia väärin 23-vuotiaasta saakka. Avioliitossaan hän joi viikonloput läpeensä ja hän aiheutti pahennusta sekä häiriötä pariskunnan naapurustossa Köhniöllä. Talonomistaja yhdessä Miinan kanssa pyysivät huoltolautakunnalta toimenpiteitä miehen auttamiseksi. Mies todettiin alkoholistiksi ja hän sai käytöksestään varoituksen.¹⁸² Miinasta ei kuitenkaan enää tämän päivämäärän jälkeen löydy tietoja tarkastelemistani aineistoista irtolaisuuteen liittyen.

¹⁸¹ Häkkinen 1995, 211–213.

¹⁸² ITP 4.9.1951, 73 §.

4 TYÖN VÄLTTELIJÖITÄ

“Erityisesti viimeisinä sotavuosina, jolloin työvoimatilanne on suuresti kiristynyt ja jolloin jokaisen työkuntoisen henkilön panos yhteisessä kamppailussamme on välttämätön, on tärkeää, että irtolaisetkin saadaan mukaan yhteiseen työrintamaamme. Tämä on sitä tärkeämpää, kun muutoin saattavat ne, jotka tinkimättömästi täyttävät velvollisuuttaan joko ase kädessä taistelulinjoilla tai työvelvollisina taikka vapaaehtoisina kotirintaman elintärkeillä työosaroilla, katkeroitua nähdessään tällaisen kurittoman ja vetelehtivän aineksen viettävän aikaansa joutilaana ja nauttivan toisten työn tuloksista(--)¹⁸³”

Irtolaiset olivat muitakin kuin nuoria naisia haureuden tiellä. Irtolaistuomion saattoi saada kerjuusta, työkykyisen henkilön työttömyydestä tai työnteon välttelystä, väkivaltaisesta käytöksestä, kiertelystä, varattomuudesta ja yleisen turvallisuuden vaarantamisesta.¹⁸⁴ Vuoden 1942 työvelvollisuuslaki velvoitti kaikki työkykyiset henkilöt töihin. Työvelvollisuus koski etenkin maanpuolustuksen kannalta tärkeitä aloja, kuten ruokahuoltoa.¹⁸⁵ Lain tultua voimaan perustettiin erityinen komitea 1943, jotta saataisiin elämäntavoiltaan työhön soveltumattomat henkilöt työsuhteeseen. Komitea eritteli kolme ryhmää, joita nämä uudet suunnitelmat koskivat: romanit, juopot irtolaismiehet ja siveettömät irtolaisnaiset.¹⁸⁶ Näiden henkilöiden työllistyminen nähtiin siis erityisenä ongelmana, johon puuttuminen tuli ottaa vakavasti. Työtä ohjattiin etenkin sellaisille aloille, joilla esiintyi työvoimapulaa.¹⁸⁷

Naisten asema työmarkkinoilla ei kuitenkaan heti sodan päätyttyä noussut miehen kanssa täysin tasa-arvoiseksi, vaan muutos vei aikaa, sillä työrintamalla tehdyt ratkaisut oli tarkoitettu aluksi vain kriisiajan välttämättömyydeksi.¹⁸⁸ Ala-

¹⁸³ Tarasti 1944, 393.

¹⁸⁴ Mukailleen irtolaislaki 1936, 1 §.

¹⁸⁵ Kallioniemi 1995, 208.

¹⁸⁶ Pulma 2006, 162.

¹⁸⁷ Näre 2016, 205.

¹⁸⁸ Korppi-Tommola 2001, 94.

ikäisiä lapsia ei suoranaisesti velvoitettu työntekoon, mutta heitäkin kannustettiin talkootyöhön erilaisilla kannustimilla koulun kautta. Esimerkiksi kesäloman aikana oli mahdollisuus suorittaa vihkoon tehdyt talkootyöt, ja saada niistä syksyllä rintamerkki. Myös palstaviljely ja tavaroiden kierrätys ja hyötykäyttö tulivat tutuiksi.¹⁸⁹ Työnteko tulisi siis viimeistään sodan oloissa tutuksi kaikille, ja todennäköistä on, että jälleenrakennuksen aikana viranomaiset edellyttivät kansalaisilta vähintäänkin samaa panosta sodasta toipuvan yhteiskunnan rakentamiseen.

Suomen hallituksen kertomusten mukaan erityisesti miespuolisille irtolaisille on ollut tyypillistä vieroksua työtä. Yhteiskunnan taholta alettiin puuttua tehokkaasti työnvieroksuntaan, ja täten irtolaisten käsittely muuttui aiempaa "tarkoituksenmukaisemmaksi". Irtolaisten määrään vaikutti kuitenkin ennaltaehkäisevästi laki työtä vieroksuvien henkilöiden määräämisestä työhön.¹⁹⁰ Myös sosiaalisia ongelmia käsiteltiin 1950-luvulle tultaessa edelleen kovaotteisesti, ja esimerkiksi elatusvelvollisuutensa laiminlyövät, tai työhaluttomat miehet voitiin lähettää työlaitoksiin korvaamaan yhteiskunnalle aiheuttamiaan kustannuksia.¹⁹¹

¹⁸⁹ Haikari 2010, 164.

¹⁹⁰ Suomen hallituksen kertomukset, Sosiaaliministeriö: Irtolaishuolto 1946 & 1947.

¹⁹¹ Sipilä 2008, 51.

4.1 Paikkaansa etsivä levoton nuorimies

Urho oli juuri 20 vuotta täyttänyt vanhempiensa luona Jyväskylän Mäki-Matissa asuva sekatyömies, kun häntä epäiltiin irtolaisuudesta Kotkassa marraskuun alussa 1950. Urho palautettiin kotikuntaansa Jyväskylään, missä hän sai varoituksen irtolaisuudesta.¹⁹² Varoituksenanto saattoi tapahtua suullisesti tai kirjallisesti. Huoltolautakunnan tarkoituksena oli varoituksella viestittää ankaramista toimenpiteistä, kuten irtolaisen joutumisesta valvonnan tai laitoshuollon piiriin, mikäli tämä ei lopeta epäsäännöllistä ja kunniatonta elämäntapaansa.¹⁹³ Sikäli kun Urho oli Jyväskylässä nuorisovalvonnan alaisuudessa, ei irtolaishuollossa katsottu olevan aihetta varoitusta suurempiin jatkotoimenpiteisiin.¹⁹⁴

Nuorisonvalvonta tarkoitti viranomaismenettelyä, joka oli käytännössä nuorena suoritettujen rikosten jälkeistä valvontaa. Nuorisonvalvonta käsitteli rikollisuuden piiriin kuuluneita, 15-20 vuoden ikäisiä nuoria, ja kohdisti heihin huoltotoimenpiteitä. Niiden tarkoituksena oli elämänsuunnan uudelleenasettaminen paremmille urille kasvattavin ja tukevin keinoin. Keinoja olivat esimerkiksi vanhempien tukeminen kasvatustyössä, haitallisesta toveripiiristä eristäminen, hyviin harrastuksiin ohjaaminen, koulunkäynnin jatkamiseen kehottaminen tai työpaikkaan ohjaaminen.¹⁹⁵ Rikoksia Urholle olikin ehtinyt kertyä lukuisia ja tuomiokirjan Urhon tekoja käsittelevät sivut täydentyivät irtolaistuomion jälkeenkin.

¹⁹² ITP 4.12.1950, 148 §.

¹⁹³ Toivola 1943, 216.

¹⁹⁴ ITP 4.12.1950, 148 §; Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138. Urhon tapausta ei myöskään käsitelty jatkossa irtolais- tai päihdehuollossa, sillä tämän syntymävuodelta ei ole löydettävissä häntä koskevaa henkilöaktia kaupungin arkistoista. Urhon tapauksen tarkastelu on kuitenkin perusteltua siinä suhteessa, että voidaan tarkastella irtolaisvaroituksen saaneen miespuolisen henkilön taustoja ja elämänkulkua.

¹⁹⁵ Nuorisonvalvonta 1943, 13–14.

Kaupungin määräämä nuorisonvalvoja kertoo poliisin esitutkimamateriaalissa liittyen varkauteen keväällä 1951 tietojaan Urhosta. Hän on tuntenut miehen kahden vuoden ajan. Urhon molemmat veljet olivat sillä hetkellä vankilassa, ja olivat tunnetusti huonomaineisia. Vanhempien nuorisonvalvoja mainitsi olevan kykeneviä kasvattajia. Vanhemmat olivat edelleen yhdessä, isä työskenteli leipomossa ja äiti toimi kotirouvana. Urho asui edelleen pääasiallisesti vanhempiensa luona ja viihtyi hyvin kotonaan, mutta ilta-aikaan hän kierteli poikaporukassa kanssa ulkona, vanhempien tietämättä missä.

Urhon päätyi rikolliselle polulle jo varhain. Vuonna 1943 vielä alaikäinen Urho oli varastanut 500 markkaa ja mennyt 1948 elokuvaan väärennetyllä lipulla. Tammikuussa 1950 hän oli osallinen anastukseen, josta sai kolmen vuoden ehdollisen tuomion ja 1951 tammikuussa osallinen varkauteen. Urho on tehnyt aiemmin myös lyijyvarkauksia ja ollut pidätettynä juopumuksesta kuusi kertaa. Nuoren ikänsä vuoksi hänet oli määrätty nuorisonvalvontaan.¹⁹⁶ Vanhemmat kertoivat olevansa avuttomia nuoren miehen pahantapaisten elämänvalintojen edessä. Äiti oli nuorisonvalvontatoimiston keskusteluissa puolustanut poikaansa eikä kokenut tämän olevan pahanluontoinen. Äiti ei myöskään osaa kertoa mistä pojan pahat teot johtuvat. Huoltajilla ei ole ollut oman kertomansa mukaan keinoja estää rikoksia.¹⁹⁷

Urho tuotiin varkaudesta vangittuna oikeuden eteen helmikuussa 1951. Oikeudenkäynti käytiin suljetuin ovin. Urho oli mukana nuorten miesten suorittamia varkauksia koskevassa rikosvyyhdissä. Myös nuorisonvalvoja oli seuraamassa oikeudenkäyntiä. Urho oli varastanut itsenäisesti tammikuussa eräältä laukaa-

¹⁹⁶ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 115 & § 138; Tästä myös saattaa johtua, että Urho sai vasta vuonna 1950 varoituksen irtolaisuudesta – ennen tätä hän ei nuoren ikänsä vuoksi täyttänyt irtolaisuuden kriteerejä.

¹⁹⁷ TK 1951, § 138.

laiselta koululaiselta salkun, jonka sisältönä pyyheliina ja muuta omaisuutta, yhteensä 3600 markan arvosta.¹⁹⁸ Salkku oli osin rikottu. Urho sai varkaudesta ehdollisena viisi kuukautta vankeutta ja kolmen vuoden kansalaisluottamuksen menetyksen. Hänelle pantiin täytäntöön myös vuonna 1950 saatu ehdollinen kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus kolmen vuoden kansalaisluottamuksen menetyksineen.¹⁹⁹

Urho oli syyllistynyt ryöstöntapaiseen varkauteen yhdessä toisen nuoren miehen kanssa jälleen helmikuussa 1951. Miehet olivat liittyneet tuntemattoman miehen seuraan kaupungin linja-autoaseman ravintolassa, jossa juominen oli alkanut. Sen jälkeen miesten ollessa vahvassa humalassa oli toinen mies vienyt uhrin salkun, jonka sisältönä oli väkijuomia ja hansikkaat. Nuorempi konstaapeli todisti tilanteessa olleen uhattu puukolla. Urho poistui tämän jälkeen paikkakunnalta eikä häntä tavoitettu heti kuulusteluihin. Kun hän palasi huhtikuun puolivälissä päivä poliisilaitokselle kuulusteluihin, kertomus ryöstön tapahtumista oli yhteneväinen muutoin muiden kuulusteltujen kanssa, mutta Urho kertoi puukon olleen kampa, jota uhri oli humalapäissään luullut puukoksi.²⁰⁰

Huoltaja-lehden vuoden 1947 irtolaisilmoituksia koskevan kirjoituksen mukaan "Irtolaisuus on sängen usein alkuna rikollisuuteen. Valtiovalta onkin siitä syystä kiinnittänyt entistä vakavammin huomiota irtolaisuuteen ja erityisesti irtolaisten valvonnan tehostamiseen."²⁰¹ Urhon tapauksessa rikollisuus tuli ensin ja huonojen elämäva-

¹⁹⁸ Vastaa nykyrahassa noin 125 euroa, Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin. Päiväpalkkana summa vastasi vuoden 1950 rahassa keskimäärin viikon palkkaa, Vattula & Lampivuo 1984, 409.

¹⁹⁹ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 43.

²⁰⁰ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²⁰¹ Kiljunen 1947, 114.

lintojen myötä myös irtolaisuus astui myöhemmin kuvaan, vaikkakin irtolaisuudesta ei koitunut varoitusta vakavampia toimenpiteitä.²⁰² Syyksi teoilleen nuori mies kertoi ajattelemattomuuden.²⁰³

Rikoksiin saattoi olla syynä yksinkertaisesti rahantarve. Omaisuusrikollisuus ne-linkertaistui sotien jälkeen, ja rikoksissa oli yhteys tiukkaan pulatalouteen.²⁰⁴ Urho oli rikostenteon aikaan työtön. Urhon oma kertomus hänen työnteostaan erosi merkittävästi nuorisonvalvojan vastaavasta. Nuori mies oli ollut työssä omien sanojensa mukaan töissä paikallisissa teollisuusyrityksissä, kuten tykki-tehtaalla ja rakentamassa ruumisarkkuja vuosien 1946-1949 välillä. Miehen työsuhteet olivat kestäneet neljästä kuukaudesta kahdeksaan kuukauteen, aina kuitenkin työpaikka oli vaihtunut Urhon itse ottaessa itse lopputilin. Mies ei ollut omien sanojensa mukaan vielä löytänyt häntä itseään kiinnostavaa työtä. Hän oli välillä korjailnut autoja, ja ollut töissä kaupungilla.

Nuorisonvalvoja mainitsi Urhon pisimmän työsuhteen keston viimeisen kahden vuoden aikana olleen kolmen viikon mittainen, joten nuoren miehen oma kertomus oli ristiriidassa tämän tiedon kanssa. Huoltotoimisto ei ollut nuorisonvalvojan mukaan saanut yhteyttä miehen työnantajiin. Urho itse kertoi olleensa enimmillään puoli vuotta työttömänä. Urho oli terve ja työkykyinen, joten siitä työkentelyyn ryhtyminen ei voinut jäädä kiinni. Nuorisonvalvoja sen sijaan veikkasi Urhon työttömyyden syyksi laiskuutta.²⁰⁵ Sinikka Selinin mukaan oli mahdollista, että ammattitaidoton ja työtön työntekijä valitsi laittomia toimeentulokeinoja avukseen.²⁰⁶

²⁰² ITP 4.12.1950, 148 §.

²⁰³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²⁰⁴ Judt 2005, 30–31; Kivimäki 2015, 294.

²⁰⁵ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138. Tästä sivuhuomautuksesta nousee vahvasti esiin viranomaisen suhtautuminen nuorisorikollisen elämänvalintoihin ja luonteeseen. Voiko olla niin, että uskomus laiskuudesta toteutti itseään, ja henkilö käyttäytyi itselleen asetettujen odotusten mukaisesti?

²⁰⁶ Selin 2009, 26.

Suomalaisessa kulttuurissa ihannoitiin ahkeraa työntekoa. Työllisyyspolitiikka noudatteli tätä ajatusmallia, jossa työ on elämän keskeinen sisältö ja pikemminkin velvollisuus kuin oikeus.²⁰⁷ Merkittävää Urhon tapauksessa oli varmasti viiranomaisten huolestuminen työpaikan tiuhasta vaihtumisesta ja monista työttömyysjaksoista, jotka kytkeytyivät toistuvaan pikkurikollisuuteen. Vaikka irtolaistoimikunnan pöytäkirjoista ei tule selville suoranaisesti miksi Urho sai Kotkassa²⁰⁸ varoituksen irtolaisuudesta, on melko varmaa että hän sai sen työn välttelystä. Irtolaislain 1 § 1 momentin mukaan irtolainen oli henkilö, joka kuljeksi toimeettomana vailla riittäviä elatusvaroja paikkakunnalta toiselle ilman työnhakuaikomuksia.²⁰⁹ Käytännössä tämä irtolaislain määritelmän irtolaisuus itsessään ristesii aikuisen kansalaisen työntöön vaateen kanssa.

Ammattitaitoa Urholla ei käytännössä ollut lainkaan. Lukeminen ja laskeminen olivat tuottaneet kouluaikana vaikeuksia, ja Urho jäi kertaamaan sekä ensimmäisen että toisen luokan. Koulutodistukseen perustuen mies oli ollut joka tapauksessa nuorisonvalvojan mukaan "kohtalaisen älykäs". Urho oli käynyt kaikkiaan kansakoulun, apukoulun ja rippikoulun. Koulussa hänen käytöksensä oli hyvä-tapaista pieniä kujeita lukuun ottamatta. Miehellä oli jäänyt kuitenkin turkkurikoulu kesken vuonna 1946, ollessaan puolitoista vuotta turkkurinoppilaana.²¹⁰ Niilo Mäki tutki Helsingissä apukoulun käyneiden oppilaiden myöhempiä elämänvaiheita. Joka kolmas apukoulussa ollut nuori päätyi rikoksen polulle myöhemmin elämässään. Kolme neljästä apukoulun suorittaneesta oli tarvinnut yhteiskunnalta vastedes erityisiä toimenpiteitä elämänsä kuntoon saattamiseksi.²¹¹

²⁰⁷ Selin 2017, 117.

²⁰⁸ Vaikka Urho sai varoituksen Kotkassa, hän oli kotipaikkaoikeuden mukaan jyvaskyläläinen ja näin ollen tutkimuksessani tarkastelema jyvaskyläläinen irtolainen.

²⁰⁹ Irtolaislaki 1936, 1 §.

²¹⁰ Jyvaskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²¹¹ Mäki 1951, 17, 28.

Todennäköisesti Urho on katsonut isoveljiensä esimerkkiä ja poikaporukoita tehdessään rikollisuuteen johtavia elämänvalintoja, ja osaltaan myös rahantarve ja kiinnostavan työn löytymättömyys vaikuttivat asiaan. Aineistojen perusteella Urhon vanhemmat vaikuttavat kunnollisilta.²¹² Perheen pojat vaikuttivat eläneensä kunnollisista vanhemmista irtautunutta elämää. Esimerkiksi toinen veljistä, 23-vuotias, oli tuomittu vankeuteen autovarkauksista, ja veljet olivat kumpikin vuonna 1951 vankilassa. Myös poikaporukoiden vaikutus nuoren miehen elämässä on merkittävä. Seura oli mainittavan huonoa, ja lisäksi nuorisonvalvoja ja vanhemmat kertoivat Urhon rikoksia koskevissa tuomiokirjan liitteissä tovereiden olevan "samanlaisia poikia, joiden kanssa kiertelee kaupungilla."²¹³

Veli Verkon mukaan rauhattomuuden ja rikollisuuden suuri nousu ei johtunut talvisodan jälkeen yleisestä talouspulasta tai työttömyydestä, eli siis sodan lieveilmiöistä, vaan tilanne oli enemmänkin itsessään sodan seurausta. Hän esitti, kuinka lukuisat esimerkit maailmalta osoittavat sodan madaltaneen ihmisten käsityksiä esimerkiksi omistusoikeudesta, eli alentaneen kansan moraalintajua. Myös väestön mittavat liikkumiset paikasta toiseen aiheuttivat eittämättä kasvua rikosrintamalla. Kyseenalaista Verkon mukaan oli, tarvittaisiinko viranomaisten toimia tilanteeseen puuttumiseen, ja että vain kun aika näyttää ja sodasta on toivuttu, on mahdollista nähdä suurempi kuva.²¹⁴

Ainakin Urhon useasti tekemät omaisuusrikokset ovat viitteitä rauhattoman ajan vallitsevuudesta, mutta myös miehen nuori ikä yhdistettynä huonoon seuraan ja alkoholinkäyttöön on saattanut johtaa rikoksiin. Urho aloitti tupakoinnin 15-vuo-

²¹² Huoltaja-lehden kirjoituksen Nuorisorikollisuus ja sen vastustaminen mukaan 50 % nuorista jotka olivat rikoksentekejiä, tulivat rikkinäisestä kodista ja rikoksen teolle oli enemmän yllykkeitä esimerkiksi vanhempien avioeron myötä. Lampi 1951, 151.

²¹³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²¹⁴ Verkko 1942, 34–36.

tiaana ja väkijuomat 16-vuotiaana, ja hänet oli pidätetty kuusi kertaa juopumuksen vuoksi²¹⁵. Vuoden 1950 syksyllä hän oli ollut juopuneena junassa, oksentaen junan vaunuun. Hän sai tapauksesta 7000 markkaa sakkoa²¹⁶, joka muunnettiin 70 päiväksi vankeutta.²¹⁷

Karosen mukaan Jyväskylän rikollisuuden trendit noudattelivat valtakunnallisia linjoja. Merkittäviä suuntauksia sotien jälkeen olivat juopumustapausten ja omaisuusrikoksien lisääntyminen. Kun kaupungistuminen lisäsi ihmisten määrää kaupungeissa, oli myös enemmän mahdollisuuksia tavaran anastukseen. Nuorisorikollisuus lisääntyi kuitenkin vasta 1950-luvun jälkipuoliskolla.²¹⁸ Varkaus-
tapauksen tuomiokirjan liitteenä olevan lomakkeen eräessä kysymyksessä Urhoa pyydetään kertomaan lyhyesti elämänsä vaiheista. Kertomus on sinänsä hyvin-
kin paljastava:

”Koti oli hyvä se on ollut hyvä. En minä ole löytänyt vielä semmoista työtä mikä minua kiinnostais. Minä olin nuorempana Jyvälän Kerhossa siellä oli kaiken laista urheilua ja retkeilyä, nyt on lähentynyt juomaan ja on tullut ruvettua tekemään pahaa ja vaihtelemaan työ paikkaa.²¹⁹”

Urhon kannalta hänen nuoruutensa valinnat ajoittuivat harmilliseen nivelvaiheeseen kaupungin nuorisotoiminnan kannalta. 1950-luvulla päihteidenkäyttö nähtiin nuorisolle ongelmana, ja raittiusvalistus lähti kunnolla käyntiin yhteis-

²¹⁵ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²¹⁶ Vastaa nykyrahassa noin 284 euroa, ja tuolloin summa oli noin 11 päivän miespuolisen työntekijän palkkaa. Vattula & Lampivuo 1983, 409.

²¹⁷ JyMa Jyväskylän kärjäkunnan sakkoluettelot 1927-1925 I Bh:1; Vuoden 1950 sakkoluettelo, § 36.

²¹⁸ Karonen 1997, 70–72; Karosen mukaan 1960-luvun alussa nuorisorikollisuus näkyi esimerkiksi tapauksessa, jossa viisi enintään 18-vuotiasta nuorta miestä syyllistyivät autovarkauksiin, korttita ajoon, varkauksiin ja näpistyksiin. Hän mainitsi, että tämäntapainen rikollisuus oli ”10 vuotta aiemmin” [eli 1950-luvun alussa] käytännössä tuntematonta. Urhon tapaus kuitenkin tekee poikkeuksen sääntöön, pois lukien autoon liittyvät väärinkäytökset.

²¹⁹ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138. Kirjoitusvirheet säilytetty alkuperäisen dokumentin mukaisina.

työssä nuorisjärjestöjen ja raittiuslautakunnan kera, kotien ja koulujen tarjoamaa kasvatusta täydentämään.²²⁰ Nuorisotyö alkoi laajamittaisena 1960-luvulla, ja nuorten vapaa-ajanvieron tukemisen lisäksi pyrittiin laajempaan nuorisopoliittikkaan.²²¹ Murrosikäisten vanhemmille suunnattua kasvatuskirjallisuutta alkoi ilmestyä 1960-luvulta eteenpäin.²²² Luonteeltaan Urho oli nuorisonvalvojan mukaan hiljainen, mutta jonkin verran salaava ja vilpillinen. Rikosten jälkeen kiinnijäätyään nuori mies oli nuorisonvalvojan mukaan aina ollut katuvaivainen.²²³ Murrosikä nähtiin valtiovallankin puolesta riskitekijänä rikosten teolle. Vaikka kasvatusolot ovat voineet olleet vakaat, voivat nuoruuden tunnekuohut olla sen verran ravisuttavia, että ne altistavat huonoille teoille. Rikoksenteon nähtiin kumpuavan henkilön luonteesta ja kasvuympäristön vaikutuksista.²²⁴

Yhteiskunnan nopea muutostahti 1950-luvulta eteenpäin korosti sukupolvien välisiä eroja. Nuorten elämäntavoitteet poikkesivat heidän vanhemmistaan ratkaisevasti, ja he tunsivat enemmän yhteenkuuluvaisuutta oman ikäistensä kanssa. Maailma oli muuttunut ja nuoret halusivat vanhempienkin ymmärtävän, ettei heiltä voitu odottaa samaa käytöstä kuin vanhemmiltaan nuorempina.²²⁵ Poikaporukan käytösnormit ja näyttämisenhalu ovat voineet painaa vaakakupissa rakastavien vanhempien huolta enemmän. Nuoren oman toiminnan itisesäätely ei ole myöskään samalla tasolla kuin aikuisen.

Sosiaaliministeriö oli erityisen huolistaan nuorista pojista, jotka eivät olleet sodassa olleet olleet maanpuolustustehtävissä. Esimerkiksi vuonna 1943 Huoltajalehdessä oli paljon nuorisoon liittyviä kirjoituksia, ja tämä johtui osaltaan nuoria

²²⁰ Niiranen & Nurmi 1997, 66.

²²¹ Tarjamo 2000, 72.

²²² Tarjamo 2000, 65.

²²³ Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 I Ca:215, § 138.

²²⁴ Tarjamo 2000, 29–30.

²²⁵ Selin 2017, 115.

rikoksentekijöitä koskevasta uudesta laista. Nuorisoa villitseviksi tekijöiksi nähtiin perheinstituution rapautuminen, vanhempien auktoriteetin järkkäminen, äitien työssäkäynti, avioero, kasvatusvastuun vierittäminen kouluille, elokuvat, ravintolaelämä ja jopa urheilu.²²⁶ Jälleenrakennuksen aikana nuorisoriikollisuus nähtiin ikävänä lieveilmiönä, joka näytti ristiriitaiselta kasvavan hyvinvoinnin kanssa. Nuorisokulttuurin ilmentymiseen 1950-luvulla suhtauduttiin nuivasti, lisääntyihän tuolloin myös nuorison häiriökäyttäytyminen.²²⁷ Riikollisuus kasvoi monissa toiseen maailmansotaan osallistuneessa maassa, kärjistyen etenkin sodan viime vaiheilla ja muutamana sotaa seuranneena vuonna.²²⁸

Lääkäri Erkki Jokivartio tarkasteli irtolaisia vuonna 1946 Ilmajoen työlaitoksessa, ja totesi, että huonot taipumukset pääsevät kehittymään irtolaisten elämänvalinnoissa, mikäli "kunnollisen kodin" ja "valveutuneiden kanssaihminen" tuomitseva arvostelu²²⁹ ei pääse niitä ehkäisemään. Jokivartion mukaan nuoruusiässä erityisesti koulu ja toveripiiri ovat perhettä tärkeämpiä yhteisöjä, jotka muovavat nuoren tulevaa kehitystä ja elämänvalintoja oikealle, tai väärälle polulle.²³⁰ Todennäköisesti oikeanlaiset, tervehenkiset yhteisöt kuten liikuntakerho²³¹ hannon seuran ja rikollisten esimerkkien sijaan olisivat auttaneet nuorta miestä saamaan elämänsä jälleen raiteilleen. Epäselvää on, millä tavoin irtolaishuolto ja nuorisonvalvonta käytännössä kehoituksien lisäksi Urhoa muuttamaan elämänsä suuntaa. Riikostenteko nimittäin jatkui nuorisonvalvonnan piiriin päätymisen jälkeen, irtolaisuus tosin jäi yhteen kertaan. Silmiinpistävää irtolaisuuden määrittelyssä Urhon tapauksessa oli ulkopaikkakunnalla oleskelu ilman työpaikkaa tai työnhakuaikomuksia, ja aineistojen perusteella miehen irtolaistuomio ei enää tullut toistumaan.

²²⁶ Jousimaa 1987, 166.

²²⁷ Tarjamo 2000, 88.

²²⁸ Tarjamo 2006, 342.

²²⁹ Ts. sosiaalinen kontrolli.

²³⁰ Jokivartio 1946, 282.

²³¹ Tarjamo 2000, 70; ohjattujen harrastusten piirissä olevat nuoret ajautuivat muita harvemmin rikollisuuden polulle.

4.2 Äitinsä luona asuva sekatyömies

Kalle oli sekatyömies Jyväskylästä, syntynyt Keuruulla ja iältään 42-vuotias. Mies oli naimaton, varaton ja käynyt kansakoulua neljä luokkaa. Hän asui vielä nelikymppisenä vanhan äitinsä ja veljensä kanssa kaupungin keskustan lähitöllä äidin hellahuoneen käsittävässä asunnossa. Kalle oli syntynyt avioliiton ulkopuolella ja äiti oli tehnyt elääkseen sekalaisia töitä. Toimeentulo oli ollut aina niukkaa, niin myös nyttemmin. Kalle itse oli työskennellyt epäsäännöllisesti eri työnantajilla erinäisissä sekatyömiehen työtehtävissä: rakennuksilla betonitöissä, metsätöissä ja ojankaivuutyössä.²³² Miehen tiedoissa mainitaan vuonna 1950, että hän "-- on jättänyt laimin äitinsä elatuksen ja hoidon, ei käy työssä missään maleksii vain kaupungin kaduilla".²³³

Kalle pidätettiin Jyväskylässä lokakuun lopulla 1951 irtolaisuudesta epäiltynä jolloin hänelle suoritettiin poliisikuulustelu.²³⁴ Konstaapeli oli tuonut lokakuuisena alkuiltana vuonna 1951 Kallen Jyväskylän kauppatorilta rikospoliisiosastoon. Poliisien useitten havaintojen perusteella mies ei tehnyt töitä, ja maleksi usein kaupungilla, vaikka oli työkykyinen ja rasitukseksi äidilleen, joka nautti huoltoapua Jyväskylän kaupungilta. Hän ei ollut maksanut äidilleen vuokraa lainkaan. Kalle oli ollut työssä päivän, pari kerrallaan yksityisillä työnantajilla joiden nimeä ei kertomushetkellä muistanut ja myynyt toisinaan lumppuja saadakseen käyttörahaa.²³⁵ Kulkukauppa katsottiin toimettomuudeksi, jos tavaroiden laatu tai määrä osoitti sen, ettei niillä voi tienata elantoaan kunniallisesti.

²³² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²³³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²³⁴ Keuruun työlaitoksen irtolaishuollettavien laitosmääräykset A-K 1951, Fb:9.

²³⁵ Irtolaishuollettavien laitosmääräykset A-K 1951, Fb:9. Liitteenä oleva Jyväskylän poliisilaitoksen poliisitutkintapöytäkirja N:o 21/51, Ilm. pvk. N:o IP 29/51.

Kuljeksiva henkilö saattoi Toivolan mukaan vain "näön vuoksi" ostella lomp-puja tai romua, mikä luo edellytykset kerjäämiselle, rikollisuudelle ja toimetto-muudelle²³⁶, siis irtolaisuudelle.

Poliisi todisti miehen maleksineen lähes joka päivä toukokuun 1951 alusta juo-puneena Jyväskylän kauppatorin ja linja-autoaseman lähistöllä.²³⁷ Käytännössä julkinen juominen ravintoloiden tai yömajojen ulkopuolella herätti poliisin huo-mion.²³⁸ Juopottelu lisääntyi sotien jälkeen erityisesti miesten kohdalla – he kä-sittelivät sotatraumojaan "kemiallisesti".²³⁹ Tietoja Kallen sotapalveluksesta rin-tamalla ei ole kuitenkaan löydettävissä miehen irtolaishuollon, tai muista tie-doista.

Irtolaishuollon lisäksi Kallelle oli kertynyt rikosrekisteriin merkintöjä väki-juomien luvattomasta myynnistä vuonna 1945 ja törkeästä varkaudesta vuonna 1946. Näiden lisäksi mies oli käyttänyt runsaasti alkoholia, jo kahdenkymmenen vuoden ajan.²⁴⁰ Runksas alkoholinkäyttö oli jatkunut useiden vuosien ajan, ja vuo-sien 1944-1951 välillä Kalle oli pidätetty juopumuksen vuoksi 48 kertaa, keski-määrin kuudesti vuodessa. Ahkerin juomavuosi näyttäisi olleen 1945, jolloin Kalle pidätettiin peräti 13 kertaa.²⁴¹

Kallen lompukkaupasta saamat rahat olivat todennäköisesti kuluneet alkoholiin. Mies oli kärsinyt juopumussakkojaan Pelson varavankilassa varattomuutensa tähden. Koska miehen elämäntapaan liittyi nyt myös irtolaisuutta, toimitettiin

²³⁶ Toivola 1943, 193–194.

²³⁷ Irtolaishuollettavien laitostämääräykset A-K 1951, Fb:9. Liitteenä oleva Jyväskylän poliisilai-toksen poliisitutkintapöytäkirja N:o 21/51, Ilm. pvk. N:o IP 29/51.

²³⁸ Ahlström-Laakso 1969, 144–145; Ahlström-Laakso vertasi selosteessaan juopumuspidätyksiä Kööpenhaminassa ja Helsingissä, ja havainnoi, että Helsingissä ihmisiä pidätettiin Kööpenha-minaa herkemmin, ja että Kööpenhaminassa poliisin auttamisenhalu kiinnittyi yksilön turvalli-suuteen, Helsingissä puolestaan yhteisön.

²³⁹ Kirves 2015, 258.

²⁴⁰ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁴¹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

tämä työlaitokseen loppuvuodesta 1951.²⁴² Työlaitos, johon Kalle sijoitettiin, sijaitsi lapsuuden maisemissa Keuruulla, ja hän vietti siellä puoli vuotta vapautuen kesäkuussa 1952. Tämän jälkeen mies päätyi irtolaishuollon jälkivalvontaan.²⁴³ Työlaitoksessa hän oli ollut aiemminkin, vuonna 1948.²⁴⁴

Työlaitoksen lisäksi mies oli kärsinyt myös aiemmin muista vapausrangaistuksista. Vuonna 1946 mies päätyi varkauden vuoksi vankeuteen, jolloin hänen raittiusvalvontansa jäi katkolle. Kalle oli ollut raittiusvalvonnassa runsaasta alkoholinkäytöstään johtuen, ja vuonna 1951 sitä päätettiin jatkaa vielä vuodella. Valvonta-aikana hän joutui kuitenkin pidätetyksi juopumuksesta viisi kertaa, jolloin häntä kohtaan alettiin soveltaa myös alkoholistolain mahdollistamia kontrollitoimenpiteitä.²⁴⁵ Alkoholistolain toimenpiteet kohdistettiin käytännössä henkilöihin, joiden olemassaolosta oli ympäristölleen haittaa.²⁴⁶ Alkoholistivalvonta oli tavallaan "avovankeutta", jossa rikoksena oli alkoholismi.²⁴⁷ Alkoholistolaki tuli voimaan 1937 osana huoltolakien kokonaisuutta, johon irtolaislakikin kuului. Laki oli osa aikansa alkoholinkäytön moraalikoodia.²⁴⁸ Irtolaishuollon tapaan alkoholistihuollon toimenpiteet kovenivat asteittain.

Huoltolautakunta olikin saanut Kallen juopottelusta runsaasti tietoja kotitalon muilta asukkailta. Kalle ei ole ollut mainittavan vaarallinen itselleen tai muille, mutta joutui juopuneena häiriön ja pahennuksen vuoksi kuitenkin toistuvasti pidätetyksi.²⁴⁹ Paikallisyhteisön harjoittama sosiaalinen kontrolli liiallista alkoholinkäyttöä kohtaan onkin kuulunut suomalaiseen kulttuuriin pitkään.²⁵⁰ Mikäli,

²⁴² Vaasan arkisto 1951, 6088 §, Daka:22.

²⁴³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁴⁴ Keuruun työlaitoksen arkisto, Keuruun työlaitoksen kuntainliitto, Irtolaishuollettavien laitosmääräykset A-K 1951, Fb:9. Liitteenä oleva Jyväskylän poliisilaitoksen poliisitutkintapöytäkirja N:o 21/51, Ilm. pvk. N:o IP 29/51.

²⁴⁵ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1; ITP 6.3.1951, § 20.

²⁴⁶ Taipale 1982, 88.

²⁴⁷ Väänänen-Fomin & Pehkonen 2017, 41.

²⁴⁸ Väänänen-Fomin & Pehkonen 2017, 33.

²⁴⁹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁵⁰ Apo 2001, 382, 385.

ja kun Kalle oli tullut kaupungin poliiseille ja huoltoviranomaisille usean pidätyksen myötä tutuksi, osattiin häneltä odottaa ja ennakoida juopotteluun taipuvaista käytöstä. Jyväskylän huoltolautakunnan alkoholisti-ilmoituksia koskevassa kirjeessä mainitaan, että pelkkä poliisin ilmoitus ei johtanut tapauksen tutkimiseen - tieto piti olla vahvistettu myös muuta kautta.²⁵¹ Ilkka Taipaleen mukaan poliisin suorittamat juopumuspidätykset olivat tarkoitettuja järjestyksen ylläpitoon, mutta järjestyksen säilytyksen ohella huolehdittiin myös juopuneiden turvallisuudesta ja heidän saamisesta huollon piiriin. Pidätyksiin vaikuttivat myös pidätetyn käyttäytymiseen liittymättömät seikat, kuten poliisien määrä, poliisien ja yleisön asenteet, pidätyksen tapahtumaympäristö ja pidätetyn ulkoasu.²⁵² Näin ollen naapurien ilmiannot ja asenteet edesauttoivat Kallen päätymistä viranomaisten käsittelyyn.

Huollontarkkaaja mainitsi nähneensä Kallen erään kerran kaupungilla, jolloin tämä vaikutti tuolloin humalaiselta mutta ei mennyt puheille, sillä mies oli "hyvin hämäräperäisessä seurassa".²⁵³ Huono seura vaikutti negatiivisesti myös alkoholin-kulutukseen: välillä Kalle sai käyttörahan puutteessa alkoholia tuttaviltaan.²⁵⁴ Väkijuomien kasvanut kulutus sotien jälkimainingeissa herätti viranomaisissa huolta. Erittäin suurta huolta herätti terve miesväestö, jotka perheettöminä eivät tehneet työtä kaikkina työpäivinä, vaan kuluttivat työaikaan väkijuomien hankintaan ja juopotteluun. Tilanne nähtiin ajalleen poikkeukselliseksi ja hälyttäväksi, myös sotakorvausten ajallaan maksamisesta oltiin huolissaan. Kansalaisten siiveellinen kunto vaati ryhtiliikettä, ja kunnallisiin luottamustehtäviin pyrittiin saamaan raittiita, kunniallisia henkilöitä.²⁵⁵

²⁵¹ Alkoholisti-, irtolais- ja nuorisovalvojan kirjeistö 1937-1956 Fa:1.

²⁵² Taipale 1982, 135.

²⁵³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁵⁴ Irtolaishuollettavien laitostamääräykset A-K 1951, Fb:9.

Liitteenä oleva Jyväskylän poliisilaitoksen poliisitutkintapöytäkirja N:o 21/51, Ilm. pvk. N:o IP 29/51.

²⁵⁵ Raatikainen 1947, 269–271. Erytisen huolissaan kirjoittaja oli urakkapalkalla työtään tekevästä miehistä, toisin sanoen työmiehistä.

Raittius kytkeytyi isänmaallisuuteen ja 1900-luvun alussa erityisesti "juopon työmiehen" uhkakuva oli todellinen.²⁵⁶ Työläisten toivottiin lähentyvän keskiluokasta kansalaisihannetta vähentämällä ryyppäämistä ja että käyttäisivät pienen palkkansa alkoholin sijasta johonkin muuhun. Työnteko toimi myös sosiaaliturvana kurjuuden edessä. Sotien ja pulan sukupolveen kuuluvat ihmiset eivät katsooneet hyvällä, mikäli ihmiset elivät toisten työllä ja vieläpä "juhlivat tilannetta" juoden.²⁵⁷ Vuoden 1937 alkoholista ei otettu kantaa alkoholismi-nimisen sairauden luonteeseen.²⁵⁸ Alkoholilain mukaan alkoholisti oli henkilö, joka oli juomisensa takia vaarallinen itselleen tai muille tai häiriöksi tai pahennukseksi ympäristölleen; tai laiminlöi niiden henkilöiden elatuksen ja hoidon joista hän oli lain mukaan velvollinen pitämään huolta, tai joutui hänelle läheisen henkilön ratitukseksi tai köyhäinhoidon tarpeeseen.²⁵⁹ Alkoholistihuollon taustalla piili vahva moraalinen paheksunta kyseistä elämäntapaa kohtaan. Julkisessa keskustelussa alkoholisti nähtiin köyhänä vailla kunniaa jonka tilanne on itse aiheutettu ongelmana suhteessa hyveelliseen työntekoon.²⁶⁰

Miehen päästessä koevapauteen työlaitoksesta ehtona oli se, että hänellä olisi työpaikka vapautuessaan.²⁶¹ Työlaitoksen tiedoissa Kallen työkyky mainittiin hyväksi ja hän oli ahkera. Luonteeltaan hän oli rauhallinen ja siveellinen kunto mainitaan tyydyttäväksi. Suhtautuminen laitoksen järjestykseen oli hyvä eikä hän saanut laitoksessa ollessaan kurinpidollisia rangaistuksia.²⁶² Kalle haki työpaikkaa Helsingin kaupungin työnvälitystoimiston kautta, josta tuli saman vuoden toukokuun lopulla kirje, ettei työpaikka ole halukas tekemään työsopimusta

²⁵⁶ Apo 2001, 201–204.

²⁵⁷ Apo 2001, 254–256.

²⁵⁸ Väänänen-Fomin & Pehkonen 2017, 36, 42.

²⁵⁹ Mukailien alkoholilain 1 §; Väänänen-Fomin 2017, 36.

²⁶⁰ Fomin & Pehkonen 2017, 43–44.

²⁶¹ Keuruun työlaitoksen irtolaishuollettavien laitospääräykset A-K 1951, Fb:9.

²⁶² Keuruun työlaitoksen kuntainliiton arkisto, Nimilehdet A-N 1933-1952, Ba:4.

näkemättä henkilöä kasvokkain, joten miehelle ei voida antaa lupaus työpäi-
kan saannista.²⁶³ Mies kuitenkin sai lopulta paikan rakennusalan yrityksestä.²⁶⁴
Työnhaku työlaitoksesta käsin vaikuttaisi ongelmalliselta.

Sittemmin Kalle työskenteli TVH:n alaisilla tietyömailla.²⁶⁵ 1950- ja 1960-luvulla
ns. "lapiolinjan" tienrakennustyöt olivat työllistämispolitiikan toimi toista maail-
mansotaa seuranneen suurtyöttömyyden vähentämiseksi ja tilanteen pahenemi-
sen ennakoimiseksi. Mallia otettiin 1930-luvun Saksasta, ja työmailla työskente-
livät työttömät sekatyömiehet ja muut kortistoon joutuneet, jotka olisivat käytän-
nössä joutuneet muuten köyhäinhoidon piiriin. Järjestelmä edelsi rahallisen sosi-
aaliturvan tuloa.²⁶⁶ Käytännössä 1950-luvun työttömyyshuolto oli avustuksen si-
jaan työn tarjoamista työttömille.²⁶⁷

Maleksiminen, työttömyys ja elatuksen laiminlyöminen koituivat vuonna 1951
myös Kallen irtolaishuollon perusteiksi. 1940-luvun lopulla aikuisilla lapsilla oli
monesti vaikeuksia selvitä ikääntyneiden vanhempiensa huollosta, ja järjestel-
mästä luovuttiin vasta 1970-luvun alussa²⁶⁸. Mies nähtiin pääasialliseksi perheen
toimeentulon takaajaksi. Työmiehen alkoholinkäytön ja perheen toimeentulon
ristiriita nostattikin kysymyksiä alkoholilainsäädännön tiukentamisesta ja kysy-
myksestä tuli sukupuolisidonnainen naisten vastustaessa miesten juopottelua
kodin, uskonnon ja isänmaan arvoja korostaen.²⁶⁹ Viranomaiset huolestuivat vä-
kijuomien haittavaikutuksista myös kansantaloudelle. Esimerkiksi sotakorvaus-
ten maksamisen nähtiin hidastuvan, jos hyödyllisiä työpäiviä jäisi juopottelun

²⁶³ Keuruun työlaitoksen irtolaishuollettavien laitosmääräykset A-K 1951, Fb:9.

²⁶⁴ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁶⁵ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

²⁶⁶ Nenonen 1995, 100–104.

²⁶⁷ Kalela 1989, 166.

²⁶⁸ Urponen 1994, 229.

²⁶⁹ Sulkunen 1986, 33–34.

vuoksi käyttämättä. Ihmisen säästämishalukkuus katsottiin heikoksi josta seuraisi taloudellista ahdinkoa, jos rahaa käytettiin vahingollisiin nautintoaineisiin.²⁷⁰

Ilkka Taipaleen mukaan erityisesti naimattomat miehet joutuivat syrjityksi asuntomarkkinoilla toisen maailmansodan myötä. Maan ankarat talviolosuhteet tekivät asunnottomuuden kokemuksen lähes sietämättömäksi. Asuntokysymyksen lisäksi kireä alkoholipolitiikka lisäsi korvikealkoholin juontia ja korkeat juopumuspidätysluvut johtuivat kansankapakoiden sekä asuntojen puutteesta. Juopumuspidätykset kasaantuivat asunnottomien ryhmälle. Asunnottomien alkoholinkäyttäjien tarkastelu liittyy yksinäisten miesten heikkoon sosiaaliseen asemaan ja siitä juontuviin asuntopulmiin.²⁷¹ Kalle ei ollut asunoton sinänsä, mutta huomioonotettava seikka on, että hän asui edelleen äitinsä luona, eikä kyennyt varallisuuden puutteessa hankkimaan omaa asuntoa.

Suomen hallituksen kertomuksessa sosiaalihuollon alalta myönnettiin, että rajanveto työtä vieroksuvien, irtolaisten ja alkoholistien välille on ollut vaikeaa eräissä tapauksissa.²⁷² Vuonna 1937 voimaan tulleet alkoholisti- ja irtolaislait menivät osittain sisällöllisesti päällekkäin.²⁷³ Alkoholistin ja irtolaisen ero oli kuin veteen piirretty viiva - kaikki tutkimani irtolaiset käyttivät alkoholia jossain määrin väärin, mutta kaikki alkoholistit eivät olleet irtolaisia. Irtolaisista laitoksiin joutuneet olivat kuitenkin lähes kaikki käyttäneet alkoholia juopottelutarkoitukseen²⁷⁴. Kalle meni kuitenkin lopulta työhön, eikä enää sittemmin päätynyt irtolaishuollon piiriin.²⁷⁵

²⁷⁰ Raatikainen 1947, 269–270.

²⁷¹ Taipale 1982, 221.

²⁷² Suomen hallituksen kertomukset, sosiaaliministeriö: irtolaishuolto 1946.

²⁷³ Taipale 1982, 86.

²⁷⁴ Taipale 1982, 88; Jokivartio 1946, 285.

²⁷⁵ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:1.

4.3 Kunnalliskotiin työtä odottamaan

28-vuotias Olga otettiin irtolaiskäsittelyyn Tampereella kiertävän elämäntapansa vuoksi sekä tuomittiin myös Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeudessa juopumuksesta saman vuoden lokakuun lopussa. Viranomaisille oli aluksi epäselvää, kenen hoidettavaksi Olgan asia käytännössä kuuluu. Savon työlaitos tiedusteli kirjeessään Jyväskylän huoltolautakunnalle 1949, oliko Olgalla kotipaikkaoikeutta Jyväskylän kaupungissa. Olgan oman ilmoituksen mukaan tämä oli henkilökirjoitettu Jyväskylään, mutta hänet oli todettu irtolaiseksi kuitenkin Tampereella, jolloin Tampereen huoltolautakunta oli väliaikaisesti alkanut hoitaa naista koskevia asioita. Työlaitos tiedusteli, olisiko Olgalla kotipaikkaoikeus Jyväskylässä, ja jos, tulisi kaupungin hoitaa tämän asioita.²⁷⁶

Nainen päätyi irtolaisrekisteriin Jyväskylässä vuonna 1943 ollessaan 24-vuotias. Työlaitoksessa hän oli irtolaisuuden vuoksi ensimmäisen kerran vuonna 1944. Olgalla oli kansakoulu- ja rippikoulusivistys. Nainen oli monen muun irtolaisen tapaan eronnut miehestään. Mies oli Olgan tapaan kotoisin Viitasaarelta ja ammatiltaan rautatyömies. Pari erosi tammikuussa 1947.²⁷⁷ Ammatikseen nainen oli tehtaan työläinen ja asui 1950-luvun alussa Jyväskylän kaupungissa, Halssilan työläiskaupunginosassa.²⁷⁸

Kiertävästä elämäntavasta johtuen Olgan tuli pitää mukanaan irtolaisen valvontakirjaa. Kaupunginarkistolla päihdehuollon henkilöaktien Olgan tiedot sisältävässä kansiossa on kaksin kappalein vuoden 1950 alussa hänen käyttöönsä saamiaan valvontakirjoja.²⁷⁹ Valvontakirjan sai, mikäli oli irtolaisvalvontaan pääty-

²⁷⁶ Vaasan arkisto 1949, 4598 § Daka:18.

²⁷⁷ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

²⁷⁸ JyMA Bbb:9 tuomiokirjan sakkoluettelo 1947, 2315 §.

²⁷⁹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

nyt ja pitää se mukana viranomaisten varalta. Irtolaisvalvonnassa olevan henkilön tuli saada itselleen kunniallinen asuinpaikka ja työ, ja elää raitista ja säännöllistä elämää.²⁸⁰ Nainen oli varaton, ja esimerkiksi hän sai tilapäisavustusta vuonna 1953 saadakseen bussiliput Ilmajoen työlaitokseen. Hän oli viettänyt aikansa joutilaana, eikä hänellä ollut varoja elämistä varten. Nainen nautti myös kansaneläkettä.²⁸¹

Kaupungin huoltolautakunta oli kirjoittanut Olgalle kirjaseen ohjeeksi, että "työssä käynti on oltava säännöllistä ja vietettävä säännöllistä ja kunniallista elämäntapaa". Asuinpaikan vaihtoon on pyydetty lupa valvojalta. Asunnosta oli määrätty erikseen, että Olga kielletään asumasta matkailijakodissa, muutoin asuimuoto on itse määrättävissä. Myös työpaikan sai itse päättää, mutta sen vaihtumisesta tuli ilmoittaa huoltotoimistoon. Naisen tuli työlaitoksesta vapautumisensa jälkeen ilmoittautua kahdesti kuukaudessa huoltolautakunnalle, kuukauden 15. ja viimeinen päivä.²⁸²

Ehtona vapaudessa oli, että asuinpaikka on itse määritettävissä, pois lukien matkustajakodit. Matkustajakodissa asumisen vaarana oli viranomaisten mukaan todennäköisesti prostituution harjoittaminen, olihan Olga tuomittu irtolaiseksi prostituutio-pykälän perusteella.²⁸³ Kuten aiemmasta luvusta²⁸⁴ on havaittavissa, matkailijakodissa saattoi tapahtua prostituutioon viittaavaa toimintaa. Varsin moni jyväskyläläinen naisirtolainen pidätettiin 1950-luvun alussa Tampereelta. Sotien jälkeen matkustajakoteja oli Tampereella enemmän kuin hotelleja, niitä oli

²⁸⁰ Hakkarainen 2015, 53.

²⁸¹ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

²⁸² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

²⁸³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

²⁸⁴ Ks. luku 3.2.

kaikkiaan kymmenen, ja kaikki yhtä lukuun ottamatta sijaitsivat lähellä rautatieasemaa.²⁸⁵ Kaupunki oli myös liikenteen solmukohta, mikä saattoi lisätä prostituution kysyntää.

Olga määrättiin työlaitoksiin ainakin vuosina 1949, 1951, 1953 ja 1954. Hän oli vuonna 1949 Savon työlaitoksessa ja perään Ilmajoen²⁸⁶ työlaitoksessa 1951. Heinäkuussa 1951 Olga oli pidätetty irtolaisuudesta Suolahden kauppalassa ja toimitettu Äänekosken poliisilaitokselle kuulusteltavaksi.²⁸⁷ Viimein maaliskuussa 1953 Olga passitettiin takaisin Ilmajoen työlaitokseen, jossa hän vietti vuoden päivät. Tämän jälkeen hän muutti Viitasaarelle tätinsä luokse asumaan, ja lopulta kesäkuussa 1954 Olga päätyi takaisin työlaitokseen.²⁸⁸ Naisten heikot taloudelliset olot ja sosiaalisen nousun esteet loivat prostituutioon ajautumiselle edellytykset. Järjestelmät, joissa seksuaalisuus oli sidottu tiukasti avioliittoon, loivat myös kysynnän prostituutiolle. Toimi korvasi avioliittojärjestelmän puutteita. Alalle hakeutuvien naisten motiivit saattoivat kuitenkin olla yksilöllisiä, kun yhteiskunnalliset taustat loivat edellytykset toiminnalle.²⁸⁹

Mutta Olgan irtolaisuuteen liittyi prostituution harjoittamisen lisäksi muutakin - hänellä oli vaikeuksia löytää itselleen työtä.²⁹⁰ Huoltolautakunnan kirjeessä Hämeen työlaitokselle, jossa Olga oli asukkaana, pohdittiin Jyväskylän työllisyysnäkyviä vuonna 1949. Tuon vuoden joulukuussa kaupungin naistyöttömyys nähtiin merkittävänä ongelmana, joka vaikeutti Olgankin elämää siten, ettei tälle voitu järjestää kaupungista työpaikkaa. Hänet sijoitettiin sen vuoksi Häkkisen kunnalliskotiin odottamaan töitä, ja Savon työlaitoksen vapautumisilmoituksessa mainitaan, että naisella on työpaikka kaupungin kunnalliskodissa.

²⁸⁵ Rasila 1992, 305.

²⁸⁶ Olgan tietoja ei voida löytää Ilmajoen työlaitoksen arkistoista, sillä laitos ja suuri osa sen arkistoista paloivat 1960-luvun alussa. Hakkarainen 2015, 15.

²⁸⁷ Vaasan arkisto 1951, 3782 §, Daka:22.

²⁸⁸ Vaasan arkisto 1954, 1111 §, Daka:21; PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

²⁸⁹ Häkkinen 1995, 215.

²⁹⁰ Vaasan arkisto 1951, 3782 §, Daka:22; PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

Aarne Tarasti kirjoitti 1944, että irtolaisten laitoshuollon peräti tärkein tehtävä on nimensä mukaisesti ihmisen kasvattaminen työllä. Työlaitokset sijaitsivat usein maaseudulla ja työtehtävät sisälsivät maanviljelyä, metsänhakkuuta, polttoturpeen nostamista sekä muita "nykyhetken tärkeitä töitä". Tähän nojaten irtolais-huolto itsessään oli tärkeää myös työvoimapolitiikan ja taloudellisen tuottavuuden kannalta.²⁹¹

Kouluttamattomalle työvoimalle järjestetyt työpaikat olivat monesti epävarmoja. Töiden kausiluonteisuus ja suhdannevaihtelut vaikeuttivat töihin pääsyä. Nais-sukupuoli miellettiin työvoimareserviksi, jonka oletettiin joustavan kysynnän ja tarjonnan mukana. Naistyövoima oli myös työnantajalle myös huomattavasti edullisempaa kuin miesten palkkaaminen.²⁹² Olga oli myös allekirjoittanut sitoumuksen 1949, että hän pääsee Savon työlaitoksesta Mäntyharjulta ehdolliseen vapauteen, ja sitoutuu vastaanottamaan sellaista työtä, joka takaa riittävän ja rehellisen toimeentulon hänen vapaudessa ollessaan.²⁹³ Tämä lupaus ei mitään ilmeisimmin toteutunut, tai Olga päätyi töiden ohella tekemään prostituoidun palveluksia, sillä nainen joutui työlaitokseen uudestaan, kerta toisensa jälkeen.

Sari Näre tutki työkomennukselle lähetettyjä naisia koskevaa pöytäkirja-aineis-toa, ja tehnyt huomion, että nainen saatettiin määrätä kiireellisestikin työhön ilman, että he olisivat itse saaneet etsiä itselleen työtä. Tätä tapahtui etenkin "kuljeksivan", irtolaisen ja siveettömäksi luokitellun aineksen kohdalla. Työkomen-nusta käytettiin myös siveysrangaistuksena, ja nainen voitiin lähettää esimerkiksi metsätöihin, jos nainen oli seurustellut saksalaisten kanssa. Vuonna 1942

²⁹¹ Tarasti 1944, 394.

²⁹² Selin 2009, 71; Kalela 1989, 74.

²⁹³ PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4.

Jyväskylän työvoimapiirin johtaja Heimo Virta lähetti kiertokirjeen, jossa pyydettiin naisten sijoittamista metsätöihin - naiset olivat miehiä edullisempaa työvoimaa.²⁹⁴

Naisen irtolaisuus oli luonteeltaan vakavaa, sillä tämä joutui työlaitokseen useasti, kerta toisensa jälkeen. Kaikkiaan Olga vietti ainakin viisi eri pituista jaksoa työlaitoksissa. Irtolaislain mukaan työlaitoksessa voitiin pitää henkilöä siihen saakka, kunnes oltiin varmoja, että tämä on valmis kunnialliseen ja säännölliseen elämäntapaan.²⁹⁵ Olgan tapauksessa on merkillistä, että hänet on päästetty pois työlaitoksesta kerta toisensa jälkeen varmana siitä, että hän ei enää sinne päätyisi.

Ilmajoen työlaitoksen johtaja Erkki Pulkkinen pohti, kuinka mittavia tuloksia työlaitoshoidolla voidaan saavuttaa. Laitoshoidon tarkoitus oli saada irtolaisen ruumiinkunto hyväksi, jotta irtolainen voisi vapauduttuaan suoriutua kunnollisista työtehtävistä, sekä auttaa irtolaisen henkinen kunto yhteiskunnan kehitystä edistäväksi ja tukevaksi. Kun laitoshoidossa olevien irtolaisten joukossa on rikollisia, siveellisesti alamittaisia, moraalittomia ja heikollakin työkyvyllä varustettuja henkilöitä, ei irtolaisen erottaminen muusta yhteiskunnasta, joka samalla estää sukupuolitautilien ja häiriökäyttäytymisen leviämisen, tuota tulosta parempaan muutoin kuin ankaralla kurilla.²⁹⁶

Pulkkinen esitti, että työlaitoksen ensikertalaisiin voidaan sen sijaan suhtautua lempeämmin, sillä tilapäinen harhautuminen voidaan vielä saada käännettyä oikeille raiteille. Työ on ainoa side yksilön ja yhteiskunnan välillä, ja Pulkkinen mukaan varsinkaan nykyoloissa ei voida katsoa sivusta, jos toiset ovat tahallisesti toimettomina hyödyttämättä yhteiskuntaa ja sen muita jäseniä.²⁹⁷ Päivi Pukeron

²⁹⁴ Näre 2016, 207–213.

²⁹⁵ Irtolaislain 2. luku, 10 §.

²⁹⁶ Pulkkinen 1943, 491–495.

²⁹⁷ Pulkkinen 1943, 491–495.

mukaan suljettujen laitosten toimintaan kytkeytyi ajatus yksilön poikkeavuudesta yhteisön vaarantajana, ja ajatukseen siitä, että erilaisilla menetelmillä olisi mahdollista muuttaa yksilön elämäntapaa ja käyttäytymistä.²⁹⁸

Olgan tapauksessa hänen elämänsä vaikuttaisi olleen kissa-hiiri -leikkiä viranomaisten kanssa, jolloin tuomioita ja erilaisia toimenpiteitä tilanteen muuttamiseksi annettiin toistensa jälkeen. Toisin kuin useat muut Jyväskylän irtolaiset, Olga ei ollut syyllistynyt vakaviin rikoksiin, mitä nyt muutamiin juopumusrikkoksiin kylläkin. Olgan elämään liittyi monen muun irtolaisen tapaan alkoholin väärinkäyttöä. Hänet pidätettiin juopumuksesta lokakuussa 1947.²⁹⁹ Naisen avioliitto oli tuolloin purkautunut, ja hänet määrättiin uudemman kerran työlaitokseen. Olga olikin suljettuna työlaitokseen vuosia, jolloin juopottelu julkisella paikalla ja pahennuksen herättäminen kävi aiempaa vaikeammaksi eli käytännössä lakkasi eikä tästä syystä näy tiedoissa. Naisten juopumuspidätykset olivat myös miehiä vähäisempiä, muun muassa siitä syystä kun naisia sijoitettiin miehiä useammin työlaitokseen irtolaishuollon äärimmäisenä keinona³⁰⁰.

Naisten käyttäytymisen raamit olivat miehiä rajatumpia ja heitä valvottiin ankaremmin yhteisön toimesta. Vuosina 1937-1950 juopumuksesta pidätetyt naiset päätyivät miehiä helpommin poliisin rekisteriin. Etenkin vuodesta 1947 eteenpäin raittiushuoltolain voimaantulon jälkeen naiset luokiteltiin suoraan alkoholisteiksi tai irtolaisiksi, miehet tilapäisiksi väärinkäyttäjiksi³⁰¹. Olga oltiin havaittu naapurien taholta väärinkäyttävän väkijuomia juopottelemalla, jonka

²⁹⁸ Pukero 2009, 153–156.

²⁹⁹ JyMa Bbb:9 tuomiokirjan sakkoluettelo vuodelta 1947, § 2315.

³⁰⁰ Taipale 1982, 86.

³⁰¹ Selin 2009, 62; Taipale 1982, 86–87.

vuoksi hänelle langetettiin yhdeksän kuukauden mittainen alkoholin myyntikielto.³⁰² Naapuriyhteisön harjoittama kontrolli vaikutti alkoholinkäyttäjien olennaisesti. Negatiivinen stigma, jonka juomari käytöksestään sai, levisi yhteisössä juoruamalla. Kyse oli käytännössä suullisesta "alkoholivalistuksesta."³⁰³ Tässäkin tapauksessa korostui yhteisön interventio, jolloin nainen ilmiannettiin viranomaisille. Yhteisö kontrolloi jäsentään yhteistyössä viranomaisien kanssa. Muiden irtolaisten tapaan myös Olga oli pidätettynä juopumuksesta ja ongelmissa alkoholinkäytön kanssa.

Vuoden 1993 raportissa Suomen prostituutiotilanteesta mainitaan, että vaikka valtaosa syrjäytyneistä naisista olisi kuulunut päihdehuollon piiriin, suomalainen päihdehuoltojärjestelmä kuitenkin on ollut kovin miespainotteinen, eivätkä hoitomuodot ole sopineet täysin naisten avuntarpeeseen. Esimerkiksi naisalkoholisteille ei ole ollut omia päiväkeskuksia. Alkoholistiporukoissa tapahtuva naisten seksuaalinen hyväksikäyttö on ollut hyvin tavallista, eivätkä naiset ole kokeneet oloaan turvallisiksi molemmille sukupuolille tarkoitetuissa päihdeyksiköissä.³⁰⁴ Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän komitean mietintö vuodelta 1986 summasi, kuinka irtolaisia koskevilla huoltotoimenpiteillä ei ollut positiivisia vaikutuksia irtolaisen tilanteeseen. Irtolaiseksi luokiteltu henkilö piti toimia enemmänkin rangaistuksena kuin apuna, eikä irtolaislain avulla pystytty hoitamaan henkilöiden pääasiallisia ongelmia, kuten asunnottomuutta ja rahoitellisia vaikeuksia. Myöskin päihdeongelmien hoitaminen oli hankalaa.³⁰⁵

³⁰² PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit Ha:4, liitteenä oleva Oy Alkoholiliike Ab Pöytäkirja N:o 227/65.

³⁰³ Apo 2001, 385.

³⁰⁴ Silfverberg & Kauppinen 1992, 32.

³⁰⁵ Komiteamietintö 1986:46, 67.

5 PERHESUHTEET KOETUKSELLA

”Harva ihminen osaa tai uskaltaa olla erilainen, kuin mitä hänen elämänpiirinsä pitää hyväksyttävänä ja tavoittelemisen arvoisena. Huonot taipumukset, paheet ja edesvastuuton elämäntapa pääsevät helposti kehittymään, ellei niitä ole ehkäisemässä kunnollisen kodin ja sosiaalisesti valveutuneiden kanssaihmisten tuomitseva arvostelu.”³⁰⁶

Suurin osa irtolaisista, niin miehistä kuin naisista, olivat naimattomia.³⁰⁷ Hannu Soikkasen mukaan avioerojen määrän lisääntymisessä oli kyse laajamittaisesta muutoksesta: sota nopeutti siirtymää agraarisista arvoista kohti urbaania, liberaalia yhteiskuntaa – perinteiset normit alkoivat muuttua. Avioerot kasvoivat sodan aikana ja etenkin sen jälkeen, mutta samalla sota kasvatti myös painetta perheitten sisäisissä suhteissa.³⁰⁸ Itsellisen ihmisen monet ongelmat kietoutuivat toisiinsa ja painoivat hänen sosiaalista asemaansa. Työttömyys, perheettömyys ja alkoholinkäyttö vaikuttivat haitallisesti ihmisen sosiaaliseen asemaan. Alkoholien liikkakäyttö myös ehkäisi avioitumista sekä toisaalta joudutti avioeroja. Mikäli ihmissuhteet rakentuivat pullon ympärille, sosiaalinen asema saattoi heikentyä entisestään.³⁰⁹ Myös Osmo Toivola totesi, että irtolaisuuteen kytkeytyvät yhteiskunnalliset haitat näkyivät haitallisesti perheissä esimerkiksi lasten kotikasvatuksen laiminlyönteinä, köyhyytenä ja perhe-elämän rikkoutumisena.³¹⁰ Erityisesti naispuolisten, köyhien kaupunkilaisten elämiin kytkeytyi vuosisadan vaihteessa sosiaalista yksinäisyyttä.³¹¹

³⁰⁶ Jokivartio 1946, 282.

³⁰⁷ SVT huoltotilasto XXI A 1944-1946, 42. Taulukko 23, Irtolaisten siviilisäätö.

³⁰⁸ Soikkanen 1987, 156–157.

³⁰⁹ Taipale 1982, 217–218.

³¹⁰ Toivola 1943, 167.

³¹¹ Koskiranta, Pietarinen & Tolvanen 1989, 63.

Mikäli irtolaiseksi katsotulla kuitenkin oli perhettä, kosketti huono-osaisuus yleisesti kaikkia. Esimerkiksi eräessä tapauksessa Jyväskylässä³¹², Mäki-Matin Pitkädulla asunut perhe päätyi kaupungin huoltolautakunnan pöytäkirjaan aluksi miehen liiallisen alkoholinkäytön takia. Keskustelun päätteeksi miehen asia päätettiin siirtää alkoholitoimikunnalle. Huoltolautakunta päätti pyytää poliisilaitokselta toimenpiteitä, jotta vaimo saataisiin irtolaiskäsittelyyn. Toimenpiteet lasten suhteen jätettiin lastensuojelulautakunnalle.³¹³ Samankaltainen huono-osaisuuden kuvio on nähtävissä myös seuraavista esimerkeistä, joista nousi esiin tutkielman irtolaisille tyypillinen taipumus avioeroihin ja huonon seuran vaikutuksille rikostenteon ja irtolaispidätysten yhteydessä.

5.1 Onni on oma sisko

Vilma oli 25-vuotias nuori nainen, kun Seinäjoen paikallispoliisi oli todennut hänet irtolaiseksi huhtikuun lopussa vuonna 1947. Myös 27-vuotias jyväskyläläinen Valma pidätettiin Seinäjoella irtolaisena samana päivänä, mikä herätti huomioni. Poliisi totesi hänet irtolaiseksi hieman myöhemmin myös Tampereella kahteen otteeseen, touko- ja kesäkuussa 1947. Jyväskylän huoltolautakunta katsoi naisten tilanteet vakaviksi, ja teki heistä esityksen lääninhallitukselle työlaitokseen määräämiseksi.³¹⁴

³¹² Ei kuitenkaan käsittelemäni kymmenen irtolaisen tarinan kohdalla, mutta seuraava perhe-elämän hajanaisuuden esimerkki on vain yksi monista.

³¹³ Jyväskylän huoltolautakunnan pöytäkirja 7.11.1944, 178 §.

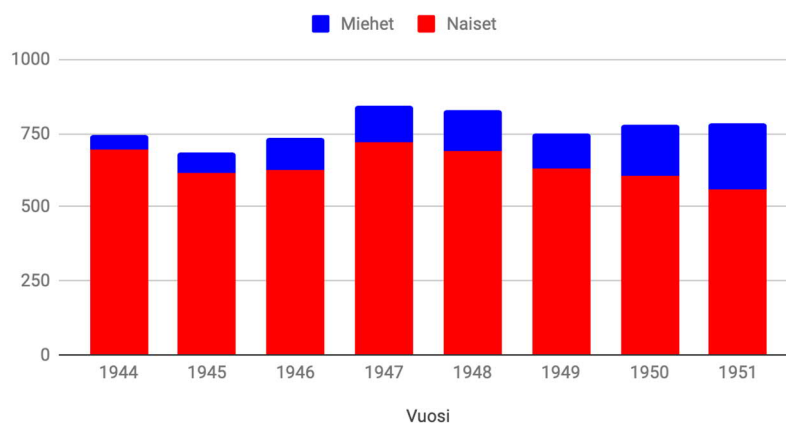
³¹⁴ ITP 4.6.1947, 53 § ja 54 §. Aineistoista ei selviä missä olosuhteissa naiset pidätettiin kaupungeista, sillä liitteinä irtolaistoimikunnan tai lääninhallituksen aineistoissa ei ole poliisitutkintapöytäkirjoja, mutta merkittävää on, että heidät pidätettiin samanaikaisesti samasta kaupungista, mikä herätti tutkimuksellisen mielenkiintoni. Päätös perustui 1936 Irtolaislain 5 §: ”Jollei irtolaista ole irtolaisvalvonnan avulla saatu tai jos on ilmeistä, ettei häntä sen avulla saada palautetuksi säännölliseen ja kunnialliseen elämäntapaan, taikka jos irtolainen, jonka hoitamisesta muulla tavoin ei ole varmuutta, on vaaraksi itselleen tai muiden henkilökohtaiselle turvallisuudelle taikka ilmeiseksi häiriöksi yleiselle järjestykselle tai siveellisyydelle, määrättäköön hänet työlaitokseen tai pakkotyöhön.”

Naiset päätyivät yhdessä Ilmajoen työlaitokseen³¹⁵, joka oli valtion vuonna 1937 naisprostituoituja varten perustettu huoltolaitos.³¹⁶ Naisille oli Ilmajoella valtiollinen työlaitos, kun taas miehet sijoitettiin kunnallisiin työlaitoksiin, ja niihin sijoitettiin tarvittaessa naispuolisia irtolaisia, mikäli he eivät Ilmajoen työlaitokseen mahtuneet.³¹⁷ Ilmajoen valtiollinen työlaitos toimi suoraan sosiaaliministeriön ylimmän johdon alaisuudessa, muiden työlaitosten ollessa kunnallisia.³¹⁸

Seuraavasta kuviosta selviää, että naisirtolaisten määrä työlaitoksissa oli miehiä suurempi, ja suhteessa myös irtolaisten määrään Suomessa voi todeta, että naisirtolaisia tuomittiin miehiä useammin työlaitokseen. Miesten osuus työlaitoksien hoidokeista ei myöskään lisääntynyt suhteellisesti yhtä paljon kuin heitä irtolaiseksi todettiin, vaikka he pääsivät rintamalta sodan loppuessa pois sotilaskurin alaisuudesta.

Kuvaaja 3. Sukupuolten osuus työlaitoksessa olleista henkilöistä vuosina 1944-1951.

Sukupuolten osuus työlaitoksissa olleista irtolaisista 1944-1951. Lähde: SVT.

³¹⁵ Vaasan arkisto Aa:97 1947, 11794-11795 §; 1948 Aa:115, 1551-1552 §.

³¹⁶ Satka 2017, 294.

³¹⁷ Koskimies 1950, 228.

³¹⁸ Ks. esim. Koskimies 1950, 228: "Miehet on sijoitettu kunnallisiin työlaitoksiin valtiollisen työlaitoksen puuttessa".

Tuneströmin mukaan sukupuolten työlaitostuomioissa oli eroa Vaasan läänissä myös 1880-1930-luvuilla. Naisten työlaitostuomiot olivat miesten vastaavia pitempiä, ja heitä lähetettiin useammin lääninkanslian rangaistavaksi kuin miehiä. Tämä johti siihen, että lähtökohtaisesti naiset saivat miehiä useammin työlaitostuomioita. Seikka johtui muun muassa vuonna 1883 säädetyn irtolaisasetuksen uudesta irtolaisen määritelmästä, joka juontui yksilön epäedullisesta elämäntavasta. Henkilöä voitiin pitää työlaitoksessa niin kauan kuin katsottiin, että tämä on "parantunut" elämäntavastaan.³¹⁹

Vilma ja Valma ottivat todennäköisesti toisistaan mallia samoja elämänvalintoja tehdessään. He muuttivat yhdessä uusille paikkakunnille joissa heillä ei tietävästi ollut sosiaalisia verkostoja. Naiset olivat matalasti koulutettuja ja välillä työttömiä, ja huomiota herättävät toimeentulovalinnat yhdistettyinä juopumuspidätyksiin saattoivat altistaa heidät irtolaistoimenpiteille. Naisilla oli muutakin yhteistä kuin sama kotipaikka Jyväskylässä ja elämäntapa - he olivat siskoksia keskenään. Heidän tiedoistaan asia selvisi isän nimen perusteella sekä Valman tyttönimen mukaan. Naisten isä oli ammatiltaan työmies, ja siskot olivat syntyneet Jyväskylän maalaiskunnassa. 27-vuotias Valma oli naimisissa ja työtön työmiehen vaimo, 25-vuotias Vilma puolestaan eronnut ja toimeton. Kummankin naisen taloudelliset olot mainitaan lääninhallituksen tiedoissa huonoiksi. Heidän olivat käyneet kansakoulun. Naiset todettiin irtolaisiksi irtolaislain työnvälttely- ja prostituutiomomentteihin vedoten.³²⁰

Vilman työlaitostuomio keskeytyi kuitenkin kuukauden ajaksi tammikuussa 1948, kun nainen kävi sovittamassa sakot vapausrangaistuksena Vaasan lääninvankilassa. Nainen oli tuomittu Jyväskylän raastuvanoikeudessa juopumuksesta

³¹⁹ Tuneström 2008, 8–10, 86.

³²⁰ Vaasan arkisto 1947 Aa:97, 11794-11795 §; 1948, 1551-1552 §.

30 päiväsakkoon edellisessä huhtikuussa.³²¹ Merkittävää on juopumuksen ajankohta - vain vuorokautta ennen kuin nainen pidätettiin irtolaisena Seinäjoelta ensimmäisen kerran. Ilmeisesti naisella on ollut kiire hankkia saatuihin sakkoihin rahaa, ja nopein ja helpoin keino on ollut prostituutio. Prostituutiosta tai poliisin pidätyksistä esimerkiksi matkustajakodista ei ole kuitenkaan Jyväskylän huoltolautakunnan tiedoissa viitteitä. Myös siskoValma istui myös kesken työlaitostuomiotaan vankilassa samasta syystä huhtikuun lopussa 1947 saadusta vastaavasti rangaistusta juopumuksesta marras-joulukuussa 1947.³²² Tämä ajoittui puolestaan naisen Seinäjoen irtolaispidätyksen jälkeen, ennen Tampereelle menoa.

Naisten juopumuspidätykset olivat miesten vastaavia vähäisempiä, koska naisia sijoitettiin miehiä useammin työlaitoksiin irtolaishuollon äärimmäisenä keinona.³²³ Tässä tapauksessa juopumuspidätykset tapahtuivat sopivasti ennen työlaitokseen määräämistä ja tuomio täten pidensi rangaistuslainsäädännössä istumista³²⁴. Naisten käyttäytymisen raamit olivat miehiä rajatumpia ja heitä valvottiin ankarammin yhteisön toimesta. Vuosina 1937-1950 juopumuksesta pidätetyt naiset päätyivät miehiä helpommin poliisin rekisteriin.³²⁵ Vuonna 1947 Alkoholiliike langetti myyntikiellon 50 000 suomalaiselle "juopottelevan elämäntavan vuoksi", ollen ostajantarkkailujärjestelmän huippuvuosi. Sota-ajan pulatalous tutustutti kansalaiset vahvempiin alkoholijuomiin, jonka vuoksi kulutus kaksinkertaistui verrattuna 1930-luvun loppuun verraten.³²⁶

³²¹ Vaasan arkisto Aa:115, 1948, § 1551.

³²² Vaasan arkisto 1947, § 11794 Aa:97.

³²³ Taipale 1982, 86.

³²⁴ Esim. Vaasan arkisto 1948, § 1551 Daka:15: "Lääninhallinto on tutkinut tämän asian ja [--] mitä asiakirjat sisältävät, harkitsee toukokuun 8 päivänä 1936 annetun irtolaisasetuksen 19§:n nojalla oikeaksi määrätä, ettei XX:n irtolaisuudesta määrättyä seuraamusta kärsiessään saa lukea hyväkseen sitä aikaa, jona hän on karttanut edellämainitun sakkorangaistuksen."

³²⁵ Selin 2009, 62; Taipale 1982, 86-87.

³²⁶ Kivimäki 2015, 294.

Sinikka Selinin mukaan viranomaiset valvoivat naisten ja miesten käytöstä eri kriteereillä. Naisten kohdalla huomiota kiinnitettiin epätoivottuun seksuaalikäytökseen, ja heidän väkijuomien käyttöään siedettiin miehiä huonommin. Täten irtolaisnaisten joukosta oli löydettävissä henkilöitä, joiden alkoholinkäyttö oli muodostunut ongelmalliseksi. Selinin mukaan kontrolliviranomaisten juopumus- ja alkoholismimääritelmät olivat sukupuolittuneita.³²⁷

Siskokset vapautuivat samaan aikaan heinäkuussa 1948 työlaitoksesta ja he saivat viranomaisilta luvan muuttaa Jyväskylän lähipaikkakunnalle, Säynätsaloon töihin.³²⁸ Säynätsalo oli Jyväskylän läheisyydessä sijaitseva teollisuuspaikkakunta. Siellä sijaitsi Korkeakosken saha, ja sotien jälkeen puutavaran kysynnän kasvaessa paikkakunnalla sijaitsi niin puutalotehdas kuin vaneritehdaskin. Nämä muodostivat 1946 alkaen Enso Gutzeitin tehdaskompleksin.³²⁹ Työnteko jäi naisilta paikkakunnalla kuitenkin lyhyeksi ja kausiluontoiseksi³³⁰. Heikosti koulutetuilla naisilla työttömyyden riski oli korkea, ja he päätyivät todennäköisesti työllistyessäänkin huonopalkkaisiin töihin.³³¹ Irtolaisista suurin osa oli ammatiltaan työläistäustaisia - 66 % irtolaisista oli ammatiltaan tehdas- ja ammatti-työläisiä tai muita työläisiä.³³²

Loppukesästä 1948 siskokset olivat palanneet takaisin Jyväskylään. Huoltolautakunta teki Valmasta poliisilaitokselle ilmoituksen syyskuussa, sillä tämä ei vapauduttuaan ollut alistunut viranomaisten suorittamaan irtolaisen jälkivalvontaan.³³³ Työlaitoksesta ehdollisesti päästetty henkilö oli irtolaisvalvonnan alainen vuoden ajan. Lopullisesti päästetty henkilö ei kuitenkaan ollut irtolaisvalvonnassa, vaan valvonnan katsottiin päättyneeksi siihen päivään, kun irtolainen

³²⁷ Selin 2009, 64.

³²⁸ ITP 6.7.1948, 31 §.

³²⁹ Rautjoki & Havila 1994, 80, 92–93.

³³⁰ Sekatyömies-tyyppisten ammattien kausiluonteisuudesta lisää esim. Peltola 2008, 121.

³³¹ Häkkinen 1995, 124.

³³² SVT Huoltotilasto XXI A 1949, 23, Taulukko 14. Huollon alaisten työntekijöiden ammatti.

³³³ ITP 7.9.1948, 50 §.

vapautui laitoksesta. Jälkivalvonnassa ollessaan henkilö oli velvollinen noudattamaan irtolaislain 3 §:n ohjeita elämäntavan asunnon, työn ja asuinpaikan suhteen, ja ellei henkilö noudattanut saamiaan ohjeita, voitiin hänet palauttaa takaisin työlaitokseen.³³⁴

Lääketieteen tohtori Erkki Jokivartio julkaisi vuonna 1946 *Huoltaja-lehdessä* tutkimuksensa Ilmajoen työlaitoksella vuonna 1941 hoidetusta 100 irtolaisnaisesta. Laitos oli toiminut Ilmajoen Tuomikylässä 1.7.1937 saakka, eli käytännössä irtolaislain voimaantulosta lähtien. Sadan henkilön otanta käsitti 20 % laitoksessa hoidettujen määrästä, joten siitä oli Jokivartion mukaan mahdollista tehdä yleistyksiä. Kyseiseen laitokseen joutui irtolaisnaisista ns. "vaikeampi aines", joita ei ole saatu lievemmillä toimenpiteillä takaisin normaaliin elämään.³³⁵ 1940-luvulla työlaitosmääräykset vertautuivat vakavuudeltaan vankeusrangaistuksiin.³³⁶ Veera Hakkaraisen mukaan Ilmajoen työlaitoksessa työskenneltiin päivisin 10 tuntia, lauantaisin kahdeksan. Työ nähtiin ensisijaisena parannusmuotona irtolaisia kohtaan, ja ahkeruuden perusteella oli mahdollista päästä nopeammin laitoksesta pois.³³⁷

Jokivartio tutki vuonna 1941 henkilökohtaisesti Ilmajoella hoidossa olleiden naisten³³⁸ elämäntapaa ja haastatteli näitä. Jokivartio on tyypitellyt irtolaisen elämäntapakuun kuuluvia piirteitä, ja etenkin kaupunkiin siirtymisen hän totesi turmiolliseksi "luonteenrakenteeltaan löyhemmälle ja heikoin yhteiskunnallisin vaistoin varustetulle yksilölle". Koti, ystäväpiiri ja suku asettivat ihmisen käytökselle raamit, ja uudelle paikkakunnalle siirtyessään perinteiset sosiaaliset verkot loistivat poissaolollaan. Tämä seikka yhdistettynä ammatillisen koulutuksen alhaiseen ta-

³³⁴ Toivola 1943, 246–247.

³³⁵ Jokivartio 1946, 257–261.

³³⁶ Selin 2009, 69.

³³⁷ Hakkarainen 2015, 57–58.

³³⁸ Ei kuitenkaan Vilman ja Valman elämiä itsessään.

soon nämä henkilöt saattoivat joutua huonopalkkaisiin töihin. Näistä tapahtumista seurasi hyvin todennäköisesti alttius huonolle seuran vaikutuksille ja kaupungin viettelyksille.³³⁹

Myös Vilma ja Valma edustivat irtolaisuudeltaan ns. vakavampia tapauksia, sillä he joutuivat työlaitokseen useampaan otteeseen. Normaaliksi käsitetty elämäntapa ei heidän kohdallaan onnistunut, sillä siskokset hankkivat toimeentulonsa prostituution keinoin vältellen rehellisenä pidettyä työntekoa. Myös kiertävä elämäntapa herätti viranomaisten huomion. Sota-aika lisäsi naisten liikkuvuutta julkisissa tiloissa. Myös vieraalle paikkakunnalle muuttaminen ja työpaikan hankkiminen sekä omasta seurustelusta päättäminen olivat valintoja, joita saatettiin aikanaan pitää osoitukseksi naisen löyhästä moraalista. Totutuista, perinteisestä tavoista poikkeaminen saattoi asettaa naisten kunniallisuuden alttiiksi epäilyille.³⁴⁰ Erityisesti tyttöjen rappiolle nähtiin selvä syy sota-ajan oloissa. Vapaasti liikkuessaan nämä ”liukkaalle pinnalle” joutuneet nuoret naiset olivat ympäristölleenkin vaaraksi.³⁴¹

Armas Niemisen mukaan kehitys 1930-luvulta eteenpäin, jossa naiset olivat menneet entistä enemmän työhön kodin ulkopuolelle, oli lisännyt naisten ja miesten välisen sukupuolisuhteiden mahdollisuuksia niin naimattomille, kuin työssä oleville aviovaimoille. Naisen lisääntynyt taloudellinen itsenäisyys oli vähentänyt naisen riippuvaisuutta miehen taloudellisesta suojelusta ja näin ollen vapauttanut sukupuolisuhteiden valinnanmahdollisuuksia.³⁴² Sota-aika kaksinkertaisti prostituution harjoituksen Helsingissä, ja siitä seurannut pula-ajan puute ravin-

³³⁹ Jokivartio 1943, 257–261.

³⁴⁰ Urponen 2010, 59.

³⁴¹ Kotilainen 1943, 126. Siveellisesti vaarannettuja tyttöjä varten perustettiin Yläneen tyttöhuoltokoti, jolla oli tarkoitus asevelvollisuuden tavoin opettaa naiselle sopivia tehtäviä, kuten kodinhoitoa ja äitiyttä.

³⁴² Nieminen 1951, 308.

nosta ja käyttötavaroista lisäsi maksullisen seksin tarjontaa varsinkin kaupungeissa. Prostituutiota kontrolloitiin vuodesta 1937 eteenpäin irtolaislailla.³⁴³ Prostituutiota oli helpoin harjoittaa kotona muiden töiden ohessa, mutta sitä tehtiin myös liikenteen solmukohdissa. Suomessa ala ei ollut yhtä järjestäytynyt kuin muualla Euroopassa, ja naiset käyttivät enemmänkin hyväkseen omia verkostojaan kuin olivat ammattimaisen parituksen piirissä.³⁴⁴

Työlaitostoiminnan tärkeimmäksi tehtäväksi työnteon ohella nähtiin henkinen kasvatustyö. Irtolaisaineksesta koostuvan asiakaskunnan mainittiin olevan nuorta, noin 20-30 vuotiaista koostuvaa ja että kun heidän entiseen elämäänsä perehtyy, on heidän henkinen kehityksensä jäänyt heikoksi. Tämä tila johtui aikalaikirjoittajan mukaan alkeellisista maalaisoloista äkillisesti kaupunkien "suureen maailmaan" siirtymisestä, jossa viettelykset ja puute aiheuttavat siveellistä rappiota ja vievät lopulta irtolaisen työlaitokseen. Lehdessä kehoitetaan, että työlaitostuomio käytettäisiin hyödyksi irtolaisen henkisen tilan saamiseksi yhteiskunnalle suotuisaksi, ettei heidän yhteiskuntamoraalinsa sammuisi lopullisesti.³⁴⁵ Jokivartio totesi tutkimuksensa yhteenvedossa, että taipumus irtolaisuuteen on selvä ja hallitseva luonteenpiirre monella työlaitokseen joutuneella naisella. Heidän elämäkulkunsa ennen työlaitokseen päätymistä on ollut epävakaista. Suuri määrä naisista on naimattomia tai avioliitostaan eronneita, matalasti koulutettuja, maalta kaupunkiin muuttaneita sekä alkoholin väärinkäyttäjiä. Lähes jokaisella (93 %) oli ollut sukupuolitauti ja ja rikostaustaa löytyi yli puolelta (64 %).³⁴⁶

³⁴³ Näre 2017, 246–247.

³⁴⁴ Näre 2017, 247, 251–252.

³⁴⁵ Lähti 1946, 11–12.

³⁴⁶ Jokivartio 1946, 311–316.

Valma muutti marraskuussa 1948 Vaajakoskelle Jyväskylän kaupungin läheisyyteen asumaan.³⁴⁷ Hän kuitenkin vältti irtolaisuuden jatkotuomiot, eikä kaupungin tai maalaiskunnan huoltolautakunnan tiedoissa ei ole mainintaa seuraavilta vuosilta Valman irtolaisuudesta. Yhtä hyvin ei käynyt Vilmalle. Saman vuoden marraskuussa nainen päätyi poliisiviranomaisten kanssa tekemisiin, ja hänet palautettiin takaisin työlaitokseen.³⁴⁸ Kummankin naisen elämä vaikutti epävaakaalta. Muuttoa eri paikkakunnille tapahtui usein, samoin viranomaisten kanssa jouduttiin tekemisiin tiuhaan. Siskot olivat alle 30-vuotiaita päätyessään irtolaisiksi. Heillä ei lähteiden mukaan ollut rikostaustaa juopumuspidätyksiä lukuun ottamatta, mutta alkoholi kyllä maistui, pahennukseksi asti. Naisten tiedoista ei löytynyt kuitenkaan mainintaa sukupuolitaudeista.

Jokivartio totesi, että oikeanlaisissa olosuhteissa hoidokeista olisi voinut kehittyä yhteiskuntakelpoisia kansalaisia.³⁴⁹ Perhe ei ollut ainoastaan voimavara kaikille aikuisuuden kynnyksellä oleville nuorille. Perhetilanne saneli ehdot, joiden varassa henkilö teki valintojaan. Pahimmillaan perhetausta sai suhtautumaan välinpitämättömästi omaan tulevaisuuteen ja saattoi murentaa itseluottamusta.³⁵⁰ Tässä tapauksessa siskot kulkivat yhdessä ja toimivat sosiaalisena viiteryhmänä toisilleen. Jos siskot olisivat viettäneet vähemmän aikaa keskenään, niin työlaitoksissa kuin niiden ulkopuolellakin, olisi heidän elämänpolkunsa voineet todennäköisesti mennä eri suuntiin.

³⁴⁷ ITP 8.11.1948, 73 §.

³⁴⁸ ITP 8.11.1948, 73 §.

³⁴⁹ Jokivartio 1946, 311–316.

³⁵⁰ Selin 2017, 222.

5.2 Raastuvassa tavataan

Vieno sai kutsun Tampereelle heinäkuun lopulla vuonna 1948 kuulemaan raati-huoneelle pian entiseksi vaihtuvaa aviomiestään, työmies Arvoa sekä vastamaan tälle haasteeseen. Mies haki hänestä avioeroa. Vieno oli toisen avioliittonsa purkautumisen aikaan 28-vuotias.³⁵¹ Vieno ja Kauko vihittiin avioliittoon touko-kuussa 1944. Vieno asui tuolloin Lahdessa, ja mies oli armeijasta reservissä suorittamassa sodanaikaista palvelusta. Marraskuussa sotapalveluksen loputtua nuori sulhanen suuntasi Haapamäelle, jossa nuorikko odotti häntä, majailleen vanhempiansa luona. Onni särkyi pian, ja välit rikkoutuivat siinä määrin, että pari muutti asumuseroon - mies äitinsä luo Tampereelle, missä hän oli asunut loppuvuodesta 1944 keskeytyttä erossa vaimostaan. Muutaman vuoden kulluttua avioitumisesta Vieno päätti aloittaa uuden elämän tuolloin 7-vuotiaan poikansa kanssa, ja 1946 marraskuussa äiti ja poika muuttivat Jyväskylään.³⁵²

Sota-aikana avioliittoa solmittiin helposti, esimerkiksi sotakuukausipalkan toivossa, ja rauhan tultua oli yleistä, että lyhyeen tuttavuuteen perustunut avioliitto särkyi. Myös lisääntynyt väkijuomien käyttö aiheutti väkivaltaisuutta ja rikoksia, kun kansan yleinen "moraali laski".³⁵³ Monet sodan yhteydessä solmitut avioliitot purkautuivat kestävämmäin. Sodan takia liian varhain aikuistuneet miehet eivät kaikki olleet valmiita avioelämään, ja joskus naimisiin voitiin mennä kärjistetysti sanoen naimaloman vuoksi, jolloin pääsi rintamalta pois.³⁵⁴

Todistajien mukaan parin yhteiseloa oli kestänyt vain noin kuukauden ajan ennen heidän ajautumistaan erilleen. Heillä vieraillessaan havaittavissa oli riitaa ja

³⁵¹ Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, I osaston varsinaisiasiain pöytäkirjat 1948-1948 CCA/b 26, 352 §.

³⁵² Epäselvää on, miksi juuri kyseinen kaupunki valikoitui muuton kohteeksi, sillä irtolaistoimikunnan ja avioeroa käsittelevän tuomiokirjan sivuilta ei löydy viitteitä, siitä, että kaupungissa olisi asunut naisen sukulaisia.

³⁵³ Kaprio 1948, 122–123.

³⁵⁴ Kirves 2008, 392–393.

eripuraisuutta, mutta riidan syystä ei ollut selvyyttä. Mies ei ollut kuullut Vienon liikkeistä naisen Jyväskylään muuton jälkeen 1946.³⁵⁵ Vienon aiempi avioliitto ensimmäisen aviomiehen kanssa oli päätynyt viisi vuotta aiemmin, syyskuussa 1943. Naiselle oli ennen kumpaakin avioliittoaan syntynyt 9-vuotias avioton lapsi, jolle viimeisin aviomies oli antanut luvan käyttää sukunimeään.³⁵⁶ Avioero julistettiin voimaan, eikä oikeudenkäynti sisältänyt suurempaa dramatiikkaa. Tässä avioerossa ei ollut syyllisiä, ja avioero myönnettiin todistetun vuosia jatkuneen asumuseron myötä.³⁵⁷ Mies tuskin osasi arvata Jyväskylän poliisilaitoksen todenneen tammikuun lopulla 1948 Vienon irtolaiseksi ja huoltotoimiston antaneen tälle irtolaisuudesta varoituksen helmikuussa 1948.³⁵⁸

Vienon tuli ottaa käyttöön jälleen tyttönimensä. Voidaan pohtia, miksi pari ylipäänsä meni avioon, jos liitto ei ottanut kestääkseen. Asumuseron perusteella aviomies pyysi Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeudelta lupaa avioeroon. Vienolla ei ollut avioerolle vastalauseita. Esimerkiksi vuosina 1941-45 merkittävien syy avioerolle oli välien rikkoutumisesta johtuva erillään asuminen³⁵⁹. Annika Niemisen opinnäytetyössä Särkyneiden sydänten sota (2013) yleisin syy avio-
parin eroamiselle vuosina 1943 ja 1945 oli erillään asuminen, ja oikeudenkäynnissä valtaosassa Niemisen tarkastelemista tapauksista asumuseron syitä ei tuotu enempää esille.³⁶⁰

³⁵⁵ Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, I osaston varsinaisasiain pöytäkirjat 1948-1948 CCA/b 26, 352 §.

³⁵⁶ Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, I osaston varsinaisasiain pöytäkirjat 1948-1948 CCA/b 26, 352 §.

³⁵⁷ Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, I osaston varsinaisasiain pöytäkirjat 1948-1948 CCA/b 26, 352 §.

³⁵⁸ ITP 6.4.1948, 13 §.

³⁵⁹ Kaprio 1948, 122.

³⁶⁰ Nieminen 2013, 31, 33, 96.

Vieno oli asunut Jyväskylässä samassa talossa vuokralla koko kaupungissa oleskelunsa ajan. Hänellä oli asunto, mutta ammatista ei löytynyt mainintaa. Myöskään irtolaishuollon piiriin joutumiseen syytä ei irtolaistoimikunnan pöytäkirjassa mainita.

Epäselvää on, elättikö aviomies naista ja lasta näiden asuessa muualla asumuserossa. Puolison välien rikkoutumisesta erossa toisistaan asuva pari oli kuitenkin sidottu elatusvelvollisuuteen - usein miehen tuli turvata naisen ja lasten riittävä toimeentulo.³⁶¹ Voidaan pohtia, alkoiko nainen viettää irtolaista elämäntapaa jos hän ei muutoin saanut riittävää toimeentuloa itselleen ja lapselleen. Osmo Toivolan mukaan perhe-elämän heikentyminen ja avioeroaikkeet saattoivat alkaa ennen irtolaiselämän alkamista, mutta esitti kuitenkin, että yleisintä oli, että eroaikkeet tulivat ajankohtaisiksi useimmissa tapauksissa silloin, kun toinen puolisoista oli alkanut viettää paheksuttavaa, irtolaista elämäntapaa - näin etenkin naispuolisten irtolaisten kohdalla.³⁶²

Sotien jälkeinen aika sekä yhdisti että erotti ihmisiä, kuten tässäkin tapauksessa. Avioliittoja solmittiin runsaasti, mutta myös eroja oli entistä enemmän. Naisten hartioille lankesi sodasta palanneista miehistä huolehtiminen, ja naisen osaksi jäi ymmärtäminen ja sopeutuminen.³⁶³ Sodanaikaiset avioliitot olivat monesti pikaisesti solmittuja, mikä johti rauhan tullessa palatessa massiiviseen avioerobuumiin.³⁶⁴ Merkittäviä avioerojen syitä sotien jälkeen olivat uskottomuus ja päihteiden väärinkäyttö. Sotatraumat oireilivat myös väkivaltaisuuksina.³⁶⁵ Rintamalla olleiden miesten sisäiset ristiriitaisuudet nousivat rauhan tullessa pintaan. Eten-

³⁶¹ Kaprio 1948, 131.

³⁶² Toivola 1943, 170–171.

³⁶³ Kivimäki 2015, 296–297

³⁶⁴ Näre 2008, 336, 376–377.

³⁶⁵ Näre 2008, 377.

kin nuorella iällä rintamalle joutuneiden miesten kehitysvaiheita oli jäänyt välistä, ja paljon nähneen veteraanin saattoi olla hankalaa siirtyä "kepeään nuoren miehen elämään".³⁶⁶

Naiset joutuivat sodasta palaavien miesten tunteiden purkuväyliksi. Monet traumatisoituneet miehet eivät osanneet sanoittaa tunteitaan, ja paha olo saattoi purkautua jopa väkivalloin. Myös naisten siirtyminen miesten töihin aiheutti miehissä ristiriitaisia tunteita, ja naisia pyrittiin saamaan pois työpaikoilta kotiäidin rooliin kotiinsa.³⁶⁷

Sodan kokemukset aiheuttivat avioelämään monia oikkuja, joista kaikki eivät selvinneet. Myös tällä pariskunnalla oli erimielisyytensä, todistavat oikeudenkäynnissä kertovat. Pimentoon jää, saiko aviomies lopulta tietää Vienon alkutalven irtolaisuusepäilyistä. Siitä ei ole mainintaa avioeroa käsittelevissä dokumenteissa, ja avioero myönnettiin asumusero-seikkaan nojaten. Parin välirikko alkoi lähes heti avioliiton alkutaipaleella eikä pariskunta ollut ollut yhteyksissä sittemmin.³⁶⁸

Vienon tarinassa yhdistyy usean irtolaisen elämänvarrelle sattunut tapahtuma - avioero. Moni irtolainen Jyväskylässä oli eronnut tai uudessa avioliitossa. Vaikka avioerot ovat aineistosta pääteltävissä vain naisten osalta³⁶⁹, on eronneiden määrä vähäisessä aineistossa huomattava.³⁷⁰ Suomen virallisen tilaston mukaan esimerkiksi vuonna 1948 irtolaisten yleisimmäksi siviilisäädiksi mainittiin nai-

³⁶⁶ Kirves 2008, 390.

³⁶⁷ Kirves 2008, 393.

³⁶⁸ Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, I osaston varsinaisiasiain pöytäkirjat 1948-1948 CCA/b 26, 352 §.

³⁶⁹ Aineistoissa naisilla voi olla useita sukunimiä avioliittolain mukaisesti; henkilötiedoissa on mainittu esimerkiksi tyttönimi, entinen sukunimi sekä nykyisen puolison sukunimi. Tästä tiedosta on pääteltävissä avioliittojen lukumäärä, toisin kuin miesten kohdalla.

³⁷⁰ Tämän tutkielman irtolaisnaisista viisi kahdeksasta (63 %) oli eronneita.

maton (59.2 %), seuraavaksi naimisissa oleva (22.1 %) ja eronnut (14.2 % tapauksista), kumpikin sukupuoli yhteen laskettuna.³⁷¹ Harvempi irtolainen käytännössä oli naimisissa, vain joka viides. Irtolaiseen elämiin kuului irtonaisuus yhteiskunnan instituutiosta, kuten avioliitosta. Perhe- ja sukuyhteisön läheisyys olisi kenties tuonut turvaa irtolaisuudelta Vienon tapauksessa – hänellä ei aineistojen perusteella ollut turvaverkkoa Jyväskylässä.

Kun muuttoliike alkoi maaseudusta kaupunkiin sotien jälkeen, herätti ilmiö aikalaisissa ristiriitaisia tunteita. Naisten luonnollinen paikka nähtiin maaseudulla, ja esimerkiksi naisjärjestöjen olympiavalistuksessa ”maaseudun tyttären” vaa-raksi nähtiin kodin seinien suojista siirtyminen julkiseen tilaan, ”kadulle”. Maal-tamuutto edusti sukupuolisen järjestyksen muuttumista ja tämän myötä raja it-senäisten, aviottomien naisten ja irtolaisnaisten välillä saattoi olla viranomaisten silmissä häilyvä.³⁷²

5.3 Vapaus vain vastuullisille

24-vuotaan modisti Reijan asia oli käsiteltävänä kesäkuussa 1946. Hänen asiansa oltiin kirjattu ylös irtolaistoimikunnan pöytäkirjaan seuraavalla tavalla:

”44 §

Käsiteltiin modisti Reijaa koskeva irtolaishuoltoesitys. Asianomainen on syntynyt xx.x 1922, naimaton, ollut irtolaisuudesta työlaitoksessa v 1944 ja sen jälkeen jälkivalvonnassa ensiksi Helsingissä sitten Jyväskylässä. Valvonta lopetettu 17/10 1945. Pidätetty juopumuksesta 1/8 1946 joutuen samalla irtolaiskuulusteluun, jolloin todettu viettäneen valvonnan päättymisestä lähtien epäsiiveellistä ja juopottelevaa elämää, työttömänä paikkakunnalla oleskellen. Samalla toimitetussa lääkärintarkastuksessa todettiin sairastavan veneeristä tautia, josta syystä passitettu Helsingin Kumpulaan hoidettavaksi.

Tästä päätöksestä annetaan hakijalle tieto pöytäkirjanotteella valitusosoituksin.

³⁷¹ SVT XXI A Huoltotilasto 1947-1948, 33. Taulukko 22. Irtolaisten siviilisäätö.

³⁷² Urponen 2010, 133–134.

Koska Reijan irtolaisvalvonnan lakattua jälleen on ryhtynyt viettämään epäsiveellistä ja juopottelevaa elämää, päätettiin hänet määrätä uudelleen irtolaisvalvontaan, valvojaksi huollontarkkaaja M.M.³⁷³”

Irtolais- ja alkoholistasioita koskevassa kokouksessa naisen huoltoa käsittelevässä kohdassa huoltolautakunnan henkilöt keskustelivat Reijan asioista, ja kokouksen sihteeri kirjasi seikat huolellisesti ylös. Kuten muista tässä tutkimuksessa käsitellyistä henkilötarinoista on havaittavissa, kuinka irtolaiselämäntapa näyttäisi muodostuvan tiettyihin seikkoihin pohjautuen, jotka lähes poikkeuksetta muodostavat kaavan jolla irtolaiseksi saattoi päätyä. Nuori ikä, naissukupuoli ja naimattomuus olivat yleisiä piirteitä irtolaisille, niin Jyväskylässä kuin valtakunnallisestikin. Irtolaisesta elämästä muistuttivat myös useat juopumus-tuomiot.

Myös sukupuolitautilien hoito oli käytännössä pakon sanelemaa. Prostituutio oli ollut Suomen historiassa virallisesti ensisijaisesti kansanterveydellinen ongelma. Vasta 1900-luvulle tultaessa siitä oli muotoutunut siveellisyyteen, sosiaalipoliitiikkaan ja sukupuoleen kytkeytyvä kysymys.³⁷⁴ Aina 1950-luvulle saakka tartuntatauti hoito oli Suomessa ”yhteisen edun nimissä” monien pakkotoimien alaista. Näin meneteltiin myös sukupuolitautilien kanssa – olihan sillä yhteys väestöpolitiikkaan – sukupuolitauti saattoi aiheuttamaan kantajassaan hedelmättömyyttä, keskenmenoja, ja olla syynä avioeroihin.³⁷⁵

Irtolaislain 7 §:n mukaan irtolainen oli velvollinen alistua viranomaisen määräämään lääkärintarkastukseen ja tarpeenmukaiseen hoitoon. Myös työttömyys ja siitä koitua epävarma toimeentulo leimasi irtolaisten elämiä. Kiertelevä elämäntapa myös nivoutui enemmän tai vähemmän irtolaiseen elämäntyyliin. Ilman vakituista työpaikkaa, avioliittoa tai omaa asuntoa irtolainen oli kirjaimellisesti irti

³⁷³ ITP 4.6.1946, 44 §. Kirjoitusvirheet säilytetty alkuperäisen dokumentin mukaisina, nimi muutettu Reijaksi.

³⁷⁴ Nygård 1998, 52.

³⁷⁵ Harjula 2015, 203–207.

yhteiskunnasta. Irtolaiset pyrittiin palauttamaan kontrolliin irtolaislain mahdollistamana, jolloin viranomaisten varoitukset, irtolaisvalvontaan määrääminen, työlaitos ja pahimmassa tapauksessa pakkotyö olivat pyrkimyksiä saada heidän elämänsä takaisin raiteilleen. Monesti nämä keinot eivät heti auttaneet, vaan irtolaisen tuli käydä läpi useasti samat proseduurit. Reija oli siveettömän elämänmuotonsa lisäksi myös työtä välttelevä työkykyinen henkilö, ja tämä oli edelleen irtolaislain mukaan irtolaisuuden tunnusmerkistöä.

Vuonna 1948 Reija osoitti elämäntavoissaan ”säännöllisyyttä” lapsensa syntymän jälkeen, ja irtolaisvalvontaa suorittanut valvoja ehdotti valvonnan lopettamista Reijan osalta.³⁷⁶ Vain harvalla irtolaisella oli itsellään lapsia aineistojen perusteella, ja jos oli, heidät oli otettu huostaan tai annettu muiden hoitoon. Suomen virallisen tilaston mukaan esimerkiksi vuonna 1947 irtolaisuus oli lapsen huostaanoton syy 4.7 % tapauksista.³⁷⁷ Tässä tapauksessa lapsen saaminen osoitautui kyseisen henkilön kohdalla irtolaistaipaleen päättäväksi seikaksi. Epäselvää on, oliko, lapsi syy vai seuraus kunnollisen elämäntavan omaksumiselle, mutta ainakin se oli tässä tapauksessa tae viranomaisille kunniallisen elämänmuodon omaksumisesta.

Äitiysavustusjärjestelmä kytkettiin osaksi terveystalouksia 1940-luvulla, ja äiti sai samalla osansa lääkäreiden ja terveydenhoitajien terveystalouksesta, sekä hänen puhtauttaan ja ruumiinkuntoaan tarkkailtiin. Käytännössä naiset alkoivat saada Saksan mallin mukaisesti taloudellisia etuja, jos he imettivät ja kävivät lastenhuoltoloissa.³⁷⁸ Tämä saattoi olla Reijan terveyden kannalta etu, mutta myös viranomaisten valvonnan jatkoa – vastuu sukupuolitautilien ilmaantumisesta siirrettiin terveydenhoidolle.

³⁷⁶ ITP 6.5.1948, 15 §.

³⁷⁷ SVT XXI A Huoltotilasto 1947-1948, Taulukko 18. Lasten huostaanottamisen syy.

³⁷⁸ Harjula 2015, 193–195.

Myös 36-vuotias kotiapulainen Salli, joka asui Jyväskylän Pitkädulla, palautettiin Tampereelta irtolaisena kotikuntaansa Jyväskylään. Hänelle annettiin varoitus irtolaisuudesta, joka oli lievin irtolaislain mahdollistama kontrollitoimenpide. Tämän myötä naiselle annettiin lupa siirtyä Hankasalmelle sulhasensa kotiin, jossa tällä oli myös työpaikka.³⁷⁹ Muiden irtolaisnaisten tapaan myös Salli palautettiin Tampereelta takaisin Jyväskylään, mutta tässä tapauksessa lähdeaineistosta ei selvinnyt esimerkiksi poliisiraporttien muodossa siitä, mitä Tampereella oli tapahtunut. Tuskin mistään vakavasta voidaan puhua, sillä nainen selvisi tilanteesta lievimmällä irtolaistoimenpiteellä, varoituksella. Viranomaisten varmuus naisen työnteosta ja siveellisestä elämästä avioliittolupauksen myötä eivät nostattaneet tarvetta jatkotoimenpiteisiin.

Sallin ja Reijan elämistä on jäänyt jäljelle vain niukasti lähdeaineistoa, mutta myös tästä niukasta aineistosta voidaan tehdä tulkintoja ja johtopäätöksiä. Irtolaislain mahdollistama irtolaisen löyhä määritelmä ja lain soveltaminen naisiin tarkoitti usein, että lailla kontrolloitiin toimintaa, jonka katsottiin rikkovan vallitsevia normeja ja niitä naisia, joiden katsottiin ajautuneen kunniallisen perheelämän ulkopuolelle³⁸⁰. Tässä alaluvussa kiteytyi se, miten irtolaiseksi katsotun henkilön henkilökohtaisesta elämästä kumpuava motivaatio saattoi irtolaisten tapauksessa olla tehokkain keino ulos irtolaisuudesta. Viranomaisten varoitukset irtolaisuuden vaaroista tai työlaitokseen passitukset osoittautuvat aineiston perusteella tehottomammiksi keinoiksi irtolaisuudesta oman motivaation kautta "parantumiseen" verrattuna; kuten irtolaisen omiin valintoihin, kuten missä seurassa hän liikkui, oliko hän löytänyt itseään kiinnostavaa työtä, toimivan parisuhteen tai hankkinut perheen – toki myös viranomaisten neuvot ja ohjailut olivat näissä tapauksissa olennaisia.

³⁷⁹ ITP 1.12.1949, § 78.

³⁸⁰ Urponen 2010, 131.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa keskityttiin Jyväskylän irtolaishuollon piirissä vuosina 1944-1951 olleen 25 irtolaisen joukosta 10 henkilön elämänselämän tarkasteluun. Jyväskylä oli keskikokoinen kaupunki, ja irtolaisten kokonaismäärä väkilukuun suhteutettuna vähäinen. Irtolaisten sukupuolijakauma näkyi aineistossa, ja nousi näiltä osin valtakunnallisia linjoja. Naisilla viranomaisten huomio kiinnittyi ensisijaisesti epätoivottuun sukupuolikäytökseen, miehillä työnteon välttelyyn.

Pahatapainen irtolainen elämäntapa jätti jälkensä irtolaishuollon, lääninhallituksen ja raastuvanoikeuden asiakirjoihin. Sodanjälkeinen irtolaistuomio, maininta henkilöstä irtolaisena huoltolautakunnan aineistoissa toimi tässä tutkimuksessa eräänlaisena kurkistusikkunana, ja irtolaishuollon lähdeaineiston ollessa niukkaa irtolaisuudesta tuomittujen, kuten valvontaan tai työlaitokseen määrättyjen ihmisten elämistä kertovia muita viranomaislähteitä, hyödynnettiin tutkimuksen apuna. Irtolaisen aiemmat elämäntapahtumat painoivat varmasti vaakakupissa, kun viranomaisten miettivät irtolaisen huoltoa koskevia toimenpiteitä.

Irtolaisilla ei ollut takanaan niinkään väkivaltarikoksia vaan muuta moraalittomuutta, joka saattoi herättää yhteisössä paheksuntaa aikansa käytösnormien vastaisena ja näin ollen kiinnitti viranomaisten huomion. Sairaalapako, prostituutio, paikkakunnalta toiselle kiertely, varkaudet, työn välttely, julkinen juopottelu ja riita-asiana avioero ovat esimerkkejä näistä. Useassa tapauksessa juuri sivullisen huomio, kuten matkustajakodin emännän tai seudun asukkaiden naapurustossa tapahtuvat ilmiannot saivat heidät soittamaan poliiseille, jotka toimittivat irtolaisen jatkotoimenpiteitä varten huoltolautakunnan kuulemiseen. Irtolaiset olivat pitkälti paikallispoliisin vanhoja tuttuja, ja kaupungin huoltoviranomaiset tunsivat henkilöiden taustat.

Niin sanottuja perinteisiä kulkureita ei aineistossa ollut - irtolaisilla oli koti päänsä päällä. Jyväskyläläisiä irtolaisia palautettiin kuitenkin kotikuntaansa mm. Tampereelta, Seinäjoelta ja Kotkasta – suurista kaupungeista, ja näin ollen he viettivät irtolaislain 1 § 1 momentin mukaista ”kuljeksivaa elämää”. Miespuoliset irtolaiset asuivat edelleen vanhempiansa luona, kun taas nuoret naispuoliset irtolaiset asuivat yksin vuokralla. Moni irtolainen tuli työläistaustaisista perheistä, ja tulotasonsa puolesta irtolaiset olivat aikansa köyhälistöä. Työnsaannissa oli monesti ongelmia ja vähän koulutusta vaatineet työsuhteet olivat katkonaisia ja lyhyitä.

Vaikka irtolaislaissa ei ole mainintaa irtolaisen varallisuudesta, on tämän tutkielman myötä selvää, että irtolaiset olivat vähävaraisia. Varallisuuden puute loi metaforisen vankilan elämän mahdollisuuksien kapenemisena, mutta myös vankilaan jouduttiin alituisesti, mikäli irtolaisella ei ollut varaa maksaa sakkoja rikkeistään, kuten juopumustapauksista tai varkauksista. Varattomuus saattoi osaltaan myös motivoida omaisuusrikosten tekoon. Rikokset tapahtuivat monesti kaupungin laitamilla ja julkisissa tiloissa, kuten linja-autoasemalla.

Yleisimmin irtolainen Jyväskylässä oli valtakunnallisen trendin mukaisesti nuori ja naimaton nainen. Myös sukupuolitaudit olivat jättäneet irtolaisnaisiin jälkensä, ja tauteja hoidettiin sairaalassa sukupuolitautilain mukaisin toimenpitein. Vaikka naiset olivat irtolaislain määritelmän mukaan irtolaisia työttömyytensä vuoksi, viranomaiset kiinnittivät kuitenkin huomiota erityisesti ei-toivottuun sukupuolikäyttäytymiseen. Naisten työskentely kodin ulkopuolella ei ollut vielä tutkimusajanjaksolla normi, ja naisiin kohdistuvat siveysvaatimukset olivat miehiä tiukempia. Joukosta löytyi miehiä, jotka olivat muiden miesirtolaisten tapaan työkykyisiä ja tästä huolimatta työtä vältteleviä. Irtolaisissa, niin miehissä kuin naisissa, oli eri-ikäisiä henkilöitä, ja pääasiassa yli 40-vuotiaat henkilöt olivat

”pitkän linjan” irtolaisia useine työlaitos- ja rikostuomioineen. Nuoremmilla irtolaisilla irtolaisuus jäi tässä tutkimuksessa yhteen kertaan, vanhemmilla oli todennäköisempää, että irtolaistuomio sai jatkoa.

Useissa tapauksissa oli esiintynyt avioeroja, jotka osaltaan heikensivät etenkin naisten toimeentuloa. Almalta ja Marialta oli otettu lapset huostaan. Vaikuttaisi siltä, että naimattomilla nuorilla naisilla oli suurempi riski päätyä irtolaiseksi kuin avioituneilla, työssä käyvillä henkilöillä. Jokaisen tarkastelemani irtolaisen elämään kuului poikkeuksetta alkoholin väärinkäyttöä. Mikäli kyse ei ollut vielä suoranaista alkoholismista, niin lähes jokainen irtolainen oli päätyessään poliisien kanssa tekemisiin vahvan humalatilanteen alaisuudessa. Tämä on voinut heikentää irtolaisen käyttäytymisen kontrollia, ja juopunut käytös herätti pahenusta sivullisissa.

Joissain tapauksissa lähipiiri saattoi pahantapaisilla vaikutuksillaan edesauttaa irtolaisuuden kriteerit täyttävän elämäntavan omaksumista. Tuttavat, jotka olivat ennestään poliisin tuttuja ja rikollisuuteen tai irtolaisuuteen taipuvaiset sisarukset herättivät viranomaisten huomion ja vauhdittivat irtolaishuollon piiriin joutumista. Pekan tapauksessa epämääräiset poikaporukat ja veljien negatiivinen esimerkki tekivät tehtävänsä. Vilman ja Valman sisarusten lähes identtiset elämänpolut työlaitoksineen ja juopumuspidätyksineen puhuivat puolestaan, sekä Kallen juopottelun aiheuttamat äidin talousongelmat, jotka herättivät huolen kaupungin viranomaisissa. Vanhempien huoli oli herännyt muutaman irtolaisten tapauksissa: esimerkiksi Alman toive, ettei tämän vanhalle äidille kerrottaisi hänen rikoksistaan, ja Pekan vanhempien kasvatushuolet. Yhteisön harjoittama sosiaalinen kontrolli, kuten soitot poliisille ja ilmiannot saattoivat irtolaisen viimein huollon piiriin.

Irtolainen oli monin tavoin irrallaan häntä ympäröivästä yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisista instituutioista, ainakin viranomaisten silmissä. Irtolaisten elämänpolut sisälsivät köyhyyttä, työttömyyttä, alkoholin väärinkäyttöä, pieniä rikoksia, pieleen menneitä avioliittoja ja lasten huostaanottoja. Sodan aiheuttama rauhattomuus näkyi sivujuonteena Jyväskylän irtolaisten käyttäytymisessä. Monelta löytyi kontoltaan sukupuolesta riippumatta omaisuusrikoksia ja juopumuksia, sekä naispuolisilta irtolaisilta epätoivottua sukupuolikäyttäytymistä, joka oli yhdistettävissä sodan tuottamiin ilmiöihin yhteiskunnassa.

Irtolaisiin kohdistettiin kontrollitoimia viranomaisten ja naapurien, mutta ei kuitenkaan irtolaisen omien sukulaisten toimesta. Irtolaisien tiedoista ei löytynyt viitteitä läheisten interventioista irtolaisuuteen (esimerkiksi ilmiantoja), vaan interventioita tekivät ja poliiseille soittelivat lähinnä sivulliset. Läheisten interventioita saattoi sen sijaan tulla juopottelun vuoksi, mikä ei suoranaisesti aina merkinnyt irtolaisuutta, vaikka ilmiöt kytkeytyivätkin toisiinsa etenkin naispuolisten irtolaisten kohdalla.

Viranomaisten kontrolli näkyi irtolaisten arjessa käytännössä irtolaislain mahdollistamin toimenpitein. Irtolaislaki mahdollisti viranomaisille nelivaiheisen menettelyn irtolaisten suhteen. Aluksi irtolaisiin kohdistettiin neuvoja ja varoituksia, jonka jälkeen irtolainen otettiin valvontaan. Mikäli valvontakaan ei auttanut elämäntavan muuttamisessa, saattoi edessä olla työlaitostuomio tai pakko-työ. Poliisin pidätykset tulivat monelle tutuiksi ja osalla oli rikosrekisteriäkin tämän lisäksi. Huoltolautakunnan kuulemisissa irtolaiset kuuluivat hallinnollisen päätöksenteon piirissä tehdyn tuomionsa, joissa työlaitos oli viimeisenä keinona puuttua irtolaismaiseen elämäntapaan ja katkaista se.

Irtolainen ei nauttinut täysistä kansalaisyhteiskunnallisista oikeuksista. Hallinnollisilla päätöksillä irtolaisen vapautta saatettiin rajoittaa ja heitä voitiin sijoittaa ilman oikeudenkäyntiä valvontaan tai työlaitokseen. Irtolaisuuteen liittyi myös suurimmassa

osassa tapauksista rikollisuutta, ja tämä johti jälleen vapauden-, ja mahdollisesti myös kansalaisluottamuksen menetyksiin määrääjäksi. Irtolaisuus oli yhteiskunnan pakkoluokitus yksilöille, joista löytyi "Kainin merkkejä" köyhyydestä, työttömyydestä, haureudesta ja alkoholin väärinkäytöstä, joista jälkimmäinen saattoi edesauttaa näitä kaikkia. Irtolainen ei voinut "parantua" ja päästä yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi, ellei enemmistö ja viranomaiset yksilön elämäntapaa hyväksyneet. Irtolaisen oma motivaatio tehdä yhteiskunnan kannalta tarkasteltuja hyviä valintoja saattoi mahdollistaa irtolaiskierteen katkeamiseen. Jos irtolaisnainen esimerkiksi avioitui, tästä erikseen irtolaistoimikunnan pöytäkirjassa samassa kohdassa irtolaisvalvonnan päättymisen kanssa. Työn löytäminen, lapsensaanti ja avioituminen näin ollen pelastivat irtolaisen enemmiltä toimenpiteiltä irtolaishuollon saralla, mutta myös saivat irtolaisen normaalina pidetyn elämämuodon piiriin.

Mikäli irtolaiset ovat halunneet oikaisupyyntöä kohteluunsa, oli valitus esitettävä lääninhallitukselle Vaasassa. Vain yhdessä tapauksessa irtolainen käytti tämän mahdollisuuden, eikä valituksella ollut kuitenkaan käytännön vaikutusta työlaitostuomioon. Tästä syystä irtolaisista välittyvä kuva kaupungin arkistojen kautta onkin kovin passiivinen – mikäli kaupungin huoltolautakunnalle valitettiin vääristä tuomioista tai huonosta kohtelusta, sitä ei kirjattu ylös. Irtolaisia koskevissa pöytäkirjoissa tai henkilöakteissa ei irtolaisten omia oikaisupyyntöjä näy, joten lähteistä ei selviä, miten irtolaiset suhtautuivat kiinniottoon.

Irtolaiset olivat jälkeempinä tarkasteltuna moniongelmaisista ihmisistä, joiden ongelmiin, kuten alkoholin väärinkäyttöön, työnsaantivaikeuksiin, oppimisvaikeuksiin tai rikoskierteeseen vastattiin irtolaislain mahdollistamilla keinoilla. Irtolaislaki oli orastavan hyvinvointivaltion alkuaskelia monien sosiaalisten ongelmien ja ongelmakimppujen ratkaisemiseksi yhdellä tavalla. Irtolaislaissa oli henki, jonka mukaan jokaisen kansalaisen tulisi olla säännöllisessä työsuhteessa, asut-

tava omassa kodissaan sekä oltava vain aviollisessa sukupuoliyhteydessä. Käytännössä laki oli moraalista närkästyttä aikansa normeista poikkeavaa elämäntapaa kohtaan.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ALKUPERÄISLÄHTEET

Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan päihdehuollon arkisto

Alkoholisti- ja irtolaispöytäkirjat (ITP) 1945-1951 (Ca:1).

Alkoholisti-, irtolais- ja nuorisovalvojan kirjeistö 1937-1956 (Fa:1).

PAV- ja irtolaishuollon henkilöaktit (Ha:1, 3, 5 & 6).

Jyväskylän tuomiokunnan arkisto (JyMa)

Jyväskylän kärjäkunnan sakkoluettelot 1927-1925 I (Bh:1).

Jyväskylän raastuvanoikeuden tuomiokirja 1939, syys-lokakuu (Cca: 238).

Jyväskylän raastuvanoikeuden tuomiokirja 1941, elo-syyskuu (Cca: 249).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja, sakkoluettelo vuodelta 1947 (Bbb:9).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja, syyskuun I. istunto 1947, § 122. (I Ca:196).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, rangaistus- ja sakkoluettelot 1948 (Bbb:10).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomio-, sakko ja rangaistusluettelot 1951 (I Ca:215).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja tammi-helmikuu, (Ccc:93).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston tuomiokirja, huhtikuu 1951 (Ccc:95).

Jyväskylän kaupungin raastuvanoikeuden II osaston varsinaisiasiain pöytäkirjat 1951.

Jyväskylän kaupungin maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto

I osaston varsinaisiasiain pöytäkirjat 1948-1948 (CCA/b:26).

Keuruun työlaitoksen arkisto

Irtolaishuollettavien laitosmääräykset A-K 1951 (Fb:9).

Nimilehdet A-N 1933-1952 (Ba:4).

Vaasan lääninhallituksen lääninkanslian II ja yleisen osaston arkisto

Elinkeino-, arpajais-, hirvi-, ym. lupia koskevat kirje- ja päätöstoisteet (J).

Kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto (1944-1944) (Daka:8).

Kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto (1947-1948) (Daka:14-15).

Kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto (1949-1949) (Daka:18).

Kirjeiden, päätösten ja välipäätösten kantakirjat, J-osasto (1951-1951) (Daka:21), (Daka:22).

Vaasan lääninhallituksen yhteisarkisto / Yleinen diaarikortisto 1947 (Aa:97), 1948 (Aa:115).

Viralliset julkaisut

Irtolaislaki 1936 https://fi.wikisource.org/wiki/Irtolaislaki_1936 luettu 10.11.2019.

Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävä toimikunta. 1987. Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö: Betänkande av Kommissionen för utredning av verkningarna av lagens om lösdrivare upphävande. Hki: Sosiaali- ja terveysministeriö: Valtion painatuskeskus [jakaja].

Kertomus Jyväskylän kaupungin kunnallishallinnosta, 1944–51.

Sisäasiainministeriö. Vaasan lääni, Maaherrojen kertomukset 1944-1946 (Ea: 653-683), kuvattu 11.8.2010.

Suomen hallituksen kertomukset 1944-1951. Sosiaaliministeriö: Irtolaishuolto.

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XXI A, Huoltotilasto 1937-1955.

KIRJALLISUUS

Aikalaisjulkaisut

Jokivartio, Erkki 1940: Tutkimus Ilmajoen työlaitoksella v. 1941 hoidetusta 100 irtolaisnaisesta. Huoltaja 1946, n:o 13-16, 257-261, 280-285, 311-318.

Kaprio, Leo, Lehtovaara, Arvo, Turunen, Aarno, Sipilä, Helvi & Pätiälä, Risto 1948: Avioliiton ongelmia. Porvoo; Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

Kiljunen, Iivari 1947: Huoltalautakunnat ja irtolaisilmoitukset. Huoltaja n:o 8, 1.4.1947, 113-114.

Koskimies, M. E. 1950: Hallintokoneistomme. Helsinki: Otava.

Kotilainen, Niilo 1943: Siveellisesti vaarannettujen tyttöjen huolto. Huoltaja n:o 5, 1943, 126.

Mäki, Niilo 1951: Helsingin kaupungin apukoulujen entisten oppilaiden (1903-39) myöhemmät elämänvaiheet. [Helsingin kaupunginhallitus].

Lampi, Kauko 1951: Nuorisorikollisuus ja sen vastustaminen. Huoltaja n:o 7, 1.4.1951, 151-152.

Lähti, Juho 1946: Eräitä piirteitä työlaitostemme henkiseltä työalalta. Huoltaja 1946, n:o 1.2, 11-12.

Nieminen, Armas 1951: Taistelu sukupuolimoraalista: Avioliitto- ja seksuaaliriketyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. 1. Porvoo: WSOY.

Nuorisonvalvonta, 1943: Nuori rikoksentekijä: 1, Ohjeita rikoksen tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja huollossa. Helsinki: Valtioneuvosto.

Pulkkinen, Erkki 1943: Irtolaisten hoito Ilmajoen työlaitoksessa. Huoltaja n:o 31, 491-495.

Raatikainen, Uuno 1947: Mitä kunta voi tehdä raittiusasian hyväksi? Huoltaja n:o 17, 269-271.

Tarasti, Aarne 1944: Irtolaishuolto ja erikoistyöleiritoiminta. Huoltaja 1.9.1944, n:o 18, 393-398.

Toivola, Osmo 1943: Alkoholisti- ja irtolaishuolto: Lainsäädäntö ja käytännöllinen huoltotyö. Porvoo: WSOY.

Toivola, Osmo 1941: Ammattihaureus, sukupuolitautien vastustaminen ja huoltoviranomaiset. Huoltaja 1.3.1941, n:o 5, 77-78.

Tolonen, Emil 1944: Alkoholisti- ja irtolaishuollon nykytilanne ja tulevaisuuden näköalat. Huoltaja n:o 14, 1.7.1944, 336-339.

Lehdet

Pukero, Päivi 2008: "Harhaantuneiden ja eksyneiden parantaja" Luostanlinna irtolaisten kasvatuskokemuksena 1859-1880. *Kasvatus ja aika* 2 (1), 23–40.

Väänänen-Fomin, Marja & Pehkonen, Aini 2017: Vuoden 1936 alkoholilain tulkintakehykset. *Historiallinen aikakauskirja*, 115(1), 33–44.

Tutkimuskirjallisuus

Ahlström-Laakso, Salme 1969: Juopumuspidätys - sosiaalisen kontrollin keino: Helsingin ja Kööpenhaminan vertailu. Hki.

Apo, Satu 2001: Viinan voima: Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Frigen, Pirita 2017: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa: Satu Lidman, Anu Koskivirta, Jari Eilola, Kirsi Vainio-Korhonen, Jorma Kalela, et al. 2017: *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Ginzburg, Carlo & Vuola, Aulikki 1996: Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Helsinki: Gaudeamus.

Haatanen, Pekka & Suonoja, Kyösti 1992: Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: VAPK-kustannus.

Haider, Suki 2014: She "took him to temple lane, subsequently he missed his money". Teoksessa: Olli Matikainen & Satu Lidman (toim.) 2014: *Morality, crime and social control in Europe 1500-1900*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Haikari, Janne 2001: Nakertaen XVI kaupunginosa: Tuohimutkan-Kivistön-Halssilan historia. Jyväskylä: Halssilan asukasyhdistys.

Hakkarainen, Veera 2015: Irtolaisen elämäntilanne: Ilmajoen työlaitoksen naiset 1962-1972. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, pro-gradu tutkielma.

Harjula, Minna 2015: Hoitopäätösten hierarkiat: Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla. Tampere: Tampere University Press.

Harjula, Minna 2007: Terveiden jäljillä: Suomalainen terveyspolitiikka 1900-luvulla. Tampere: Tampere University Press: Taju [jakaja].

Häkkinen, Antti 1995: Rahasta - vaan ei rakkaudesta: Prostituutio Helsingissä 1867-1939. Helsingissä: Otava.

Jousimaa, Kaarina 1987: Näkökulmia suomalaiseen yhteiskuntaan. Köyhäinhoitolehti-Huoltaja-Sosiaaliturva 75-vuotias. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Judt, Tony 2006: *Postwar: A history of Europe since 1945*. New York: Penguin Books.

Järvinen, Margaretha 1990: Prostitution i Helsingfors: en studie i kvinnokontrol. Åbo; Pargas: Åbo akademis förlag : Tidningsbokhandeln, distr.

Kalela, Jorma 1989: Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Hki: Valtion painatuskeskus.

Karonen, Petri 1997: Rikollisuus. Teoksessa: Jyväskylän kaupunki & Ilkka Nummela 1997: Jyväskylän kirja: Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Kinnunen, Kalle 2019: Huoltoa vain hirmuvaltaa? - Vuoden 1936 irtolaislain elinkaari. Turku: Turun yliopisto.

Kirves, Jenni 2015: Elämä omiin käsiin: traumaista selviytymiseen. Teoksessa: Teoksessa: Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen et al. 2015: Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950. Tampere: Vastapaino.

Kirves, Jenni 2008: "Sota ei ollut elämisen eikä muistamisen arvoista aikaa" - kirjailijat ja traumaattinen sota. Teoksessa: Sari Näre & Jenni Kirves 2008: Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga.

Kivimäki, Ville 2015: Ennen huomispäivää: toisen maailmansodan päättyminen Suomessa ja Euroopassa. Teoksessa: Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen et al. 2015: Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950. Tampere: Vastapaino.

Kivimäki, Ville 2015: Uusi Suomi. Teoksessa: Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen et al. 2015: Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950. Tampere: Vastapaino.

Kivivuori, Janne 2008: Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.

Kokko, Marja 2017: Henkilötiedot historiantutkijan työprosessissa. Teoksessa: Satu Lidman, Anu Koskivirta, Jari Eilola, Kirsi Vainio-Korhonen, Jorma Kalela, et al. 2017: Historiantutkimuksen etiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Korppi-Tommola, Aura 2001: Tahdolla ja tunteella tasa-arvoa: Naisjärjestöjen keskusliitto 1911-2001. Helsinki: Naisjärjestöjen keskusliitto.

Koskiranta, Katarina, Pietarinen, Tiina & Tolvanen, Marika 1989: Naimaton, nainen ja köyhä 1900-luvun alun Helsingissä. Teoksessa: Antti Häkkinen (toim.) 1989: Vähäväkisten Helsinkiä. Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lönnqvist, Bo, Suojanen, Päivikki & Vesterinen, Ilmari 1998: Kulttuuri, perinne ja niiden tutkiminen: Puheenvuoroja kulttuurintutkimuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.

Malinen, Antti 2014: Perheet ahtaalla: Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944-1948. Helsinki: Väestöliitto.

Nenonen, Marko 1995: Lapiolinjalla. Teoksessa: Jaakko Masonen & Mauno Hänninen (toim.) 1995: Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta. 3. Pikeä, hikeä, autoja. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1945-2005. Helsinki: Tielaitos, Painatuskeskus.

Nieminen, Annika 2013: Särkyneiden sydänten sota. Tampereen raastuvanoikeudessa vuosina 1943 ja 1945 myönnetyt avioerot sota-ajan moraalii-ilmaston kuvaajana. Tampere: Tampereen yliopisto, pro gradu-tutkielma.

Niiranen, Susanna & Nurmi, Marianne 1997: Nuorisotoiminnan puoli vuosisataa. Teoksessa: Jyväskylän kaupunki & Ilkka Nummela 1997: Jyväskylän kirja: Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Nygård, Toivo 1985: Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Nygård, Toivo 1996: Huono-osaisten tutkimisesta. Teoksessa: Suomen kotiseutuliitto, Oulun historiaseura, Oulaisten kotiseutuyhdistys, Harri Turunen & Anneli Mäkelä-Alitalo 1996: Pulamiehiä ja pitäjänkirjoja: Oulaisissa 14.-15.10.1994 pidetyn Paikallishistoria-kotiseututyö -seminaarin julkaisu. [Helsinki]; Oulu; Oulainen: Suomen kotiseutuliitto : Oulun historiaseura : Oulaisten kotiseutuyhdistys.

Nygård, Toivo 1998: Erilaisten historiaa: Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Atena.

Näre, Sari 2008: "Kuin viimeistä päivää" - sota-ajan sukupuolikulttuuri ja seksuaalinen väkivalta. Teoksessa: Sari Näre & Jenni Kirves 2008: Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga.

Näre, Sari & Kirves, Jenni 2008: Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga.

Näre, Sari 2017: Sota ja seksi: Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Peltola, Jarmo 2008: 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa: 2, Lama, pula ja työttömyys: tamperelaisperheiden toimeentulo 1928-1938. Tampere: Tampere University Press: Taju [jakaja].

Peltonen, Matti 1999: Mikrohistoriasta. Helsinki: Gaudeamus.

Peltonen, Matti 2002: Remua ja ryhtiä: Alkoholiolot ja tapakasvatus 1950-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Peltonen, Matti 2010: Voisiko paikallishistorian käsittää toisin? Kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria. Teoksessa: Risto Alapuro, Laura Kolbe, Samu Nyström et al. 2010: Kaikella on paikkansa: uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Tampere: Vastapaino.

Pukero, Päivi 2009: Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun: Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860-1885. Joensuu: Joensuun yliopisto: Joensuun yliopiston kirjasto [jakaja].

Rautjoki, Matti & Havila, Marjo 1994: Päivät seutuvilla Päijänteen: Säynätsalolaisten kirja. Säynätsalo: Säynätsalon kunta.

Renvall, Pentti 1983: Nykyajan historiantutkimus. 2. p. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Santamäki, Lauri & Rasila, Viljo 1992: Tampereen historia: 4, Vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampere: Tampereen kaupunki.

Satka, Mirja 1994: Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa: Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen 1994: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Selin, Sinikka 2017: Mikä sinusta tulee isona? Koulutus- ja ammattisuunnitelmat 1950-60-luvun Helsingissä. [Helsinki]: Nuorisotutkimusseura.

Selin, Sinikka 2009: Häiritsevän erilaiset. Työnvieroksunta Helsingissä 1946-1948. Helsinki: Helsingin yliopisto, pro-gradu tutkielma.

Silfverberg, Katri & Kauppinen, Jaana 1992: Raportti Suomen prostituutiotilanteesta: Viranomaiskäytännöt, palvelujärjestelmät ja lainsäädäntö. Helsinki: Ulkoasianministeriö.

Sipilä, Jorma 2008: Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme? Teoksessa: Kai Häggman, Anssi Mäkinen, Markku Kuisma, Tapio Hämynen, Jorma Sipilä, Matti Hannikainen, Matti & Mikko Lehtonen 2008: Suomalaisen arjen historia. 4: Hyvinvoinnin Suomi. Helsinki: WSOY: Weilin + Göös.

Soikkanen, Hannu 1987: Sosiaaliset olosuhteet. Teoksessa: Karl Molin, Annika Järvinen-Koho & Hannu Soikkanen 1987: Pohjola 2. maailmansodan aikana. Helsinki: Suomen historiallinen seura: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sulkunen, Irma 1986: Raittius kansalaisuskontona: Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Hki: Suomen historiallinen seura.

Ståhlberg, Kaarle Juho 1995 (1893): Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Näköispainos. Helsinki: Painatuskeskus.

Tahvanainen, Helga & Nirkko, Juha 2000: Hoitotyön muistot. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Taipale, Ilkka 1995: Esipuhe. Teoksessa: Kaarle Juho Ståhlberg 1995 (1893): Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Näköisp. Helsinki: Painatuskeskus.

Taipale, Ilkka 1982: Asunnottomuus ja alkoholi: Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977. Hki: Alkoholitutkimussäätiö: Akateeminen kirjakauppa, [jakaja].

Tarjamo, Kerttu 2006: Kansakunnan tulevaisuutta pelastamassa: Viranomaisten keskustelu rikollisuudesta 1940- ja 1950-luvun Suomessa. Teoksessa: Petri Karonen, Kerttu Tarjamo, Jari Eloranta, Jari, Mika Siironen, Katja Heiska, & Janne Haikari 2006: Kun sota on ohi: Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tarjamo, Kerttu 2000: Häiriön hallintaa hyvinvointivaltiossa: Viranomaisten nuorisorikollisuuskeskustelu 1950- ja 1960-luvun Suomessa. Jyväskylä.

Tommila, Päiviö 1972: Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965: I. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Tuneström, Tuula 2008: Irtolaisuus ja sen kontrolli Vaasan läänin kaupungeissa 1880-luvulta 1930-luvulle. Jyväskylä.

Urponen, Kyösti 1994: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa: Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Panu, Mirja Satka & Kyösti Urponen 1994: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Urponen, Maija 2010: Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2018: Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vattula, Kaarina & Lampivuo, Sinikka 1983: Suomen taloushistoria: 3, Historiallinen tilasto. Helsinki: Tammi.

Waris, Heikki 1968: Muuttuva suomalainen yhteiskunta. Porvoo; Helsinki: WS.

Internetlähteet

Tilastokeskus: Rahanarvomuunnin, <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> luettu 11.12.2019.

Rikoksentorjunta: Teorioita rikollisuuden syistä, <https://rikoksentorjunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista> luettu 9.9.2019.

